

ВІСНИК ***КОНСТИТУЦІЙНОГО*** ***СУДУ УКРАЇНИ***

Загальнодержавне періодичне видання

Засноване
19 лютого 1997 року

Свідоцтво
про державну реєстрацію
Серія КВ № 2444

Виходить
шість разів на рік

Засновник:
Конституційний Суд України
Адреса: 01033, м. Київ-33,
вул. Жилянська, 14

3/2015

Редакційна рада

- Ю. Баулін** — Голова Конституційного Суду України, доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України (голова Редакційної ради)
- П. Стецюк** — суддя Конституційного Суду України, кандидат юридичних наук, доктор права (заступник голови Редакційної ради)
- Ю. Барабаш** — проректор, завідувач кафедри конституційного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України
- В. Бринцев** — суддя Конституційного Суду України, доктор юридичних наук, професор
- М. Гранат** — суддя Конституційного Трибуналу Республіки Польща, доктор наук, професор
- І. Гриценко** — декан юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка, доктор юридичних наук, професор
- М. Козюбра** — суддя Конституційного Суду України у відставці, завідувач кафедри загальнотеоретичних наук Національного університету «Кієво-Могилянська академія», доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України
- М. Костицький** — суддя Конституційного Суду України у відставці, професор кафедри філософії права і юридичної логіки Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України
- М. Мельник** — суддя Конституційного Суду України, доктор юридичних наук, професор
- А. Селіванов** — постійний представник Верховної Ради України у Конституційному Суді України, доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України
- І. Сліденко** — суддя Конституційного Суду України, доктор юридичних наук, доцент, старший науковий співробітник
- В. Тихий** — суддя Конституційного Суду України у відставці, віце-президент — керівник Київського регіонального центру НАПрН України, доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України
- Б. Футей** — суддя Федерального суду претензій США, доктор права, професор
- С. Шевчук** — суддя Конституційного Суду України, доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України
- В. Шишкін** — суддя Конституційного Суду України, кандидат юридичних наук, доцент

Згідно з постановою президії Вищої атестаційної комісії України від 1 липня 2010 р. № 1–05/5 «Вісник Конституційного Суду України» включено до переліку наукових фахових видань

АКТИ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

Рішення Конституційного Суду України

у справі за конституційним зверненням Мартинова Володимира Володимировича щодо офіційного тлумачення положень частини другої статті 469 Митного кодексу України. 7

Окрема думка судді Конституційного Суду України Вдовіченка С. Л.

стосовно Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням Мартинова Володимира Володимировича щодо офіційного тлумачення положень частини другої статті 469 Митного кодексу України. 14

Рішення Конституційного Суду України

у справі за конституційним зверненням громадянина Третяка Андрія В'ячеславовича щодо офіційного тлумачення положень частини другої статті 294 Кодексу України про адміністративні правопорушення у взаємозв'язку з положеннями пункту 8 частини третьої статті 129 Конституції України. 16

Окрема думка судді Конституційного Суду України Шишкіна В. І.

стосовно Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Третяка Андрія В'ячеславовича щодо офіційного тлумачення положень частини другої статті 294 Кодексу України про адміністративні правопорушення у взаємозв'язку з положеннями пункту 8 частини третьої статті 129 Конституції України. 22

Окрема думка судді Конституційного Суду України Саса С. В.

стосовно Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Третяка Андрія В'ячеславовича щодо офіційного тлумачення положень частини другої статті 294 Кодексу України про адміністративні правопорушення у взаємозв'язку з положеннями пункту 8 частини третьої статті 129 Конституції України. 26

Рішення Конституційного Суду України

у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини другої статті 171² Кодексу адміністративного судочинства України 29

**Окрема думка судді Конституційного Суду України
Шишкіна В. І.**

стосовно Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини другої статті 171² Кодексу адміністративного судочинства України 39

Рішення Конституційного Суду України

у справі за конституційним зверненням громадянина Сердюка Вадима Леонідовича щодо офіційного тлумачення положень частини третьої статті 63 Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» 42

Рішення Конституційного Суду України

у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо офіційного тлумачення положення частини першої статті 276 Кодексу України про адміністративні правопорушення 49

Ухвала Конституційного Суду України

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Распопова Віктора Алексєєвича щодо офіційного тлумачення положень частини третьої статті 63 Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» 57

Ухвала Конституційного Суду України

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням публічного акціонерного товариства «Полтаваобленерго» щодо офіційного тлумачення положень частини другої статті 625, частини другої статті 693 Цивільного кодексу України, частини шостої статті 231 Господарського кодексу України у системному зв'язку з положеннями частини першої статті 509, частин першої, третьої статті 533 Цивільного кодексу України, абзацу п'ятого частини першої статті 1 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» 61

Ухвала Конституційного Суду України

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням публічного акціонерного товариства «Піреус Банк МКБ» щодо офіційного тлумачення положень статей 251, 252, другого речення частини четвертої статті 559 Цивільного кодексу України 66

Ухвала Конституційного Суду України

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним поданням Дзержинської міської ради Донецької області щодо офіційного тлумачення положень абзацу першого пункту 10 розділу III «Прикінцеві положення» Закону України «Про внесення змін та визнання такими, що втратили чинність, деяких законодавчих актів України» 70

Ухвала Конституційного Суду України

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Саська Олександра Григоровича щодо офіційного тлумачення поняття «посадові та службові особи інших державних органів», яке міститься у підпункті «ж» пункту 1 частини першої статті 4 Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції» 73

Ухвала Конституційного Суду України

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Будника Володимира Любомировича щодо офіційного тлумачення положень частини третьої статті 470 Митного кодексу України у взаємозв'язку з положеннями частини першої статті 467 цього кодексу. 76

Ухвала Конституційного Суду України

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням товариства з обмеженою відповідальністю «Юрполіс Компані» щодо офіційного тлумачення положень статей 2, 17 Кодексу адміністративного судочинства України, частини четвертої статті 32 Конституції України 79

Ухвала Конституційного Суду України

про припинення конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянки Сидоренко Олени Сергіївни щодо офіційного тлумачення положень частини другої статті 155 Кодексу адміністративного судочинства України у взаємозв'язку з положеннями частин першої, другої статті 55,

пункту 8 частини третьої статті 129 Конституції України та положень статті 158, частини другої статті 171², частини другої статті 185 цього кодексу 83

Ухвала Конституційного Суду України

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень підпунктів 2–14 пункту 4, підпунктів 2, 6, 7 пункту 6, пунктів 9, 10, 12, підпункту 3 пункту 18, підпункту 2 пункту 22, пунктів 23, 24, підпунктів 3, 4 пункту 25, пунктів 26, 33, 34 розділу I, пункту 11 розділу III «Прикінцеві положення» Закону України «Про внесення змін та визнання такими, що втратили чинність, деяких законодавчих актів України». 87

Окрема думка судді Конституційного Суду України Вдовіченка С. Л.

стосовно Ухвали Конституційного Суду України від 21 травня 2015 року № 21-у/2015 про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень підпунктів 2–14 пункту 4, підпунктів 2, 6, 7 пункту 6, пунктів 9, 10, 12, підпункту 3 пункту 18, підпункту 2 пункту 22, пунктів 23, 24, підпунктів 3, 4 пункту 25, пунктів 26, 33, 34 розділу I, пункту 11 розділу III «Прикінцеві положення» Закону України «Про внесення змін та визнання такими, що втратили чинність, деяких законодавчих актів України». 92

ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА КОНСТИТУЦІЙНОЇ ЮРИСДИКЦІЇ

Гультай М. Виникнення та утвердження конституціоналізму як обов'язкової складової демократичного державного устрою 97

Селіванов А. Судовий конституціоналізм як ціннісна категорія інтеграційного напрямку конституціоналізації 116

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Практика органів конституційної юрисдикції та Європейського суду з прав людини з питань люстрації (*Продовження*) 120

ЗОВНІШНІ ЗВ'ЯЗКИ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

Квітень – травень 2015 року 131

АКТИ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

**РІШЕННЯ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**

у справі за конституційним зверненням
Мартінова Володимира Володимировича
щодо офіційного тлумачення положень частини другої статті 469
Митного кодексу України

м. Київ
31 березня 2015 року
№ 1-рп/2015

Справа № 1-4/2015

Конституційний Суд України у складі суддів:

Бауліна Юрія Васильовича — головуючого,
Вдовіченка Сергія Леонідовича — доповідача,
Гультая Михайла Мирославовича,
Запорожця Михайла Петровича,
Касмініна Олександра Володимировича,
Литвинова Олександра Миколайовича,
Мельника Миколи Івановича,
Саса Сергія Володимировича,
Сергейчука Олега Анатолійовича,
Сліденка Ігоря Дмитровича,
Стецюка Петра Богдановича,
Тупицького Олександра Миколайовича,
Шаптали Наталі Костянтинівни,
Шевчука Станіслава Володимировича,
Шишкіна Віктора Івановича,

розглянув на пленарному засіданні справу за конституційним зверненням громадянина Держави Ізраїль Мартінова Володимира Володимировича щодо офіційного тлумачення положень частини другої статті 469 Митного кодексу України.

Приводом для розгляду справи відповідно до статей 42, 43 Закону України «Про Конституційний Суд України» стало конституційне звернення Мартінова В. В.

Підставою для розгляду справи згідно зі статтею 94 Закону України «Про Конституційний Суд України» є наявність неоднозначного застосування судами України положень частини другої статті 469 Митного кодексу України.

Заслухавши суддю-доповідача Вдовіченка С. Л. та дослідивши матеріали справи, у тому числі позиції Голови Верховної Ради України, Державної фіскальної служби України, науковців Академії митної служби України, Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, Національного університету «Одеська юридична академія», Українського бюро лінгвістичних експертиз Національної академії наук України, Конституційний Суд України

У С Т А Н О В И В:

1. Громадянин Держави Ізраїль Мартинов В. В. звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням дати офіційне тлумачення положень частини другої статті 469 Митного кодексу України (далі — Кодекс), в якій закріплено адміністративну відповідальність за зміну стану товарів, митне оформлення яких не закінчено, або товарів, що перебувають на тимчасовому зберіганні під митним контролем на складі тимчасового зберігання, на складі організації — отримувача гуманітарної допомоги або на митному складі, користування та розпорядження ними без дозволу органу доходів і зборів, а так само невжиття передбачених частиною четвертою статті 204 Кодексу заходів щодо товарів, строк тимчасового зберігання яких під митним контролем на складі тимчасового зберігання, на складі організації — отримувача гуманітарної допомоги або на митному складі закінчився.

Суб'єкт права на конституційне звернення просить витлумачити словосполучення «користування та розпорядження», яке міститься у наведених положеннях, в аспекті питання, у чому полягає об'єктивна сторона адміністративного правопорушення: у користуванні та розпорядженні товарами без дозволу органу доходів і зборів чи у вчиненні однієї із зазначених дій.

На підтвердження неоднозначного застосування судами України частини другої статті 469 Кодексу Мартинов В. В. долучив до конституційного звернення копії постанови Ковпаківського районного суду міста Суми від 1 жовтня 2013 року (у справі, в якій він був стороною) та постанови Богородчанського районного суду Івано-Франківської області від 27 серпня 2013 року. Застосовуючи вказані положення, в одному випадку суд дійшов висновку, що користування автомобілем, ввезеним в Україну в митному режимі тимчасового ввезення, без дозволу органу доходів і зборів особою, яка не ввозила транспортний засіб в Україну, є підставою для її притягнення до адміністративної відповідальності, а в іншому — що відповідальність для цієї особи може наставати лише у разі вчинення нею обох дій сукупно, а саме користування та розпорядження таким автомобілем без дозволу органу доходів і зборів.

На думку автора клопотання, зазначена судова практика призвела до порушення його конституційних прав на рівність перед законом і на судовий захист.

2. Вирішуючи порушене у конституційному зверненні питання, Конституційний Суд України виходить з такого.

2.1. Україну проголошено правовою державою, в якій визнається і діє принцип верховенства права (стаття 1, частина перша статті 8 Основного Закону України). Складовими принципу верховенства права є, зокрема, правова передбачуваність

та правова визначеність, які необхідні для того, щоб учасники відповідних правовідносин мали можливість завбачати наслідки своїх дій і бути впевненими у своїх законних очікуваннях, що набуте ними на підставі чинного законодавства право, його зміст та обсяг буде ними реалізовано (абзац третій пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 11 жовтня 2005 року № 8-рп/2005).

Засади митної справи, діяння, які є, зокрема, адміністративними правопорушеннями, та відповідальність за них визначаються виключно законами України (пункти 9, 22 частини першої статті 92 Конституції України).

2.2. Відповідно до частин першої, третьої статті 7 Кодексу державна митна справа охоплює встановлені порядок і умови переміщення товарів через митний кордон України, їх митний контроль та митне оформлення, митні режими та умови їх застосування, заборони та/або обмеження щодо ввезення в Україну, вивезення з України та переміщення через територію України транзитом окремих видів товарів тощо.

У Кодексі закріплено такі види митних режимів щодо товарів: імпорт (випуск для вільного обігу), реімпорт, експорт (остаточне вивезення), реекспорт, транзит, тимчасове ввезення, тимчасове вивезення, митний склад, вільна митна зона, безмитна торгівля, переробка на митній території, переробка за межами митної території, знищення або руйнування, відмова на користь держави (стаття 70).

Переміщення товарів через митний кордон України, пред'явлення їх відповідним органам для проведення митного контролю та митного оформлення, а також здійснення операцій з товарами, що перебувають під митним контролем, регламентуються митними правилами (пункт 28 частини першої статті 4 Кодексу).

Особи, які переміщують товари на митну територію України, повинні дотримуватися митних правил, визначених у Кодексі; за порушення (недотримання) цих правил у Кодексі передбачено адміністративну відповідальність.

2.3. Згідно з частиною першою статті 458 Кодексу порушення митних правил є адміністративним правопорушенням, яке являє собою протиправні, винні (умисні або з необережності) дії чи бездіяльність, що посягають на встановлений Кодексом та іншими актами законодавства України порядок переміщення товарів, транспортних засобів комерційного призначення через митний кордон України, пред'явлення їх відповідним органам для проведення митного контролю та митного оформлення, а також здійснення операцій з товарами, що перебувають під митним контролем або контроль за якими покладено на відповідні органи, і за які Кодексом передбачена адміністративна відповідальність. Види порушень митних правил та відповідальність за такі правопорушення закріплено у главі 68 Кодексу.

Адміністративну відповідальність за неправомірні операції з товарами, митне оформлення яких не закінчено, або з товарами, що перебувають на тимчасовому зберіганні під митним контролем, встановлено у статті 469 Кодексу. У частині другій цієї статті визначено відповідальність за такі порушення митних правил, як зміна стану товарів, митне оформлення яких не закінчено, або товарів, що перебувають на тимчасовому зберіганні під митним контролем на складі тимчасового

зберігання, на складі організації — отримувача гуманітарної допомоги або на митному складі, користування та розпорядження ними без дозволу органу доходів і зборів, а так само невжиття передбачених частиною четвертою статті 204 Кодексу заходів щодо товарів, строк тимчасового зберігання яких під митним контролем на складі тимчасового зберігання, на складі організації — отримувача гуманітарної допомоги або на митному складі закінчився.

За пунктом 57 частини першої статті 4 Кодексу товарами є будь-які рухомі речі, у тому числі ті, на які законом поширено режим нерухомої речі (крім транспортних засобів комерційного призначення), валютні цінності, культурні цінності, а також електроенергія, що переміщується лініями електропередачі.

Синтаксичний аналіз частини другої статті 469 Кодексу дає підстави вважати, що сполучник «та» поєднує однорідні підмети «користування» і «розпорядження», які разом з іншими («зміна стану», «невжиття заходів») становлять перелік окремих діянь (дій або бездіяльності), що утворюють об'єктивну сторону адміністративного правопорушення, передбаченого у цій правовій нормі.

Із змісту частини другої статті 469 Кодексу вбачається, що таке правопорушення може бути вчинене у формі певних дій (зміна стану, користування, розпорядження) чи бездіяльності (невжиття певних заходів) щодо товарів, митне оформлення яких не закінчено або які перебувають на тимчасовому зберіганні під митним контролем чи поміщені в режим митного складу. Будь-який інший митний режим, у тому числі тимчасового ввезення, не зазначений у вказаних положеннях Кодексу.

У результаті системного дослідження приписів Кодексу Конституційний Суд України дійшов висновку, що адміністративним правопорушенням, закріпленим у частині другій статті 469 Кодексу, може бути окремо як користування, так і розпорядження без дозволу органу доходів і зборів товарами, митне оформлення яких не закінчено або які перебувають на тимчасовому зберіганні під митним контролем чи поміщені в режим митного складу. Користування або розпорядження транспортними засобами особистого користування, які поміщені в митний режим тимчасового ввезення на митну територію України і щодо яких порушено питання у конституційному зверненні, не утворює складу адміністративного правопорушення, передбаченого у частині другій статті 469 Кодексу.

Враховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150, 153 Конституції України, статтями 51, 62, 63, 66, 67, 69, 95 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

в и р і ш и в :

1. Словосполучення «користування та розпорядження», що міститься в положеннях частини другої статті 469 Митного кодексу України, згідно з якою адміністративним правопорушенням визнається, зокрема, зміна стану товарів, митне оформлення яких не закінчено, або товарів, що перебувають на тимчасовому зберіганні під митним контролем на складі тимчасового зберігання, на складі організації — отримувача гуманітарної допомоги або на митному складі, користування та розпорядження ними без дозволу органу доходів і зборів, необхідно розуміти так, що адміністративним правопорушенням є окремо як користування,

так і розпорядження без дозволу органу доходів і зборів товарами, митне оформлення яких не закінчено або які перебувають на тимчасовому зберіганні під митним контролем чи поміщені в режим митного складу.

Користування або розпорядження транспортними засобами особистого користування, які поміщені в митний режим тимчасового ввезення на митну територію України, не є адміністративним правопорушенням, передбаченим у частині другій статті 469 Митного кодексу України.

2. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим до виконання на території України, остаточним і не може бути оскаржене.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у «Віснику Конституційного Суду України» та в інших офіційних виданнях України.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

• *Summary to the Decision of the Constitutional Court of Ukraine №1-рп/2015 dated March 31, 2015 in the case upon the constitutional appeal of citizen Volodymyr Martynov concerning official interpretation of the provisions of Article 469.2 of the Customs Code of Ukraine*

A citizen of Israel, Volodymyr Martynov, applied to the Constitutional Court of Ukraine for official interpretation of Article 469.2 of the Customs Code of Ukraine (hereinafter referred to as «the Code»), which enshrined administrative responsibility for changes in the state of goods with pending customs clearance or goods placed for temporary warehousing under customs supervision in a temporary warehouse, warehouse of the beneficiary of humanitarian aid or customs warehouse, their use and disposal without the authorisation of the revenue and duties authorities, as well as failure to take measures set out in Article 204.4 of the Code in respect of goods, which period for temporary warehousing under customs supervision in a temporary warehouse, warehouse of a beneficiary of humanitarian aid or in customs warehouse expired.

Ukraine is a law-based state, where the principle of the rule of law is recognised and effective (Articles 1 and 8.1 of the Basic Law of Ukraine).

The principles of customs, acts that are, in particular, administrative offences, and liability for them are determined by laws of Ukraine exclusively (Articles 92.1.9, 92.1.22 of the Constitution).

Pursuant to Articles 7.1 and 7.3 of the Code, state customs affairs shall include the established procedure and conditions of the movement of goods across the customs border of Ukraine, their customs supervision and customs clearance, customs regimes and the conditions of their application, the imposition of prohibitions and/or restrictions on certain goods entering, leaving and transiting the territory of Ukraine etc.

The Code stipulates the following types of customs regimes with respect to goods: import (release for free circulation), re-import, export (final leave), re-export, transit, temporary import, temporary export, customs warehousing, free customs zone, duty-free trade, inward processing, outward processing, destruction or elimination, abandonment to the state (Article 70).

The movement of goods across the customs border of Ukraine, their presentation to the revenue and duties authorities for customs control and customs clearance as well as handling goods that are placed under customs control are regulated by customs regulations (Article 4.1.28 of the Code).

Persons transporting goods into the customs territory of Ukraine shall comply with the customs rules defined in the Code; for violation (failure to comply with) of these rules the Code provides administrative responsibility.

Pursuant to Article 458.1 of the Code, violation of customs rules means is an administrative offense which is unlawful, wrongful (deliberate or inadvertent) acts or omissions that infringe the procedure laid down in this Code and other legislative acts of Ukraine for movement of goods, means of transport for commercial use across the customs border of Ukraine, their presentation to the revenue and duties authorities for customs supervision and customs clearance, as well as handling goods that are placed under customs control or the control over which is laid on the revenue and duties authorities, and for which this Code provides for administrative liability. Types of violations of customs rules and liability for such offenses are enshrined in Chapter 68 of the Code.

Administrative responsibility for unlawful handling of goods with pending customs clearance or goods placed for temporary warehousing under customs supervision is set forth in Article 469 of the Code. Article 469.2 determines responsibility for such violations of customs rules as changes in the state of goods with pending customs clearance or goods placed for temporary warehousing under customs supervision in a temporary warehouse, warehouse of the beneficiary of humanitarian aid or customs warehouse, their use and disposal without the authorisation of the revenue and duties authorities, as well as failure to take measures set out in Article 204.4 of the Code in respect of goods, which period for temporary warehousing under customs supervision in a temporary warehouse, warehouse of the beneficiary of humanitarian aid or customs warehouse expired.

Pursuant to Article 4.1.57 of the Code «goods» are any moveable items, including those to which the regime of immovable item is applied by the law (except for means of transport for commercial use), currency valuables, cultural valuables as well as electric energy transmitted by power supply lines.

The syntactic analysis of Article 469.2 of the Code suggests that the conjunction «and» combines homogeneous subjects «use» and «disposal», which together with the other («changes in the state of goods», «failure to take measures») constitute a list of individual actions (actions or inaction) forming the objective aspect of an administrative offense provided for in this legal norm.

From the content of Article 469.2 of the Code it appears that such offense may be committed in the form of certain actions (change in the state, use, disposal) or omission (failure to take certain measures) as to the goods with pending customs clearance or goods placed for temporary warehousing under customs supervision in a temporary warehouse or placed under the customs warehouse regime. Any other customs regime, including that of temporary admission is not specified in the above provisions of the Code.

Thus, the Constitutional Court of Ukraine held that the phrase «use and disposal» contained in the provisions of Article 469.2 of the Customs Code of Ukraine, according

to which administrative offense shall be in particular, changes of the state of goods with pending customs clearance or goods placed for temporary warehousing under customs supervision in a temporary warehouse, warehouse of the beneficiary of humanitarian aid or in customs warehouse, their use and disposal without authorisation of the revenue and duties authorities should be understood as reading that administrative offense is individually use and disposal without permission of the revenue and duties authorities of goods with pending customs clearance or goods placed for temporary warehousing under customs supervision or placed under the customs warehouse regime.

Use or disposal of personal vehicles that are placed under the customs regime of temporary importation into the customs territory of Ukraine is not an administrative offense provided for in Article 469.2 of the Customs Code of Ukraine.

ОКРЕМА ДУМКА

судді Конституційного Суду України Вдовіченка С. Л.
стосовно Рішення Конституційного Суду України
у справі за конституційним зверненням
Мартінова Володимира Володимировича
щодо офіційного тлумачення положень частини другої статті 469
Митного кодексу України

Суб'єкт права на конституційне звернення — громадянин Держави Ізраїль Мартінов В. В. — звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням дати офіційне тлумачення словосполучення «користування та розпорядження», яке міститься у положеннях частини другої статті 469 Митного кодексу України (далі — Кодекс), в аспекті питання, у чому полягає об'єктивна сторона адміністративного правопорушення: у користуванні та розпорядженні товарами без дозволу органу доходів і зборів чи у вчиненні однієї із зазначених дій.

Конституційний Суд України прийняв Рішення від 31 березня 2015 року № 1-рп/2015 (далі — Рішення), у якому визнав:

— словосполучення «користування та розпорядження», що міститься в положеннях частини другої статті 469 Кодексу, згідно з якою адміністративним правопорушенням визнається, зокрема, зміна стану товарів, митне оформлення яких не закінчено, або товарів, що перебувають на тимчасовому зберіганні під митним контролем на складі тимчасового зберігання, на складі організації — отримувача гуманітарної допомоги або на митному складі, користування та розпорядження ними без дозволу органу доходів і зборів, необхідно розуміти так, що адміністративним правопорушенням є окремо як користування, так і розпорядження без дозволу органу доходів і зборів товарами, митне оформлення яких не закінчено або які перебувають на тимчасовому зберіганні під митним контролем чи поміщені в режим митного складу;

— користування або розпорядження транспортними засобами особистого користування, які поміщені в митний режим тимчасового ввезення на митну територію України, не є адміністративним правопорушенням, передбаченим у частині другій статті 469 Кодексу.

Підтримуючи висловлену в Рішенні правову позицію щодо порушеного у конституційному зверненні питання, вважаю, що Конституційний Суд України не посилив своєї мотивації посиланням на положення міжнародно-правових актів, які регулюють питання тимчасового ввезення транспортних засобів особистого користування на митну територію іншої держави та користування ними, а тому на підставі статті 64 Закону України «Про Конституційний Суд України» висловлюю окрему думку.

Із долучених до конституційного звернення судових рішень вбачається, що громадянин Мартінов В. В. порушує перед Конституційним Судом України питання щодо притягнення до адміністративної відповідальності за користування транспортним засобом особистого користування, який поміщений у митний режим тимчасового ввезення на митну територію України, третіх осіб — нерези-

дентів, тобто осіб, які не ввозили транспортний засіб в Україну. За пунктом 60 частини першої статті 4 Кодексу транспортними засобами особистого користування є, зокрема, наземні транспортні засоби з відповідними кодами товарних позицій згідно з Українською класифікацією товарів зовнішньоекономічної діяльності, що зареєстровані на території відповідної країни, перебувають у власності або тимчасовому користуванні відповідного громадянина та ввозяться ним виключно для особистого користування.

Відповідно до статті 9 Конституції України чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України. Якщо міжнародним договором України, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені Кодексом та іншими законами України, застосовуються правила міжнародного договору України (частина третя статті 1 Кодексу).

Питання тимчасового ввезення на митну територію України транспортних засобів врегульовано як у Кодексі, так і в положеннях Додатка С до Конвенції про тимчасове ввезення (далі — Конвенція), до якої Україна приєдналася згідно із Законом України «Про приєднання України до Конвенції про тимчасове ввезення» від 24 березня 2004 року № 1661–IV.

Основним змістом Конвенції, прийнятої з метою спрощення та гармонізації митних процедур щодо тимчасового ввезення, є зобов'язання кожної із Договірних Сторін давати згоду на тимчасове ввезення транспортних засобів, зазначених у Додатках до Конвенції.

Відповідно до пункту (b) статті 7 Додатка С до Конвенції транспортні засоби приватного використання можуть використовуватися третіми особами, які мають належний дозвіл користувача права на тимчасове ввезення; кожна Договірна Сторона може дозволити таке використання особою, яка постійно проживає на її території, зокрема якщо вона використовує його (транспортний засіб) від імені і згідно з інструкціями користувача права на тимчасове ввезення.

Таким чином, громадянин-нерезидент, який ввіз транспортний засіб особистого користування на митну територію України і помістив його в митний режим тимчасового ввезення, може передавати цей транспортний засіб у користування третій особі — нерезиденту.

Отже, оскільки в Конвенції закріплено регулятивні норми, які є обов'язковими, мають вагоме юридичне значення для більш повного і всебічного розгляду та прийняття рішення у цій справі, Конституційний Суд України повинен був вказати у Рішенні про здійснення правового аналізу Конвенції.

Суддя Конституційного Суду України

С. ВДОВІЧЕНКО

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

**РІШЕННЯ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**

у справі за конституційним зверненням громадянина
Третяка Андрія В'ячеславовича
щодо офіційного тлумачення положень частини другої статті 294
Кодексу України про адміністративні правопорушення
у взаємозв'язку з положеннями пункту 8 частини третьої статті 129
Конституції України

м. Київ
31 березня 2015 року
№ 2-рп/2015

Справа № 1-7/2015

Конституційний Суд України у складі суддів:

Бауліна Юрія Васильовича — головуючого,
Вдовіченка Сергія Леонідовича,
Гультая Михайла Мирославовича,
Запорожця Михайла Петровича,
Касмініна Олександра Володимировича,
Литвинова Олександра Миколайовича,
Мельника Миколи Івановича,
Саса Сергія Володимировича,
Сергейчука Олега Анатолійовича,
Сліденка Ігоря Дмитровича,
Стецюка Петра Богдановича,
Тупицького Олександра Миколайовича,
Шаптали Наталі Костянтинівни,
Шевчука Станіслава Володимировича,
Шишкіна Віктора Івановича — доповідача,

розглянув на пленарному засіданні справу за конституційним зверненням громадянина Третяка Андрія В'ячеславовича щодо офіційного тлумачення положень частини другої статті 294 Кодексу України про адміністративні правопорушення у взаємозв'язку з положеннями пункту 8 частини третьої статті 129 Конституції України.

Приводом для розгляду справи відповідно до статей 42, 43 Закону України «Про Конституційний Суд України» стало конституційне звернення громадянина Третяка А. В.

Підставою для розгляду справи згідно зі статтею 94 Закону України «Про Конституційний Суд України» є наявність неоднозначного застосування судами України вказаних положень Кодексу України про адміністративні правопорушення.

Заслухавши суддю-доповідача Шишкіна В. І., дослідивши матеріали справи, зокрема позиції науковців Державного науково-дослідного інституту Міністерства внутрішніх справ України, Національної академії внутрішніх справ, Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, Ужгородського національного університету, Конституційний Суд України

У С Т А Н О В И В:

1. Громадянин Третяк А. В. звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням дати офіційне тлумачення положень частини другої статті 294 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі — Кодекс), а саме «постанова судді у справі про адміністративне правопорушення може бути оскаржена особою, яку притягнуто до адміністративної відповідальності, її законним представником, захисником, потерпілим, його представником протягом десяти днів з дня винесення постанови», у взаємозв'язку з положеннями пункту 8 частини третьої статті 129 Конституції України, згідно з якою забезпечення апеляційного та касаційного оскарження рішень суду, крім випадків, встановлених законом, є однією із основних засад судочинства.

З аналізу конституційного звернення вбачається, що автор клопотання намагається отримати роз'яснення словосполучення «постанова судді у справі про адміністративне правопорушення», яке міститься в частині другій статті 294 Кодексу, в аспекті такого питання: зміст цього словосполучення поширюється на будь-які постанови судді у справі про адміністративне правопорушення, в тому числі ухвалені на стадії виконання судового рішення, що можуть бути оскаржені в апеляційному порядку, чи лише на ті, які ухвалені по суті справи (стаття 284 Кодексу). На підтвердження необхідності у такому роз'ясненні Третяк А. В. долучив до конституційного звернення копії судових рішень, з яких вбачається, що в одних випадках апеляційні суди вважали, що положення, щодо офіційного тлумачення якого звернувся автор клопотання, стосується лише постанов, ухвалених по суті справи, і відмовляли у прийнятті до провадження апеляційних скарг на постанови, не передбачені статтею 284 Кодексу, а в інших — дотримувались протилежного висновку, стверджуючи, що зазначене положення не обмежує право на апеляційне оскарження будь-яких постанов судді у справі про адміністративне правопорушення.

Як вважає Третяк А. В., неоднозначне застосування судами України положень частини другої статті 294 Кодексу призвело до порушення його конституційного права на доступ до правосуддя.

2. Вирішуючи поставлене в конституційному зверненні питання, Конституційний Суд України виходить з такого.

2.1. Україну проголошено правовою державою (стаття 1 Конституції України). Державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову (частина перша статті 6 Конституції України). За змістом частини другої статті 19 Основного Закону України органи судової влади, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України. Одними з основних засад судо-

чинства є, зокрема, законність, рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом, забезпечення апеляційного та касаційного оскарження рішення суду, крім випадків, встановлених законом (пункти 1, 2, 8 частини третьої статті 129 Конституції України).

2.2. Згідно з частиною другою статті 294 Кодексу «постанова судді у справі про адміністративне правопорушення може бути оскаржена особою, яку притягнуто до адміністративної відповідальності, її законним представником, захисником, потерпілим, його представником протягом десяти днів з дня винесення постанови».

Конституційний Суд України вважає, що визначення видів постанов судді, про які йдеться у частині другій статті 294 Кодексу, в аспекті поставленого Третяком А. В. питання стосовно оскарження їх у апеляційному порядку необхідно здійснювати у взаємозв'язку з положеннями частини першої статті 284 і частини другої статті 287 Кодексу.

У Кодексі, який має відповідну логічно вибудовану конструкцію, унормовано, зокрема, послідовність процедурних дій щодо розгляду та вирішення питань, пов'язаних із притягненням особи до адміністративної відповідальності; порядок оскарження постанови судді у справі про адміністративне правопорушення, ухваленої по суті; порядок виконання постанови про накладення адміністративного стягнення.

Порядок провадження у справах про адміністративні правопорушення врегульовано у статтях 284, 287, 294, які містяться у розділі IV Кодексу. Згідно з частиною першою статті 284 Кодексу у справі про адміністративне правопорушення орган (посадова особа) ухвалює одну з таких постанов: про накладення адміністративного стягнення; про застосування заходів впливу, передбачених статтею 24¹ цього кодексу; про закриття справи. Вказаний перелік видів постанов, якими завершується розгляд справи про адміністративне правопорушення по суті, є вичерпним.

Визначальною для встановлення видів постанов судді, що можуть бути оскаржені в інстанційному судовому порядку, є частина друга статті 287 Кодексу, в якій зазначено, що постанова районного, районного у місті, міського чи міськрайонного суду (судді) про накладення адміністративного стягнення може бути оскаржена в порядку, передбаченому цим кодексом.

Процедура перегляду постанови судді у справі про адміністративне правопорушення в апеляційному порядку регулюється положеннями статті 294 глави 24 «Оскарження постанови по справі про адміністративні правопорушення» розділу IV Кодексу. Цільовим призначенням цієї глави є встановлення порядку оскарження, зокрема, постанови судді у справі про адміністративне правопорушення.

Проте порядок виконання постанови про накладення адміністративного стягнення регламентується положеннями іншого розділу Кодексу, а саме розділом V «Виконання постанов про накладення адміністративних стягнень». Вони не перебувають у безпосередньому зв'язку з положеннями глави 24 розділу IV Кодексу, якими унормовується порядок оскарження постанови судді у справі про адміністративне правопорушення, ухваленої по суті.

Наведене є підставою для висновку, що за результатами розгляду справи про адміністративне правопорушення не можуть бути оскаржені інші постанови судді, крім зазначених у статті 284 Кодексу.

Таким чином, Конституційний Суд України вважає, що положення частини другої статті 294 Кодексу стосовно оскарження в апеляційному порядку постанови судді у справі про адміністративне правопорушення необхідно розуміти так, що на підставі вказаної норми може бути оскаржена лише постанова судді у справі про адміністративне правопорушення, ухвалення якої передбачене у статті 284 цього кодексу.

Враховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150, 153 Конституції України, статтями 51, 62, 63, 66, 67, 69, 95 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

В и р і ш и в :

1. Положення частини другої статті 294 Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо оскарження в апеляційному порядку постанови судді у справі про адміністративне правопорушення в аспекті конституційного звернення необхідно розуміти так, що в апеляційному порядку може бути оскаржена лише та постанова судді у справі про адміністративне правопорушення, ухвалення якої передбачене частиною першою статті 284 цього кодексу, а саме: про накладення адміністративного стягнення, про застосування заходів впливу, встановлених у статті 24¹ цього кодексу, про закриття справи.

2. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим до виконання на території України, остаточним і не може бути оскаржене.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у «Віснику Конституційного Суду України» та в інших офіційних виданнях України.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

• Summary to the Decision of the Constitutional Court of Ukraine № 2-рп/2015 dated March 31, 2015 in the case upon the constitutional appeal of citizen Andrii Tretiak concerning the official interpretation of the provisions of Article 294.2 of the Code of Ukraine on Administrative Offences in conjunction with the provisions of Article 129.3.8 of the Constitution

Citizen Andrii Tretiak appealed to the Constitutional Court of Ukraine for official interpretation of the provisions of Article 294.2 of the Code of Ukraine on Administrative Offences (hereinafter referred to as «the Code»), namely «a resolution of a judge in a case on administrative offense may be challenged by a person brought to administrative responsibility, his/her legal representative, advocate, offended party, his/her representative within ten days from adoption of the resolution», in conjunction with Article 129.3.8 of the Constitution, according to which ensuring challenge in the appeal

and cassation of a court's decision, except cases prescribed by the law, is one of the basic principles of proceedings.

It appears from the analysis of the constitutional appeal that the petitioner is trying to obtain interpretation of the word combination «a resolution of a judge in a case on administrative offence» contained in Article 294.2 of the Code in terms of the following: the content of this word combination covers any resolution of a judge in a case on administrative offence, including those adopted at the stage of execution of a court decision, which can be challenged in the appeal, or only those which are adopted on the merits (Article 284 of the Code). To substantiate the necessity of such clarification, the petitioner attached copies of court decisions, from which it appears that in some cases courts of appeal considered that the mentioned provisions concern only resolutions adopted on the merits, and refused to admit the proceedings appeals against decisions not provided for in Article 284 of the Code, whereas in others cases the courts followed the opposite conclusion, arguing that this provision does not limit the right to appeal against any resolution of a judge in a case on administrative offence. According to the petitioner, inconsistent application of the provisions of Article 294.2 of the Code by courts of Ukraine lead to violation of his constitutional right to access to justice.

Ukraine is declared as a law-based state (Article 1 of the Constitution). State power in Ukraine is exercised on the principles of its division into legislative, executive and judicial power (Article 6.1 of the Constitution). According to Article 19.2 of the Fundamental Law, bodies of state power, their officials are obliged to act only on the grounds, within the limits of authority, and in the manner envisaged by the Constitution and the laws of Ukraine. One of the main principles of the judicial proceedings are, in particular, legality, equality of all parties to a case before the law and the court, ensuring complaint of a court decision by appeal and cassation, except in cases established by law (Article 129.3.1, 129.3.2, 129.3.8 of the Constitution).

According to Article 294.2 of the Code «a resolution of a judge in a case on administrative offence may be appealed by a person brought to administrative responsibility, his/her legal representative, advocate, offended party, his/her representative within ten days from the day of adoption of the resolution».

The Constitutional Court of Ukraine considers that determination of types of resolutions of a judge referred to in Article 294.2 of the Code, in terms of Andrii Tretiak's question regarding their challenge in the appeal should be carried out in conjunction with Articles 284.1 and 287.2 of the Code.

The Code, which has an appropriate logically built structure, regulated, in particular, the sequence of procedural actions to consider and resolve issues related to bringing a person to administrative responsibility; order of challenge of a judge's resolution in a case on administrative offence adopted by on merits; order of execution of the resolution on the imposition of administrative penalty.

The order of proceedings in cases on administrative offenses is regulated in Articles 284, 287, 294, Section IV of the Code. Under Article 284.1 of the Code in a case on administrative offense a body (official) adopts one of the following resolutions: on imposition of administrative penalty; on enforcement measures provided in Article 24-1 of the Code; on dismissal of a case. The specified list of resolutions, by which the examination of cases on administrative offenses on the merits are terminated is, in fact, exhaustive.

Crucial for establishing of types of a resolution of a judge that may be appealed is Article 287.2 of the Code, which provides that a resolution of a district, city court (judge) on imposition of administrative penalty may be appealed in the order prescribed by this Code.

The procedure for review of a resolution of a judge in a case on administrative offense in appeal is regulated by the provisions of Article 294 of Chapter 24 «The appeal of a resolution on a case on administrative offenses» Section IV of the Code. The intended purpose of this chapter is to establish the order for appeal, including resolution of a judge in a case on administrative offense.

However, the order of execution of a resolution on imposition of administrative penalty is regulated by the provisions of another section of the Code, namely Section V «Execution of resolutions on imposition of administrative penalties». They are not in direct conjunction with the provisions of Chapter 24 of Section IV of the Code, which regulates the order of appellation of a resolution of a judge in a case on administrative offense adopted on the merits.

The above is the basis for conclusion that upon the results of consideration of a case on administrative offense other resolutions of a judge may not be appealed, except those referred to in Article 284 of the Code.

Thus, the Constitutional Court of Ukraine held that the provisions of Article 294.2 of the Code of Ukraine on Administrative Offences on challenging in the appeal of a resolution of a judge in a case on administrative offence in the aspect of the constitutional appeal should be understood as reading that only a resolution of a judge in a case on administrative offense, the adoption of which is prescribed by Article 284.1 of the Code, namely on imposition of administrative penalty, on enforcement measures set out in Article 24-1 of the Code, on dismissal of a case may be challenged in the appeal.

ОКРЕМА ДУМКА

судді Конституційного Суду України Шишкіна В. І.
стосовно Рішення Конституційного Суду України
у справі за конституційним зверненням громадянина
Третяка Андрія В'ячеславовича
щодо офіційного тлумачення положень частини другої статті 294
Кодексу України про адміністративні правопорушення
у взаємозв'язку з положеннями пункту 8 частини третьої статті 129
Конституції України

Конституційний Суд України у Рішенні від 31 березня 2015 року № 2-рп/2015 дав офіційне тлумачення положень частини другої статті 294 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі — Кодекс) у взаємозв'язку з положеннями пункту 8 частини третьої статті 129 Конституції України. Конституційний Суд України вирішив, що зазначені положення в аспекті конституційного звернення необхідно розуміти так, що в апеляційному порядку може бути оскаржена лише та постанова судді у справі про адміністративне правопорушення, ухвалення якої передбачене частиною першою статті 284 цього кодексу, а саме: про накладення адміністративного стягнення, про застосування заходів впливу, встановлених у статті 24¹ цього кодексу, про закриття справи.

Керуючись статтею 64 Закону України «Про Конституційний Суд України», висловлюю окрему думку щодо наведеної позиції Конституційного Суду України.

1. Положення частини другої статті 294 Кодексу передбачають реалізацію права вказаних у ній суб'єктів на апеляційне оскарження постанови судді у справі про адміністративне правопорушення. Однак ця норма не містить однозначного розуміння припису щодо постанов, які можуть бути предметом оскарження в апеляційному порядку, тому й було відкрито провадження щодо надання офіційного тлумачення зазначених положень Кодексу.

Виходячи із завдання Конституційного Суду України — гарантування верховенства Конституції України (стаття 2 Закону України «Про Конституційний Суд України»), концепція його рішень в офіційній інтерпретації положень Конституції України та законів України має бути спрямованою на захист конституційних прав громадян як складової Основного Закону держави.

2. Україну згідно зі статтею 1 Конституції України проголошено правовою державою. До основних ознак правової держави належить, зокрема, верховенство конституції щодо законів та інших правових актів.

Згідно з частиною другою статті 3 Основного Закону України держава відповідає перед людиною за свою діяльність, а утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави, що обумовлює максимально повне забезпечення юридичними засобами охорони і захисту прав і свобод людини і громадянина.

Такі підвалини державного ладу в Україні знайшли відображення у частинах першій, другій статті 55 Конституції України, згідно з якими кожному гарантується право на судовий захист, зокрема на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб, а також вони закріплені в положеннях пункту 8 частини третьої статті 129 Конституції України, якими передбачене право на апеляційне та касаційне оскарження судових рішень.

Наведені конституційні норми корелюють з положеннями, які з метою захисту прав людини визначені в міжнародно-правових документах (підпункти «а», «б» пункту 3 статті 2 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права 1966 року; пункт 1 статті 6, стаття 13 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року) і вказують на зобов'язання держав-учасниць забезпечити у національному законодавстві кожному ефективний засіб правового захисту від порушення його прав особами, які здійснювали свої офіційні повноваження.

Конституційний Суд України у Рішенні від 25 грудня 1997 року № 9-зп (справа за зверненням жителів міста Жовті Води), даючи офіційне тлумачення частини другої статті 55 Конституції України, зазначив, що в ній міститься загальна норма, яка означає право кожного звернутися до суду, якщо його права чи свободи порушені або порушуються, створено або створюються перешкоди для їх реалізації або мають місце інші ущемлення прав та свобод. Зазначена норма зобов'язує суди приймати заяви до розгляду навіть у випадку відсутності в законі спеціального положення про судовий захист (абзац перший пункту 2 мотивувальної частини). У резолютивній частині цього рішення в імперативній формі констатовано, що суд не може відмовити у правосудді, якщо громадянин України, іноземець, особа без громадянства вважають, що їх права і свободи порушені або порушуються, створено або створюються перешкоди для їх реалізації або мають місце інші ущемлення прав та свобод (пункт 1); відмова суду у прийнятті позовних та інших заяв, скарг, оформлених відповідно до чинного законодавства, є порушенням права на судовий захист, яке відповідно до статті 64 Конституції України не може бути обмежене (пункт 2). Розвиваючи цю концепцію, Конституційний Суд України у Рішенні від 16 листопада 2000 року № 13-рп/2000 зазначив, що конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України; зокрема, не можуть бути обмежені у будь-який спосіб права і свободи людини і громадянина, передбачені статтями 55, 59, 63 Конституції України (абзац другий пункту 6 мотивувальної частини).

Органи державної влади, у тому числі й суди, не можуть нехтувати наведеною офіційною інтерпретацією вказаних конституційних норм, оскільки відповідно до частини п'ятої статті 124 Конституції України рішення Конституційного Суду України є обов'язковим до виконання на всій території України.

3. Процедурну регламентацію реалізації конституційного права на судовий захист у різних галузях судового провадження унормовано в положеннях Кодексу та процесуальних кодексів.

Відповідно до статті 1 Кодексу його завданням є, зокрема, охорона прав і свобод громадян, зміцнення законності. Ці завдання стосуються також діяльності судді під час ухвалення ним постанов у справі про адміністративні правопорушення, в тому числі й щодо перегляду постанов за скаргами учасників процесу. Здійснити захист свого права у разі постановлення суддею незаконного судового рішення у справі про адміністративне правопорушення громадянин може лише шляхом його оскарження до суду апеляційної інстанції.

Конституційний Суд України неодноразово зазначав, що право на судовий захист, гарантоване частиною першою статті 55 Конституції України, у системному зв'язку з положеннями пункту 8 частини третьої статті 129 Конституції України, передбачає як звернення до суду першої інстанції, так і оскарження судових рішень в апеляційному та касаційному порядку, оскільки їх перегляд гарантує відновлення порушених прав людини і громадянина (рішення: від 11 грудня 2007 року № 11-рп/2007 (абзаци другий, третій підпункту 3.1 пункту 3 мотивувальної частини); від 27 січня 2010 року № 3-рп/2010 (абзаци другий, третій підпункту 3.1 пункту 3 мотивувальної частини); від 28 квітня 2010 року № 12-рп/2010 (абзац третій підпункту 2.1 пункту 2 мотивувальної частини); від 8 липня 2010 року № 18-рп/2010 (абзаци перший, другий підпункту 2.1 пункту 2 мотивувальної частини); від 2 листопада 2011 року № 13-рп/2011 (абзац перший підпункту 3.2 пункту 3 мотивувальної частини); від 22 квітня 2014 року № 4-рп/2014 (абзац перший підпункту 2.2 пункту 2 мотивувальної частини).

Таким чином, право на оскарження (на скаргу) не обмежується лише зверненням за захистом до суду першої інстанції з подальшим розглядом обставин справи і постановленням судового рішення, а охоплює також можливість його інстанційного оскарження.

4. Конституційний Суд України також неодноразово зазначав, що апеляційне оскарження судового рішення можливе в усіх випадках, крім тих, коли закон містить пряму заборону на таке оскарження (рішення: від 27 січня 2010 року № 3-рп/2010 (абзац другий підпункту 3.2 пункту 3 мотивувальної частини); від 28 квітня 2010 року № 12-рп/2010 (абзац другий підпункту 2.2 пункту 2 мотивувальної частини); від 8 липня 2010 року № 18-рп/2010 (абзац четвертий підпункту 2.1 пункту 2 мотивувальної частини); від 2 листопада 2011 року № 13-рп/2011 (абзац третій підпункту 3.3 пункту 3 мотивувальної частини); від 25 квітня 2012 року № 11-рп/2012 (абзаци третій, четвертий підпункту 3.2 пункту 3 мотивувальної частини); від 29 серпня 2012 року № 16-рп/2012 (абзац четвертий підпункту 5.1 пункту 5 мотивувальної частини); від 22 квітня 2014 року № 4-рп/2014 (абзац четвертий підпункту 2.2 пункту 2 мотивувальної частини).

Проаналізувавши зміст частини другої статті 294 Кодексу з урахуванням вказаних правових позицій Конституційного Суду України, можна дійти висновку, що в ній не лише не міститься прямої заборони оскарження конкретних видів постанов, які суддя постановляє у справі про адміністративне правопорушення, а й не наведено видів постанов, що можуть бути оскаржені в апеляційному порядку. Право зазначених у названій нормі Кодексу суб'єктів на апеляційне оскарження не обмежене видами постанов, які суддя може ухвалити, вирішуючи будь-яке питання в адміністративній справі, зокрема на стадії виконання судового рішення.

З огляду на такі обставини та виходячи із припису пункту 8, як однієї із засад судочинства, що міститься у частині третій статті 129 Конституції України, можна стверджувати, що положення частини другої статті 294 Кодексу не обмежують право зазначених у ній суб'єктів оскаржити в апеляційному порядку постанову судді у справі про адміністративні правопорушення, яку постановлено у зв'язку з виконанням судового рішення.

Суддя Конституційного Суду України

В. ШИШКІН

ОКРЕМА ДУМКА

судді Конституційного Суду України Саса С. В.
стосовно Рішення Конституційного Суду України
у справі за конституційним зверненням громадянина
Третяка Андрія В'ячеславовича щодо офіційного тлумачення
положень частини другої статті 294 Кодексу України
про адміністративні правопорушення
у взаємозв'язку з положеннями пункту 8 частини третьої статті 129
Конституції України

На підставі статті 64 Закону України «Про Конституційний Суд України» висловлюю окрему думку стосовно Рішення Конституційного Суду України від 31 березня 2015 року № 2-рп/2015 (далі — Рішення).

1. Громадянин Третяк А. В. звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням дати офіційне тлумачення положень частини другої статті 294 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі — Кодекс), а саме «постанова судді у справі про адміністративне правопорушення може бути оскаржена особою, яку притягнуто до адміністративної відповідальності, її законним представником, захисником, потерпілим, його представником протягом десяти днів з дня винесення постанови», у взаємозв'язку з положеннями пункту 8 частини третьої статті 129 Конституції України, згідно з якою забезпечення апеляційного та касаційного оскарження рішення суду, крім випадків, встановлених законом, є однією з основоположних засад судочинства.

На думку автора клопотання, внаслідок неоднозначного застосування судами України положень частини другої статті 294 Кодексу порушено його право на судовий захист. Таке порушення, як вважає Третяк А. В., полягає у тому, що суд відмовив у розгляді його апеляційної скарги на постанову судді про поновлення строку пред'явлення виконавчого документа до виконання.

Загалом погоджуюсь із позицією, викладеною у Рішенні, що положення частини другої статті 294 Кодексу щодо оскарження в апеляційному порядку постанови судді у справі про адміністративне правопорушення необхідно розуміти так, що в апеляційному порядку може бути оскаржена лише та постанова судді у справі про адміністративне правопорушення, ухвалення якої передбачене частиною першою статті 284 цього кодексу, а саме: про накладення адміністративного стягнення, про застосування заходів впливу, встановлених у статті 24¹ цього кодексу, про закриття справи. Однак вважаю, що Конституційний Суд України обмежився буквальною інтерпретацією зазначеної норми, тоді як повинен був піддати конституційно-правовому аналізу питання щодо можливості оскарження в апеляційному порядку постанов судді у справі про адміністративне правопорушення, винесення яких не передбачене частиною першою статті 284 Кодексу. Це зумовлено тим, що забезпечення права на апеляційне оскарження постанов судді у справі про

адміністративне правопорушення виходить за межі правового регулювання частини другої статті 294 Кодексу.

2. Згідно з Основним Законом України права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави, головним обов'язком якої є утвердження і забезпечення прав і свобод людини (частина друга статті 3); органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених Конституцією України межах і відповідно до законів України (частина друга статті 6); в Україні визнається і діє принцип верховенства права, звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції України гарантується (частини перша, третя статті 8).

Права і свободи людини і громадянина захищаються судом, кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб (частини перша, друга статті 55 Основного Закону України).

Конституційний Суд України зазначив, що відмова суду в прийнятті позовних заяв, скарг, оформлених відповідно до процесуального закону, є порушенням права на судовий захист, яке за статтею 64 Конституції України не може бути обмежене. Реалізація права особи на судовий захист здійснюється, зокрема, шляхом оскарження судових рішень у судах апеляційної інстанції, оскільки перегляд таких рішень в апеляційному порядку гарантує відновлення порушених прав і охоронюваних законом інтересів людини і громадянина. За правовою позицією Конституційного Суду України «правосуддя за своєю суттю визнається таким лише за умови, що воно відповідає вимогам справедливості і забезпечує ефективне поновлення в правах» (абзаци другий, третій підпункту 3.1 пункту 3 Рішення від 27 січня 2010 року № 3-рп/2010).

Однією з основних засад судочинства є забезпечення апеляційного оскарження рішення суду, крім випадків, встановлених законом (частина третя статті 129 Основного Закону України). Забезпечення апеляційного оскарження є конституційною гарантією права кожного на судовий захист.

У Рішенні від 27 січня 2010 року № 3-рп/2010 Конституційний Суд України зазначив, що апеляційне оскарження судового рішення можливе у всіх випадках, крім тих, коли закон містить заборону на таке оскарження (абзац другий підпункту 3.2 пункту 3).

3. З аналізу матеріалів справи вбачається, що питання про можливість оскарження будь-яких постанов судді у справі про адміністративне правопорушення, зокрема, прийнятих на етапі виконання судового рішення, є ключовим. Автор клопотання порушує його в контексті частини другої статті 294 Кодексу тому, що суди України керувалися саме цим положенням.

Пов'язані з виконанням постанови про накладення адміністративного стягнення питання вирішуються органом (посадовою особою), який виніс постанову (стаття 304 Кодексу).

Питання порядку поновлення строків виконання постанов у справах про адміністративні правопорушення виходить за межі судового провадження у справі

по суті і стосується стадії виконання судового рішення. Такий порядок регулюється нормами Кодексу та Законом України «Про виконавче провадження» (далі — Закон), який є спеціальним. Зазначене підтверджується положеннями пункту 2 частини другої статті 17 Закону, згідно з якими до виконавчих документів, які підлягають виконанню державною виконавчою службою, належать, зокрема, постанови судів у справах про адміністративні правопорушення, а також пункту 1 частини першої статті 22 Закону, якими передбачено строки пред'явлення виконавчих документів до виконання, серед яких і постанови судів у справах про адміністративні правопорушення.

Можливість поновлення пропущеного строку пред'явлення виконавчого документа до виконання в судовому порядку передбачена частиною другою статті 24 Закону, відповідно до якої стягувач, який пропустив строк пред'явлення виконавчого документа до виконання, має право звернутися із заявою про поновлення строку пред'явлення до суду, який видав виконавчий документ, або до суду за місцем виконання.

Нормами Кодексу та Закону не встановлено заборони на оскарження постанови судді у справі про адміністративні правопорушення щодо поновлення строку пред'явлення виконавчого документа до виконання.

Отже, Конституційний Суд України виходячи з конституційних гарантій забезпечення права на судовий захист, не обмежуючись буквальним тлумаченням положень частини другої статті 294 Кодексу, повинен був здійснити системний аналіз положень Кодексу та Закону в аспекті питання щодо можливості оскарження в апеляційному порядку постанов судді у справі про адміністративні правопорушення, винесення яких не передбачене частиною першою статті 284 Кодексу, тобто прийнятих не за результатами судового провадження по суті справи.

Такий підхід дозволив би судам України однозначно розуміти питання, пов'язані з можливістю оскарження в інстанційному порядку судових рішень у випадках, коли закон не забороняє такого оскарження, і забезпечити реалізацію права особи на судовий захист шляхом оскарження постанов судді у справі про адміністративні правопорушення, винесення яких не передбачене частиною першою статті 284 Кодексу.

Суддя Конституційного Суду України

С. САС

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

**РІШЕННЯ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**

у справі за конституційним поданням
Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини
щодо відповідності Конституції України (конституційності)
положень частини другої статті 171²
Кодексу адміністративного судочинства України

м. Київ
8 квітня 2015 року
№ 3-рп/2015

Справа № 1-6/2015

Конституційний Суд України у складі суддів:

Бауліна Юрія Васильовича — головуючого,
Вдовіченка Сергія Леонідовича,
Гультая Михайла Мирославовича,
Запорожця Михайла Петровича — доповідача,
Касмініна Олександра Володимировича,
Литвинова Олександра Миколайовича,
Мельника Миколи Івановича,
Саса Сергія Володимировича,
Сергейчука Олега Анатолійовича,
Сліденка Ігоря Дмитровича,
Тупицького Олександра Миколайовича,
Шаптали Наталі Костянтинівни,
Шевчука Станіслава Володимировича — доповідача,
Шишкіна Віктора Івановича,

розглянув на пленарному засіданні справу за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини другої статті 171² Кодексу адміністративного судочинства України.

Приводом для розгляду справи відповідно до статей 39, 40 Закону України «Про Конституційний Суд України» стало конституційне подання Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини.

Підставою для розгляду справи згідно зі статтею 71 Закону України «Про Конституційний Суд України» є твердження суб'єкта права на конституційне подання про неконституційність положень частини другої статті 171² Кодексу адміністративного судочинства України.

Заслухавши суддів-доповідачів Запорожця М. П., Шевчука С. В. та дослідивши матеріали справи, у тому числі позиції, висловлені Головою Верховної Ради

України, Міністерством юстиції України, Верховним Судом України, Вищим адміністративним судом України, науковцями Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, Національного університету «Одеська юридична академія», Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, Національної школи суддів України, Харківського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президенті України, Конституційний Суд України

У С Т А Н О В И В:

1. Суб'єкт права на конституційне подання — Уповноважений Верховної Ради України з прав людини — звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням визнати такими, що не відповідають вимогам частини першої статті 8, частин першої, другої статті 55, статті 64, пункту 8 частини третьої статті 129 Конституції України (є неконституційними), положення частини другої статті 171² Кодексу адміністративного судочинства України, згідно з якими рішення місцевого загального суду як адміністративного суду у справах з приводу рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень щодо притягнення до адміністративної відповідальності є остаточним і оскарженню не підлягає.

Автор клопотання, посилаючись на правові позиції Конституційного Суду України, викладені в рішеннях від 11 грудня 2007 року № 11-рп/2007 та від 29 серпня 2012 року № 16-рп/2012, зазначає, що оспорювані положення Кодексу адміністративного судочинства України обмежують право на апеляційне та касаційне оскарження рішення місцевого загального суду як адміністративного суду у вказаних справах, є невиправданими та суперечать принципам верховенства права.

2. Вирішуючи порушене у конституційному поданні питання, Конституційний Суд України виходить з такого.

2.1. Україна проголошена демократичною, правовою державою, в якій права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість її діяльності; держава відповідає перед людиною за свою діяльність; утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави (стаття 1, частина друга статті 3 Конституції України).

В Україні визнається і діє принцип верховенства права; Конституція України має найвищу юридичну силу; закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй (частини перша, друга статті 8 Основного Закону України).

Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України (частина друга статті 19 Конституції України).

Згідно з Основним Законом України права і свободи людини і громадянина захищаються судом; кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб (частини перша, друга статті 55).

Загальною декларацією прав людини 1948 року передбачено, що кожна людина має право на ефективне поновлення в правах компетентними національними судами у випадках порушення її основних прав, наданих їй конституцією або законом (стаття 8). Право на ефективний судовий захист закріплено також у Міжнародному пакті про громадянські і політичні права 1966 року (стаття 2) та в Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року (далі — Конвенція) (стаття 13).

Відповідно до пункту 14 частини першої статті 92 Конституції України виключно законами України визначаються, зокрема, судоустрій, судочинство та статус суддів.

Однією з основних засад судочинства є забезпечення апеляційного та касаційного оскарження рішення суду, крім випадків, встановлених законом (пункт 8 частини третьої статті 129 Основного Закону України).

Згідно з практикою Європейського суду з прав людини у статті 6 Конвенції, якою передбачено право на справедливий суд, не встановлено вимоги до держав засновувати апеляційні або касаційні суди. Там, де такі суди існують, гарантії, що містяться у вказаній статті, повинні відповідати також і забезпеченню ефективного доступу до цих судів (пункт 25 Рішення у справі «Делкур проти Бельгії» від 17 січня 1970 року та пункт 65 Рішення у справі «Гофман проти Німеччини» від 11 жовтня 2001 року).

Конституційний Суд України вважає, що право на судовий захист включає в себе, зокрема, можливість оскарження судових рішень в апеляційному та касаційному порядку, що є однією з конституційних гарантій реалізації інших прав і свобод, захисту їх від порушень і протиправних посягань, в тому числі від помилкових і неправосудних судових рішень.

2.2. Верховна Рада України, визначаючи законом судоустрій та судочинство, повинна встановлювати такий обсяг права учасників судового провадження на інстанційне оскарження рішення місцевого суду, який би забезпечував ефективний судовий захист. Обмеження доступу до апеляційної чи касаційної інстанції можливе лише у виняткових випадках з обов'язковим дотриманням конституційних норм і принципів. Встановлюючи обмеження права на апеляційне та касаційне оскарження судових рішень, законодавець повинен керуватися такою складовою принципу верховенства права, як пропорційність. За правовою позицією Конституційного Суду України обмеження прав і свобод людини і громадянина є допустимим виключно за умови, що таке обмеження є домірним (пропорційним) та суспільно необхідним (абзац шостий підпункту 3.3 пункту 3 мотивувальної частини Рішення від 19 жовтня 2009 року № 26-рп/2009).

Європейський суд з прав людини у своїх рішеннях неодноразово наголошував, що держава має право встановлювати певні обмеження права осіб на доступ до суду; такі обмеження мають переслідувати легітимну мету, не порушувати саму сутність цього права, а між цією метою і запровадженими заходами має існувати пропорційне співвідношення (пункт 57 Рішення у справі «Ашингдейн проти Сполученого Королівства» від 28 травня 1985 року, пункт 96 Рішення у справі «Кромбах проти Франції» від 13 лютого 2001 року).

Таким чином, згідно з Конституцією України допускається можливість обмеження права на апеляційне та касаційне оскарження рішення суду (пункт 8 части-

ни третьої статті 129), однак воно не може бути свавільним та несправедливим. Таке обмеження має встановлюватися виключно Конституцією та законами України; переслідувати легітимну мету; бути обумовленим суспільною необхідністю досягнення цієї мети, пропорційним та обґрунтованим. У разі обмеження права на оскарження судових рішень законодавець зобов'язаний запровадити таке правове регулювання, яке дасть можливість оптимально досягти легітимної мети з мінімальним втручанням у реалізацію права на судовий захист і не порушувати сутнісний зміст такого права.

2.3. У главі 17 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі — Кодекс) врегульовано питання щодо підвідомчості справ про адміністративні правопорушення як судам (суддям) (статті 221, 221¹), так і іншим суб'єктам владних повноважень: адміністративним комісіям при виконавчих комітетах сільських, селищних, міських рад; виконавчим комітетам зазначених рад; органам внутрішніх справ, органам державних інспекцій та іншим органам (посадовим особам), уповноваженим на те Кодексом (стаття 213).

У Кодексі передбачено, що виключно районні, районні у місті, міські чи міськрайонні суди (судді) повноважні накладати такі адміністративні стягнення, як адміністративний арешт, виправні роботи, громадські роботи, оплатне вилучення або конфіскація предмета, який став зняряддям вчинення або безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення (частина перша статті 28, частина перша статті 29, частина друга статті 30¹, стаття 31, частина перша статті 32).

Аналіз законодавства України, яким визначено адміністративні правопорушення, за вчинення яких може бути накладено адміністративне стягнення у вигляді штрафу, дає підстави для висновку, що справи про адміністративні правопорушення підвідомчі як судам (суддям), так і іншим суб'єктам владних повноважень. Так, Кодексом за окремі види адміністративних правопорушень передбачено накладення судом штрафу у розмірі до п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (частина третя статті 162¹). Згідно з Митним кодексом України за порушення митних правил штраф, що накладається не судом, а іншим суб'єктом владних повноважень (органом доходів і зборів), встановлюється в розмірі однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (статті 469, 477) або 300 відсотків несплаченої суми митних платежів (стаття 485).

Зазначені види адміністративних стягнень за ступенем своєї суворості співмірні з встановленими Кримінальним кодексом України покараннями, зокрема штрафом, громадськими роботами, виправними роботами, конфіскацією майна, арештом (статті 51, 53, 56, 57, 59, 60). Такі адміністративні стягнення та покарання, передбачені Кримінальним кодексом України, обмежують конституційні права громадян, а саме: на свободу та особисту недоторканність; вільно володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю; на працю (статті 29, 41, 43 Конституції України).

У Кодексі встановлено, що постанова судді у справі про адміністративне правопорушення щодо притягнення до адміністративної відповідальності може бути оскаржена до апеляційного суду; постанова апеляційного суду набирає законної сили негайно після її винесення, є остаточною й оскарженню не підлягає (частини друга, десята статті 294).

Водночас відповідно до частини першої статті 288 Кодексу постанову у справах про адміністративні правопорушення, ухвалену не судом, а іншим суб'єктом владних повноважень, може бути оскаржено до «вищестоящого органу (вищестоящої посадової особи)», а також до місцевого загального суду як адміністративного суду у порядку, визначеному Кодексом адміністративного судочинства України, з особливостями, встановленими Кодексом. Так, згідно з пунктом 2 частини першої статті 18 Кодексу адміністративного судочинства України місцевим загальним судам як адміністративним судам підсудні усі адміністративні справи з приводу рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень у справах про притягнення до адміністративної відповідальності. Положеннями частини другої статті 171² Кодексу адміністративного судочинства України, щодо конституційності яких звернувся автор клопотання, встановлено, що рішення місцевого загального суду як адміністративного суду у справах з приводу рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень щодо притягнення до адміністративної відповідальності є остаточним і оскарженню не підлягає.

Конституційний Суд України вважає, що обмеження законодавцем права особи на оскарження рішення місцевого загального суду як адміністративного суду до апеляційної та касаційної інстанцій є виправданим лише щодо оскарження рішень у справах про незначні адміністративні правопорушення. В інших випадках у справах щодо притягнення до адміністративної відповідальності особи повинні мати право на інстанційне оскарження рішення місцевих загальних судів як адміністративних судів.

Законодавець, унеможлививши оскарження до суду апеляційної інстанції рішень місцевих загальних судів як адміністративних судів у справах з приводу постанов суб'єктів владних повноважень про накладення адміністративних стягнень, що за ступенем суворості співмірні з встановленими Кримінальним кодексом України покараннями, допустив непропорційність між поставленою метою та вжитими для її досягнення заходами.

Цей висновок Конституційного Суду України узгоджується з міжнародними актами та практикою Європейського суду з прав людини.

Згідно з положеннями статті 2 Протоколу № 7 до Конвенції кожен, кого суд визнав винним у вчиненні кримінального правопорушення, має право на перегляд судом вищої інстанції факту визнання його винним або винесеного йому вироку (пункт 1); винятки з цього права можуть поширюватися на правопорушення, визначені законом як незначні (пункт 2).

Європейський суд з прав людини у своїх рішеннях вказав, що термін «кримінальне правопорушення», що міститься у статті 2 Протоколу № 7 до Конвенції, має автономне значення і охоплює суворі за своїми наслідками види адміністративних стягнень, до яких належать адміністративний арешт та значні адміністративні штрафи (пункти 82, 83 Рішення у справі «Енгель та інші проти Нідерландів» від 8 червня 1976 року, пункт 55 Рішення у справі «Гурепка проти України» від 6 вересня 2005 року, пункт 38 Рішення у справі «Менаріні проти Італії» від 27 вересня 2011 року).

За пунктом (i) § 4 розділу В «Принципи» Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо судового перегляду адміністративних актів

від 15 грудня 2004 року рішення суду повинні, принаймні у найважливіших справах, підлягати апеляційному оскарженню до вищого суду, за винятком тих випадків, коли справа, згідно з національним законодавством, безпосередньо вирішується вищим судом.

За пунктом 1 статті 52 Хартії основоположних прав Європейського Союзу 2000 року будь-яке обмеження прав і свобод, що визначаються цією хартією, повинне здійснюватися на підставі закону з повагою до сутності цих прав і свобод. Застосовані за принципом пропорційності обмеження можуть бути встановлені тільки тоді, коли вони є необхідними та відповідають цілям і загальним інтересам, які визнані Європейським Союзом, або потребі захистити права і свободи інших осіб.

З огляду на наведене Конституційний Суд України дійшов висновку, що положеннями частини другої статті 171² Кодексу адміністративного судочинства України запроваджено у справах з приводу рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень щодо притягнення до адміністративної відповідальності непропорційні обмеження права на оскарження судового рішення, що порушує сутнісний зміст права особи на судовий захист.

Отже, Конституційний Суд України вважає, що положення частини другої статті 171² Кодексу адміністративного судочинства України суперечать вимогам частини першої статті 8, частини першої статті 55, пункту 8 частини третьої статті 129 Конституції України.

3. Відповідно до частини другої статті 70 Закону України «Про Конституційний Суд України» у разі необхідності Конституційний Суд України може визначити у своєму рішенні, висновку порядок і строки їх виконання, а також покласти на відповідні державні органи обов'язки щодо забезпечення виконання рішення, додержання висновку.

Конституційний Суд України вбачає за необхідне рекомендувати Верховній Раді України невідкладно врегулювати питання щодо оскарження судового рішення місцевого загального суду як адміністративного суду у справах з приводу рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень про притягнення особи до адміністративної відповідальності.

Враховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150, 152, 153 Конституції України, статтями 51, 61, 63, 65, 67, 69, 70, 71, 73 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

в и р і ш и в :

1. Визнати такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними), положення частини другої статті 171² Кодексу адміністративного судочинства України.

2. Положення частини другої статті 171² Кодексу адміністративного судочинства України, визнані неконституційними, втрачають чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України цього Рішення.

3. Рекомендувати Верховній Раді України невідкладно врегулювати питання щодо оскарження судового рішення місцевого загального суду як адміністративного суду у справах з приводу рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень про притягнення особи до адміністративної відповідальності.

4. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим до виконання на території України, остаточним і не може бути оскаржене.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у «Віснику Конституційного Суду України» та в інших офіційних виданнях України.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

• *Summary to the Decision of the Constitutional Court of Ukraine № 3-рп/2015 dated April 8, 2015 in the case upon the constitutional petition of the Ukrainian Parliament Commissioner for Human Rights concerning the conformity to the Constitution of Ukraine (constitutionality) of the provisions of Article 171-2.2 of the Code of Administrative Proceedings*

The subject of the right to constitutional petition — the Ukrainian Parliament Commissioner for Human Rights — appealed to the Constitutional Court of Ukraine to recognise the provisions of Article 171–2.2 of the Code of Administrative Proceedings, according to which decision of local general court as administrative court in cases concerning decisions, actions or omission of subjects of authority on bringing to administrative liability shall be final and may not be appealed, as such that do not meet the requirements of Articles 8.1, 55.1, 55.2, 64, 129.3.8 of the Constitution (unconstitutional).

Ukraine is a democratic, law-based state where human rights and freedoms and their guarantees determine the essence and orientation of its activity; the State is answerable to the individual for its activity; to affirm and ensure human rights and freedoms is the main duty of the State (Articles 1, 3.2 of the Constitution).

In Ukraine, the principle of the rule of law is recognised and effective; the Constitution of Ukraine has the highest legal force; laws and other normative legal acts are adopted on the basis of the Constitution of Ukraine and shall conform to it (Articles 8.1 and 8.2 of the Fundamental Law of Ukraine).

Bodies of state power and bodies of local self-government and their officials are obliged to act only on the grounds, within the limits of authority, and in the manner envisaged by the Constitution and the laws of Ukraine (Article 19.2 of the Constitution).

According to the Fundamental Law, human and citizen's rights and freedoms are protected by the court; everyone is guaranteed the right to challenge in court the decisions, actions or omission of bodies of state power, bodies of local self-government, officials and officers (Articles 55.1, 55.2).

According to Article 92.1.14 of the Constitution, the judicial system, judicial proceedings and the status of judges are determined exclusively by the laws of Ukraine.

One of the main principles of judicial proceedings is ensuring complaint of a court decision by appeal and cassation, except in cases established by law (Article 129.3.8 of the Fundamental Law).

The Constitutional Court considers that the right to judicial protection includes, in particular, a possibility to challenge court decisions in appeal and cassation, which is one of the constitutional guarantees of implementation of other rights and freedoms, their protection from violations and illegal encroachments, including false and unjust judgments.

The Verkhovna Rada of Ukraine, by determining the judicial system and proceedings by the law, has to establish such scope of the right of the participants of the proceedings to instance appeal of decisions of local court which would ensure effective judicial protection. Restriction of the access to appeal or cassation is possible only in exceptional cases with mandatory compliance with the constitutional norms and principles. In establishing the restriction of the right to appeal and cassation of court decisions, the legislator shall be guided by such rule of law component as proportionality.

Thus, according to the Constitution it is allowed to restrict the right to challenge in court the decisions by appeal and cassation (Article 129.3.8), yet it may not be arbitrary and unfair. This restriction should be established by the Constitution and laws of Ukraine only; shall pursue the legitimate aim; shall be provided by the public need to achieve this aim, proportionate and reasonable. In case of restriction of the right to challenge court decisions, the lawmaker is obliged to introduce a legal regulation that will allow to achieve a legitimate aim optimally with a minimum interference with the implementation of the right to judicial protection and not to violate the substantive content of such right.

Chapter 17 of the Code of Administrative Offences (hereinafter referred to as «the Code») regulates the jurisdiction of cases on administrative offences both to courts (judges) (Articles 221, 221-1) and other subjects of authority: administrative commissions at executive committees of village, settlement and city councils; executive committees of the above councils; bodies of internal affairs, bodies of state inspections and other bodies (officials), authorized by the Code (Article 213).

The Code provides for that exclusively district, district in city, city or city-district courts (judges) are duly authorised to impose such administrative penalties as administrative arrest, correctional labour, community service, seizure with compensation or confiscation of the object, which became an instrument of committing or a direct object of the administrative offence (Articles 28.1, 29.1, 30-1.2, 31, 32.1).

Analysis of the legislation establishing administrative offences which entail such administrative penalty as a fine, allows to conclude that cases on administrative offences are under jurisdiction of both courts (judges) and other subjects of authority. For instance, the Code provides for a fine, imposed by the court in the amount of up to five thousand non-taxable minimum incomes for certain types of administrative offences (Article 162-1.3). According to the Customs Code, a fine for violation of customs regulations not imposed by the court, but by another subject of authority (body of income and charges) is set in the amount of one thousand non-taxable minimum incomes (Articles 469, 477) or 300 percent of the unpaid sum of customs duties (Article 485).

These types of administrative penalties in terms of the degree of their severity are proportionate to the penalties prescribed by the Criminal Code, including fines, community service, correctional labour, confiscation of property, arrest (Articles 51, 53, 56, 57, 59, 60). Such administrative sanctions and penalties, envisaged by the Criminal Code, restrict the constitutional rights of citizens, namely to freedom and personal inviolability; to freely own, use and dispose of his/her property; to labour (Articles 29, 41, 43 of the Constitution).

The Code establishes that the ruling of the judge in the case on administrative offence concerning bringing to liability may be appealed to a court of appeal; a ruling of a court of appeal shall come into force immediately after its delivery, shall be final and may not be appealed (Articles 294.2, 294.10).

At the same time pursuant to Article 288.1 of the Code a ruling in cases on administrative offences, delivered not by the court, but by the other subject of authority, may be appealed to a «higher authority (superior official)» as well as to a local general court as an administrative court in the order determined by the Code of Administrative Proceedings, with particularities established by the Code. For instance, according to Article 18.1.2 of the Code of Administrative Proceedings, all administrative cases concerning decisions, actions or omission of subjects of authority in cases on bringing to administrative liability fall under the jurisdiction of local general courts as administrative courts. The provisions of Article 171-2.2 of the Code of Administrative Procedure, the constitutionality of which are challenged, stipulate that the decisions of a local general court as an administrative court in cases concerning decisions, actions or omission of subjects of authority concerning bringing to liability shall be final and may not be appealed.

The Constitutional Court of Ukraine considers that the legislator's restriction of the right of an individual to challenge decision of local general courts as administrative courts in appeal and cassation is justified only regarding the decisions in cases on minor administrative offences. In other events, in cases on bringing to administrative liability individuals must have the right to instance appeal of the decision of local general courts as administrative courts.

Having made it impossible to challenge in court of appeal the decisions of local general courts as administrative courts in cases concerning rulings of the subjects of authority on imposing administrative penalties that are proportionate to the penalties established by Criminal Code in terms of their severity, the legislator allowed disproportion between the purpose and measures, taken for its achievement.

According to Article 70.2 of the Law «On Constitutional Court of Ukraine», the Constitutional Court of Ukraine may, where necessary, determine in its decision or opinion the procedure and terms of their execution and oblige appropriate state bodies to ensure execution of the decision and adherence to the opinion.

Thus, the Constitutional Court of Ukraine held:

To recognise the provisions of Article 171-2.2 of the Code of Administrative Proceedings of Ukraine as non-conforming to the Constitution of Ukraine (unconstitutional).

The provisions of Article 171-2.2 of the Code of Administrative Proceedings, declared unconstitutional, shall lose validity from the day of the adoption of the Decision by the Constitutional Court of Ukraine.

To recommend to the Verkhovna Rada of Ukraine to immediately resolve the issue concerning the challenge in court of decisions of local general courts as administrative courts in cases on decisions, actions or omission of the subjects of authority on bringing an individual to administrative liability.

References:

Decision of the Constitutional Court of Ukraine № 26-rp/2009 dated October 19, 2009.

European Court of Human Rights

Judgment in the case «Delcourt v. Belgium» dated January 17, 1970.

Judgment in the case «Hoffmann v. Germany» dated October 11, 2001.

Judgment in the case «Ashingdane v. the United Kingdom» dated May 28, 1985.

Judgment in the case «Krombach v. France» dated February 13, 2001.

Judgment in the case «Engel and Others v. the Netherlands» dated June 8, 1976.

Judgment in the case «Gurepka v. Ukraine» dated September 6, 2005.

Judgment in the case «Menarini Diagnostics v. Italy» dated September 27, 2011.

ОКРЕМА ДУМКА

судді Конституційного Суду України Шишкіна В. І.
стосовно Рішення Конституційного Суду України
у справі за конституційним поданням
Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини
щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень
частини другої статті 171²
Кодексу адміністративного судочинства України

Конституційний Суд України Рішенням від 8 квітня 2015 року № 3-рп/2015 (далі — Рішення) визнав такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними), положення частини другої статті 171² Кодексу адміністративного судочинства України (далі — Кодекс).

Керуючись статтею 64 Закону України «Про Конституційний Суд України», висловлюю окрему думку щодо Рішення.

Не заперечую правильність резолютивної частини Рішення щодо неконституційності положень частини другої статті 171² Кодексу, але не погоджуюсь з обраною концепцією мотивування, вважаючи її униканням оцінки змін до законів в аспекті вимог частини третьої статті 22 Конституції України, за якою при прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод.

1. На підставі положень частини другої статті 171² Кодексу (в редакції Закону України від 7 липня 2010 року № 2453–VI) осіб, які беруть участь в адміністративній справі, позбавлено встановленого пунктом 8 частини третьої статті 129 Основного Закону України конституційного права на оскарження в апеляційному і касаційному порядку судових рішень. До внесення змін до Кодексу, зокрема доповнення його цією статтею, таке право у вказаних осіб існувало майже п'ять років.

Відповідно до положень Кодексу у первісній редакції від 6 липня 2005 року, що діяла до внесення вказаних змін, постанова суду першої інстанції у адміністративній справі за адміністративним позовом фізичних чи юридичних осіб до суб'єктів владних повноважень з приводу їх рішень, дій чи бездіяльності у справах про притягнення до адміністративної відповідальності (пункт 2 частини першої статті 18) могла бути оскаржена в апеляційному і касаційному порядку (частини друга, третя статті 20).

Конституційний Суд України у своїх рішеннях під різним кутом розглядав питання, пов'язані з приписом частини третьої статті 22 Конституції України, відповідно до якої при прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод, тобто тих прав і свобод, які людина і громадянин мали на підставі раніше чинних законів (рішення від 6 липня 1999 року № 8-рп/99, 20 березня 2002 року № 5-рп/2002, 17 березня 2004 року № 7-рп/2004, 1 грудня 2004 року № 20-рп/2004, 22 вересня

2005 року № 5-рп/2005, 11 жовтня 2005 року № 8-рп/2005, 18 червня 2007 року № 4-рп/2007, 28 квітня 2009 року № 9-рп/2009, 9 вересня 2010 року № 19-рп/2010, 6 жовтня 2010 року № 21-рп/2010 тощо). Склалася правова позиція Конституційного Суду України, за якою «звуження змісту прав і свобод означає зменшення ознак, змістовних характеристик можливостей людини, які відображаються відповідними правами та свободами, тобто якісних характеристик права. Звуження обсягу прав і свобод — це зменшення кола суб'єктів, розміру території, часу, розміру або кількості благ чи будь-яких інших кількісно вимірюваних показників використання прав і свобод, тобто їх кількісної характеристики» (абзац шостий пункту 4 мотивувальної частини Рішення від 11 жовтня 2005 року № 8-рп/2005).

У Рішенні від 28 квітня 2009 року № 9-рп/2009 Конституційний Суд України, вказуючи на недопустимість звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод, що об'єктивно призведе до погіршення становища особи в суспільстві через їх обмеження, зробив концептуальне застереження органам державної влади про те, що невиконання державою своїх зобов'язань призводить до порушення принципів правової держави, ставить громадян у нерівні умови, підриває принцип довіри особи до держави (абзац п'ятий пункту 5 мотивувальної частини).

Вказані концептуальні позиції стосуються й сфери прав, пов'язаних із доступом до правосуддя, зокрема процесуальних прав сторін судового процесу, які вже були раніше врегульовані, проте їх змінили не на користь людини і громадянина. Саме тому Конституційний Суд України в Рішенні від 9 вересня 2010 року № 19-рп/2010, визнаючи неконституційним внесення певних змін до Кодексу адміністративного судочинства України і Цивільного процесуального кодексу України, констатував, що законодавець звузив раніше встановлені законом процесуальні права та гарантії особи, а механізм судового захисту її прав став менш ефективним і доступним (абзац сьомий підпункту 3.3 пункту 3 мотивувальної частини).

Такий підхід корелює з правовою позицією Європейського суду з прав людини, який у рішенні у справі «Гарсія Манібардо проти Іспанії» (*Garcia Manibardo v. Spain*) від 15 лютого 2000 року зазначив, що стаття 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод «не примушує Держав-учасниць створювати апеляційні або касаційні суди. Однак, якщо такі суди існують (читай: існує також право такого оскарження. — *Авт.*), то гарантії, які передбачені статтею 6, повинні бути забезпечені» (пункт 39).

Верховна Рада України, приймаючи в 2010 році вказані зміни до Кодексу, повинна була керуватися прямим застережувальним приписом частини третьої статті 22 Конституції України, який забороняє при внесенні змін до чинних законів звужувати зміст та обсяг існуючих прав. Конституцієдавець навіть заборонив такі дії при внесенні змін до Основного Закону України (частина перша статті 157 Конституції України). Варто уявити, що право законодавчого органу на прийняття законів не є абсолютним і необмеженим, його обмежують приписи Конституції України. Верховна Рада України не може приймати закони чи змінювати їх положення так, щоб їх зміст суперечив застереженням, які містяться в частині третій статті 5, статті 21, частинах другій, третій статті 22, частині першій статті 25, частині другій статті 27, частинах другій, третій статті 28, частині другій статті 29, частині другій статті 35, частині третій статті 43, частині третій статті 47, стат-

тях 64, 157 Конституції України. Крім того, деякі конституційні положення опосередковано мають застережувальний характер, зокрема приписи частини другої статті 19 Основного Закону України, за якими органи влади, а в аспекті цього конституційного подання — парламент, зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією України.

Визнання неконституційними положень частини другої статті 171² Кодексу у зв'язку з обмеженням (фактично позбавленням) права на інстанційне оскарження судових рішень в адміністративній справі саме на підставі наведеної мотивації обумовлювало б системне застосування положень частини третьої статті 22 і пункту 8 частини третьої статті 129 Конституції України, що надало б Конституційному Суду України можливість сформулювати також правову позицію стосовно словосполучення «крім випадків, встановлених законом», яке міститься у пункті 8 частини третьої статті 129 Конституції України, про що неодноразово зазначалося в окремих думках судді Конституційного Суду України Шишкіна В. І., зокрема у пунктах 2, 3 окремої думки стосовно Рішення Конституційного Суду України від 11 березня 2011 року № 2-рп/2011.

2. Концепція ж мотивувальної частини Рішення звелася до обґрунтування допустимості обмеження законами прав і свобод людини і громадянина за умов дотримання принципів пропорційності і справедливості. Зрозуміло, що орієнтація на ці принципи, як і на будь-які інші, можлива, але за певних умов. Безпосередньо на принцип пропорційності необхідно зважати під час перевірки на конституційність положень законів. По-перше, це можливо, коли йдеться про ті правовідносини, які раніше не були унормовані в законі, а не про ті, обсяг яких вже було визначено законом, а змінами до нього цей обсяг зменшено чи зовсім скасовано. По-друге, принцип пропорційності переважно застосовується до правовідносин, які існують у сфері матеріального права і, лише як виняток, у сфері процесуального права. Проте цей виняток необхідно обґрунтувати, що потребує всебічного дослідження його правової сутності стосовно можливого застосування в унормуванні саме процесуальних прав учасників судового процесу. По-третє, цей принцип можна застосовувати для встановлення співмірності вчинених дій з настанням наслідків, а таким чином і встановленням рівня юридичної відповідальності.

З огляду на наведене складається враження, що Конституційний Суд України став уникати такого концептуального підходу в аналізі положень законів, як їх оцінка через відповідність застережувальним приписам частини третьої статті 22 Конституції України у взаємозв'язку з положеннями пункту 8 частини третьої її статті 129.

Суддя Конституційного Суду України

В. ШИШКІН

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

РІШЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

у справі за конституційним зверненням громадянина
Сердюка Вадима Леонідовича щодо офіційного тлумачення
положень частини третьої статті 63 Закону України
«Про пенсійне забезпечення осіб,
звільнених з військової служби, та деяких інших осіб»

м. Київ
13 травня 2015 року
№ 4-рп/2015

Справа № 1-9/2015

Конституційний Суд України у складі суддів:

Бауліна Юрія Васильовича — головуючого,
Бринцева Василя Дмитровича,
Вдовіченка Сергія Леонідовича,
Гультая Михайла Мирославовича,
Запорожця Михайла Петровича — доповідача,
Литвинова Олександра Миколайовича,
Мельника Миколи Івановича,
Саса Сергія Володимировича,
Сергейчука Олега Анатолійовича,
Сліденка Ігоря Дмитровича,
Стецюка Петра Богдановича,
Тупицького Олександра Миколайовича,
Шаптали Наталі Костянтинівни,
Шевчука Станіслава Володимировича,
Шишкіна Віктора Івановича,

розглянув на пленарному засіданні справу за конституційним зверненням громадянина Сердюка Вадима Леонідовича щодо офіційного тлумачення положень першого речення частини третьої статті 63 Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» від 9 квітня 1992 року № 2262–XII (Відомості Верховної Ради України, 1992 р., № 29, ст. 399) з наступними змінами (далі — Закон).

Приводом для розгляду справи згідно зі статтями 42, 43 Закону України «Про Конституційний Суд України» стало конституційне звернення громадянина Сердюка В. Л.

Підставою для розгляду справи відповідно до статті 94 Закону України «Про Конституційний Суд України» є наявність неоднозначного застосування судами України положень першого речення частини третьої статті 63 Закону.

Заслухавши суддю-доповідача Запорожця М. П. та дослідивши матеріали справи, у тому числі позиції, висловлені Президентом України, Головою Верховної Ради України, Головою Верховного Суду України, Головою Вищого адміністративного суду України, Міністерством внутрішніх справ України, Міністерством оборони України, Міністерством соціальної політики України, Міністерством юстиції України, Пенсійним фондом України, Службою безпеки України, науковцями Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Національного університету «Одеська юридична академія», Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, Харківського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президенті України, Всеукраїнським громадським об'єднанням «Комітет по захисту прав військовослужбовців та працівників Міністерства внутрішніх справ і Служби безпеки України «За справедливість», Конституційний Суд України

У С Т А Н О В И В :

1. Громадянин Сердюк В. Л. звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням дати офіційне тлумачення положень першого речення частини третьої статті 63 Закону, згідно з якими «усі призначені за цим Законом пенсії підлягають перерахунку у зв'язку зі зміною розміру хоча б одного з видів грошового забезпечення відповідних категорій військовослужбовців, осіб, які мають право на пенсію за цим Законом, або у зв'язку із введенням для зазначених категорій осіб нових щомісячних додаткових видів грошового забезпечення (надбавок, доплат, підвищень) та премій у розмірах, встановлених законодавством». Автор клопотання просить витлумачити ці положення в аспекті того, чи є наведений у них перелік нових щомісячних додаткових видів грошового забезпечення вичерпним, чи в цей перелік можуть включатися й інші види грошового забезпечення, зокрема щомісячна додаткова грошова винагорода, встановлена Постановою Кабінету Міністрів України «Питання грошового забезпечення окремих категорій військовослужбовців Збройних Сил, Державної прикордонної служби, Національної гвардії та осіб начальницького складу органів і підрозділів цивільного захисту Державної служби з надзвичайних ситуацій» від 22 вересня 2010 року № 889 з наступними змінами.

Необхідність в офіційному тлумаченні положень першого речення частини третьої статті 63 Закону Сердюк В. Л. обґрунтовує неоднозначним їх застосуванням Вищим адміністративним судом України. Так, у справі, в якій він був стороною, суд визнав, що закріплений у вказаних положеннях Закону перелік щомісячних додаткових видів грошового забезпечення, а саме надбавок, доплат, підвищень, є вичерпним, а тому встановлення Кабінетом Міністрів України щомісячної додаткової грошової винагороди не є підставою для перерахунку пенсій. Натомість в інших справах суд дійшов висновку, що така винагорода є щомісячним видом грошового забезпечення, введення якого є підставою для перерахунку пенсій, оскільки ознаки цієї виплати відповідають ознакам додаткових видів грошового забезпечення військовослужбовців (надбавок, доплат, підвищень), про які йдеться у першому реченні частини третьої статті 63 Закону.

Така неоднозначність, як стверджує автор клопотання, призвела до порушення його конституційного права на рівність перед законом, гарантованого частиною першою статті 24 Конституції України.

2. Конституційний Суд України, розглядаючи порушені в конституційному зверненні питання, виходить з такого.

2.1. Україну проголошено соціальною, правовою державою, в якій визнається і діє принцип верховенства права; Конституція України має найвищу юридичну силу; закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй; органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України (стаття 1, частини перша, друга статті 8, частина друга статті 19 Конституції України).

Громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, у старості та в інших випадках, передбачених законом (частина перша статті 46 Конституції України). В Україні на конституційному рівні гарантовано право громадян на соціальний захист, для забезпечення якого необхідне здійснення комплексу державно-правових заходів, одним із яких є законодавче визначення основ соціального захисту, форм і видів пенсійного забезпечення (пункт 6 частини першої статті 92 Конституції України).

Конституційний Суд України зазначив, що Основний Закон України закріплює основоположні засади права громадян на соціальний захист і відносить до законодавчого регулювання механізм реалізації цього права (абзац сьомий пункту 2 мотивувальної частини Рішення від 20 червня 2001 року № 10-рп/2001).

За Конституцією України Кабінет Міністрів України забезпечує виконання Конституції та законів України, в тому числі у сфері соціального захисту (пункти 1, 3 статті 116).

2.2. Загальні умови, порядок нарахування та розмір пенсій визначаються, зокрема, законами України «Про пенсійне забезпечення» від 5 листопада 1991 року № 1788–XII, «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» від 9 липня 2003 року № 1058–IV.

Пенсійне забезпечення окремих категорій громадян регулюється спеціальними законами з урахуванням особливостей умов праці, характеру, складності і значущості виконуваної роботи, ступеня відповідальності, певних обмежень конституційних прав і свобод тощо.

Закон має на меті реалізацію особами, які перебували на військовій службі, свого конституційного права на державне пенсійне забезпечення у випадках, передбачених Конституцією України та Законом, і спрямований на встановлення єдності умов та норм пенсійного забезпечення зазначеної категорії громадян України (преамбула Закону). Частиною третьою статті 1¹ Закону закріплено, що зміна умов і норм пенсійного забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб, які мають право на пенсію за Законом, здійснюється

виключно шляхом внесення змін до Закону та Закону України «Про загально-обов'язкове державне пенсійне страхування».

Однією з умов пенсійного забезпечення військовослужбовців є визначення видів грошового забезпечення, які враховуються при обчисленні пенсій. Згідно з частиною третьою статті 43 Закону пенсії особам офіцерського складу, прапорщикам і мічманам, військовослужбовцям надстрокової служби та військової служби за контрактом, особам, які мають право на пенсію за Законом, та членам їх сімей обчислюються з урахуванням, зокрема, щомісячних додаткових видів грошового забезпечення (надбавок, доплат, підвищень) та премій в розмірах, установлених законодавством.

Положеннями першого речення частини третьої статті 63 Закону передбачено підстави для перерахунку пенсій та перелік щомісячних додаткових видів грошового забезпечення, які враховуються для їх перерахунку. Так, усі призначені за Законом пенсії підлягають перерахунку, у тому числі, у зв'язку із введенням для відповідних категорій військовослужбовців, осіб, які мають право на пенсію за Законом, нових щомісячних додаткових видів грошового забезпечення (надбавок, доплат, підвищень) та премій у розмірах, встановлених законодавством.

Аналіз наведених положень Закону вказує на єдиний підхід законодавця до визначення видів грошового забезпечення військовослужбовців, які враховуються як при призначенні пенсій (стаття 43), так і при перерахунку раніше призначених пенсій (стаття 63).

Конституційний Суд України наголошує, що виключно Верховна Рада України шляхом прийняття законів визначає види грошового забезпечення для обчислення та перерахунку пенсій військовослужбовців та осіб, які мають право на пенсію за Законом, а Кабінет Міністрів України вживає заходів щодо забезпечення права осіб на пенсійне забезпечення, керуючись Конституцією та законами України.

Отже, перелік щомісячних додаткових видів грошового забезпечення, введення яких є підставою для перерахунку пенсій зазначених категорій осіб, визначається виключно законами України.

Грамотичний аналіз положень першого речення частини третьої статті 63 Закону дає підстави стверджувати, що слова «надбавок, доплат, підвищень» є вставленою конструкцією словосполучення «нових щомісячних додаткових видів грошового забезпечення», яка вказує на те, що такими видами є лише надбавки, доплати, підвищення.

З огляду на наведене Конституційний Суд України дійшов висновку, що додаткові види грошового забезпечення військовослужбовців, які враховуються при перерахунку пенсій, визначаються виключно законами України, а встановлений у положеннях першого речення частини третьої статті 63 Закону перелік нових щомісячних додаткових видів грошового забезпечення, який включає надбавки, доплати, підвищення, є вичерпним.

Враховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150, 153 Конституції України, статтями 51, 62, 63, 66, 67, 69, 95 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

В и р і ш и в:

1. Положення першого речення частини третьої статті 63 Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» від 9 квітня 1992 року № 2262–XII з наступними змінами, згідно з якими «усі призначені за цим Законом пенсії підлягають перерахунку у зв'язку зі зміною розміру хоча б одного з видів грошового забезпечення відповідних категорій військово-службовців, осіб, які мають право на пенсію за цим Законом, або у зв'язку із введенням для зазначених категорій осіб нових щомісячних додаткових видів грошового забезпечення (надбавок, доплат, підвищень) та премій у розмірах, встановлених законодавством», в аспекті порушених у конституційному зверненні питань необхідно розуміти так, що до встановлених виключно законами України нових щомісячних додаткових видів грошового забезпечення відповідних категорій військовослужбовців, на підставі введення яких усі призначені за цим законом пенсії підлягають перерахунку, належать лише надбавки, доплати, підвищення.

2. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим до виконання на території України, остаточним і не може бути оскаржене.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у «Віснику Конституційного Суду України» та в інших офіційних виданнях України.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

• *Summary to the Decision of the Constitutional Court of Ukraine № 4-рп/2015 dated May 13, 2015 in the case upon the constitutional appeal of citizen Vadym Leonidovych Serdiuk on the official interpretation of the provisions of Article 63.3 of the Law «On pension provision of persons, dismissed from military service and some other persons»*

Citizen Vadym Leonidovych Serdiuk applied to the Constitutional Court of Ukraine for the official interpretation of the first sentence of Article 63.3 «On pension provision of persons, dismissed from military service and some other persons» № 2262-XII dated April 9, 1992 (hereinafter referred to as «the Law»), according to which «all pensions granted under this Law are subject to recalculation in connection with a change of a size of at least one of the types of financial support of relevant categories of military personnel, persons entitled to a pension under this Law, or in connection with the introduction new monthly additional types of financial support (allowances, bonuses, increases) referred to in the first sentence of Article 63.3 of the Law.

According to the petitioner, such inconsistency has led to a violation of his constitutional right to equality before the law, guaranteed by Article 24.1 of the Constitution.

Ukraine is proclaimed a sovereign and independent, democratic, social, law-based state in which the principle of the rule of law is recognised and effective; The Constitution of Ukraine has the highest legal force; Laws and other normative legal acts are adopted on the basis of the Constitution of Ukraine and shall conform to it; Bodies of state power and bodies of local self-government and their officials are

obliged to act only on the grounds, within the limits of authority, and in the manner envisaged by the Constitution and the laws of Ukraine. (Articles 1, 8.1, 8.2, 19.2 of the Constitution).

Citizens have the right to social protection that includes the right to provision in cases of complete, partial or temporary disability, the loss of the principal wage-earner, unemployment due to circumstances beyond their control and also in old age, and in other cases established by law (Article 46.1 of the Constitution). The citizens' right to social protection, for implementation of which it is necessary to ensure a set of state-legal measures, one of which is the legal definition of the foundations of social protection, forms and types of pension provision is guaranteed in Ukraine at the constitutional level (Article 92.1.6 of the Constitution).

Under the Constitution, the Cabinet of Ministers ensures the implementation of the Constitution and laws, including the field of social protection (Articles 116.1.1, 116.1.3).

General terms, procedure of calculation and the amount of pensions are determined, in particular, by the laws «On Pension Provision» № 1788-XII dated November 5, 1991 and «On mandatory state pension insurance» № 1058-IV dated July 9, 2003.

Pension provision of certain categories of citizens is governed by special laws with account of working conditions, nature, complexity and importance of the performed work, degree of responsibility, certain restrictions of the constitutional rights and freedoms of others.

The law aims at implementing by the persons who served military service, of their constitutional right to state pension provision in the cases stipulated by the Constitution and the Law, and aims to establish the unity of conditions and rules of pension provision of this category of citizens (preamble of the Law). Article 11.3 of the Law stipulates that changing the conditions and norms of pension provision of persons dismissed from military service and some other persons entitled to a pension under the law, is carried out exclusively by amending the Law and the Law «On mandatory state pension insurance».

One of the conditions of pension provision of military personnel is the determination of the types of financial support which are taken into account when calculating pensions. According to Article 43.3 of the Law, persons to the officers, ensigns and warrant officers, extended military servicemen and military servicemen enlisted on a contract basis, to persons who are entitled to a pension under the Law, and their family members are calculated with account, in particular, of the monthly additional types of financial support (allowances, bonuses, increases) and premiums in the amount established by legislation.

The provisions of the first sentence of Article 63.3 of the Law provide for the grounds for recalculation of pensions and a list of monthly additional types of financial support which are taken into account for their recalculation. For instance, all pensions granted under the Law are subject to recalculation, including, in connection with the introduction of the new monthly additional types of financial support (allowances, bonuses, increases) and premiums in the amount established by legislation to the relevant categories of military personnel, persons entitled to a pension under the Law.

Analysis of the above provisions of the Law indicated the single approach of the legislator to determination of the types of financial support of military personnel which

are taken into account both when granting pensions (Article 43), and recalculating pensions which were granted earlier (Article 63).

The Constitutional Court emphasises that it is the Verkhovna Rada only that determines the types of financial support for the calculation and recalculation of pensions of military personnel and persons entitled to a pension under the Law by adopting the laws, and the Cabinet of Ministers takes measures to ensure the right of persons to pension provision, guided by the Constitution and laws.

Thus, the list of monthly additional types of financial support, introduction of which is the basis for recalculation of pensions of specified categories of persons is determined by laws exclusively.

Grammatical analysis of the provisions of the first sentence of Article 63.3 of the Law gives grounds to state that the words «allowances, bonuses, increases» are an established construction of the phrase «new monthly additional types of financial support», which indicates that such types are only allowances, bonuses, increases.

Thus, the Constitutional Court of Ukraine held that the provisions of the first sentence of Article 63.3 of the Law «On pension provision of persons, dismissed from military service and some other persons» № 2262-XII dated April 9, 1992 with subsequent amendments, according to which «all pensions granted under this Law are subject to recalculation in connection with a change of a size of at least one of the types of financial support of relevant categories of military personnel, persons entitled to a pension under this Law or in connection with the introduction of new monthly additional types of financial support (allowances, bonuses, increases) for these categories of persons and premiums in the amount prescribed by legislation» in terms of the questions raised in the constitutional appeal shall be understood as reading that the new monthly additional allowances to relevant categories of military personnel established exclusively by the laws in view of introduction of which all pensions granted under this law are subject to recalculation, include only allowances, bonuses, increases.

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

**РІШЕННЯ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**

у справі за конституційним поданням
Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини
щодо офіційного тлумачення положення
частини першої статті 276

Кодексу України про адміністративні правопорушення

м. Київ
26 травня 2015 року
№ 5-рп/2015

Справа № 1-11/2015

Конституційний Суд України у складі суддів:

Бауліна Юрія Васильовича — головуючого,
Бринцева Василя Дмитровича,
Вдовіченка Сергія Леонідовича,
Запорожця Михайла Петровича,
Касмініна Олександра Володимировича,
Литвинова Олександра Миколайовича,
Мельника Миколи Івановича,
Саса Сергія Володимировича,
Сергейчука Олега Анатолійовича,
Сліденка Ігоря Дмитровича,
Стецюка Петра Богдановича,
Тупицького Олександра Миколайовича,
Шаптали Наталі Костянтинівни,
Шевчука Станіслава Володимировича,
Шишкіна Віктора Івановича — доповідача,

розглянув на пленарному засіданні справу за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо офіційного тлумачення положення частини першої статті 276 Кодексу України про адміністративні правопорушення.

Приводом для розгляду справи відповідно до статей 39, 41 Закону України «Про Конституційний Суд України» стало конституційне подання Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини.

Підставою для розгляду справи згідно зі статтею 93 Закону України «Про Конституційний Суд України» є практична необхідність в офіційному тлумаченні зазначеного положення статті 276 Кодексу України про адміністративні правопорушення.

Заслухавши суддю-доповідача Шишкіна В. І. та дослідивши матеріали справи, зокрема позиції науковців Львівського національного університету імені Івана Франка, Національної академії внутрішніх справ, Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, Конституційний Суд України

У С Т А Н О В И В:

1. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням дати офіційне тлумачення положення частини першої статті 276 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі — Кодекс) в аспекті того, чи можна словосполучення «за місцем його вчинення», яке міститься у цьому положенні, розуміти як таке, що дозволяє здійснювати розгляд справи про адміністративне правопорушення на місці його вчинення одразу після складення протоколу про таке правопорушення.

Практичну необхідність в офіційному тлумаченні вказаного положення Кодексу автор клопотання обґрунтовує неоднозначним його застосуванням судами України при розгляді справ щодо оскарження постанов про адміністративні правопорушення, передбачені у статті 122 Кодексу, зокрема про перевищення водіями транспортних засобів встановлених обмежень швидкості руху, проїзд на заборонний сигнал регулювання дорожнього руху тощо. Так, в одних випадках суди України вважають, що дії суб'єкта владних повноважень щодо розгляду справи на місці вчинення правопорушення (винесення постанови одразу після складення протоколу) не суперечать вимогам частини першої статті 276 Кодексу, а в інших випадках — що суперечать, оскільки словосполучення «за місцем вчинення правопорушення» і «на місці вчинення правопорушення» мають різний зміст, зокрема правовий.

2. Вирішуючи порушене у конституційному поданні питання, Конституційний Суд України виходить з такого.

2.1. Україна проголошена демократичною, правовою державою, в якій права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави; держава відповідає перед людиною за свою діяльність; утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави (стаття 1, частина друга статті 3 Основного Закону України).

Органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених цією Конституцією межах і відповідно до законів України (частина друга статті 6 Основного Закону України).

За частиною другою статті 19 Конституції України органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України. Порядок діяльності органів державної влади, їх посадових осіб, уповноважених складати протоколи про адміністративні правопорушення, розглядати справи про такі правопорушення та притягати винних осіб до адміністративної відповідальності за їх вчинення, регулюється Кодексом.

Згідно з Кодексом ніхто не може бути підданий заходу впливу у зв'язку з адміністративним правопорушенням інакше як на підставах і в порядку, встановлених

законом, а провадження у справах про адміністративні правопорушення, у тому числі й віднесених до компетенції органів внутрішніх справ, здійснюється на основі додержання принципу законності (частини перша, друга статті 7); завданнями провадження у справах про адміністративні правопорушення є, зокрема, своєчасне, повне і об'єктивне з'ясування обставин кожної справи, вирішення її в точній відповідності з законом (стаття 245).

2.2. Провадження у справі про адміністративне правопорушення передбачає низку визначених у законі послідовних дій відповідного органу (посадової особи). За загальним правилом фіксація адміністративного правопорушення починається зі складення уповноваженою посадовою особою протоколу про його вчинення. У ньому зазначаються: дата і місце його складення, посада, прізвище, ім'я, по батькові особи, яка склала протокол; відомості про особу, яка притягається до адміністративної відповідальності (у разі її виявлення); місце, час вчинення і суть адміністративного правопорушення; нормативний акт, який передбачає відповідальність за дане правопорушення; прізвища, адреси свідків і потерпілих, якщо вони є; пояснення особи, яка притягається до адміністративної відповідальності; інші відомості, необхідні для вирішення справи (частина перша статті 256 Кодексу). Протокол підписується особою, яка його склала, і особою, яка притягається до адміністративної відповідальності; при наявності свідків і потерпілих протокол може бути підписано також і цими особами (частина друга статті 256 Кодексу). У разі відмови особи, яка притягається до адміністративної відповідальності, від підписання протоколу, в ньому робиться запис про це; така особа має право подати пояснення і зауваження щодо змісту протоколу, які додаються до нього, а також викласти мотиви своєї відмови від його підписання (частина третя статті 256 Кодексу). Протокол разом з іншими матеріалами справи, зокрема процесуально оформленими доказами, перелік яких встановлено у статті 251 Кодексу, надсилається органу (посадовій особі), уповноваженому розглядати справу про адміністративне правопорушення (частина перша статті 257 Кодексу). Підвідомчість справ про адміністративні правопорушення визначено у главі 17 Кодексу.

У частині першій статті 277 Кодексу закріплено, що справа про адміністративне правопорушення розглядається у п'ятнадцятиденний строк з дня одержання органом (посадовою особою), правомочним розглядати справу, протоколу про адміністративне правопорушення та інших матеріалів справи.

З метою забезпечення дотримання прав особи, яка притягається до адміністративної відповідальності, індивідуалізації її відповідальності та реалізації вимог статті 245 Кодексу щодо своєчасного, всебічного, повного і об'єктивного з'ясування обставин справи, вирішення її у відповідності з законом уповноважений орган (посадова особа) при розгляді справи про адміністративне правопорушення зобов'язаний з'ясувати: чи було вчинено адміністративне правопорушення, чи винна ця особа в його вчиненні, чи підлягає вона адміністративній відповідальності, чи є обставини, що пом'якшують і обтяжують відповідальність, а також інші обставини, що мають значення для правильного вирішення справи. При накладенні стягнення необхідно враховувати характер вчиненого правопорушення, особу порушника, ступінь його вини, майновий стан, обставини, що пом'якшують і обтяжують відповідальність (частина друга статті 33 Кодексу).

Згідно з частиною першою статті 268 Кодексу особа, яка притягається до адміністративної відповідальності, має право: знайомитися з матеріалами справи, давати пояснення, подавати докази, заявляти клопотання; при розгляді справи користуватися юридичною допомогою адвоката, іншого фахівця у галузі права, який за законом має право на надання правової допомоги особисто чи за дорученням юридичної особи, виступати рідною мовою і користуватися послугами перекладача, якщо не володіє мовою, якою ведеться провадження; оскаржувати постанову у справі. Крім того, у цій правовій нормі передбачено, що справа про адміністративне правопорушення повинна розглядатися в присутності особи, яка притягається до адміністративної відповідальності; за відсутності такої особи справу може бути розглянуто лише у випадках, коли є дані про своєчасне її сповіщення про місце і час розгляду справи і якщо від неї не надійшло клопотання про відкладення розгляду справи.

У наведених положеннях Кодексу визначено систему правових механізмів щодо забезпечення дотримання прав особи, яка притягається до адміністративної відповідальності, на стадії розгляду уповноваженим органом (посадовою особою) справи про адміністративне правопорушення, зокрема, з метою запобігти безпідставному притягненню такої особи до відповідальності. Водночас вказані положення є законодавчими гарантіями об'єктивного і справедливого розгляду справи про адміністративне правопорушення, реалізація яких можлива лише у разі, якщо між стадією складення протоколу про адміністративне правопорушення і стадією розгляду відповідної справи по суті існуюватиме часовий інтервал, достатній для підготовки до захисту кожному, хто притягається до адміністративної відповідальності.

Отже, складання протоколу про адміністративне правопорушення та розгляд уповноваженим органом (посадовою особою) справи про таке правопорушення належать до різних стадій адміністративного провадження.

2.3. У частинах першій, другій статті 258 Кодексу визначено випадки, коли протокол про вчинення адміністративного правопорушення не складається, а адміністративне стягнення накладається і стягується на місці вчинення правопорушення, якщо особа не оспорує допущеного нею порушення і адміністративного стягнення, що на неї накладається, а розмір штрафу не перевищує передбаченого у Кодексі неоподаткованого мінімуму доходів громадян. Перелік адміністративних правопорушень, за які адміністративні стягнення накладаються на місці їх вчинення, є вичерпним і може бути змінений лише законом.

За Кодексом до цього переліку належать, зокрема, такі адміністративні правопорушення: порушення вимог пожежної безпеки в лісах (стаття 77); порушення правил полювання (частина перша статті 85); порушення правил рибальства (частина третя статті 85); порушення правил щодо карантину тварин, інших ветеринарно-санітарних вимог (стаття 107); викидання сміття та інших предметів з вікон і дверей вагонів поїздів, прохід по залізничних коліях у невстановлених місцях (частина третя статті 109); викидання за борт річкового або маломірного судна сміття та інших предметів (частина третя статті 116²); провезення ручної кладі понад установлені норми і неоплаченого багажу (стаття 134); безквитковий проїзд (стаття 135); прояв неповаги до суду (стаття 185³). Притягнення особи до

адміністративної відповідальності у вказаних випадках фактично відбувається у скороченому провадженні.

Скорочене провадження у справах про зазначені адміністративні правопорушення передбачає, зокрема, фіксацію адміністративного правопорушення і накладання адміністративного стягнення на правопорушника безпосередньо на місці його вчинення. Застосування посадовою особою процедури скороченого провадження в інших випадках, які не визначені законом, тобто розгляд справи про адміністративне правопорушення безпосередньо на місці його вчинення, а не за місцезнаходженням органу, уповноваженого законом розглядати справу про таке правопорушення, призводить до порушення процесуальних прав особи, яка притягається до адміністративної відповідальності, закріплених у статтях 257, 268, 277, 278, 279, 280 Кодексу.

2.4. Аналіз положень глави 22 Кодексу в системному зв'язку з положеннями його глави 17 вказує на те, що підстав для ототожнення місця вчинення адміністративного правопорушення з місцем розгляду справи про таке правопорушення немає, а словосполучення «на місці вчинення правопорушення» і «за місцем його вчинення», які містяться у статтях 258, 276 Кодексу, мають різне цільове спрямування і різний правовий зміст. Зокрема, словосполучення «за місцем його вчинення», застосоване у положенні частини першої статті 276 Кодексу, за якою «справа про адміністративне правопорушення розглядається за місцем його вчинення», вказує на місцезнаходження органу, уповноваженого законом розглядати справу про адміністративне правопорушення у межах його територіальної юрисдикції згідно з адміністративно-територіальним устроєм України.

Таким чином, Конституційний Суд України дійшов висновку, що словосполучення «за місцем його вчинення», яке міститься в положенні частини першої статті 276 Кодексу, визначає адміністративно-територіальну одиницю, на яку поширюється юрисдикція відповідного органу, уповноваженого законом розглядати справу про адміністративне правопорушення.

Враховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150, 153 Конституції України, статтями 51, 62, 63, 66, 67, 69, 95 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

в и р і ш и в :

1. Положення частини першої статті 276 Кодексу України про адміністративні правопорушення, яке передбачає, що «справа про адміністративне правопорушення розглядається за місцем його вчинення», в аспекті порушеного у конституційному поданні питання необхідно розуміти так, що використане в ньому словосполучення «за місцем його вчинення» визначає адміністративно-територіальну одиницю, на яку поширюється юрисдикція відповідного органу, уповноваженого законом розглядати справу про адміністративне правопорушення.

2. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим до виконання на території України, остаточним і не може бути оскаржене.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у «Віснику Конституційного Суду України» та в інших офіційних виданнях України.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

• *Summary to the Decision of the Constitutional Court of Ukraine № 5-рп/2015 dated May 26, 2015 in the case upon the constitutional petition of Parliament Commissioner for Human Rights on the official interpretation of the provision of Article 276.1 of the Code of Administrative Offences*

Parliament Commissioner for Human Rights appealed to the Constitutional Court of Ukraine with a petition to provide official interpretation of the provision of Article 276.1 of the Code of Administrative Offences (hereinafter referred to as «the Code»), in terms whether the phrase «at the place of its commission» contained in this provision, may be understood as allowing to examine a case on administrative offence at the place of its commission immediately after drawing-up a protocol on such offence.

According to Article 19.2 of the Constitution, bodies of state power and bodies of local self-government and their officials are obliged to act only on the grounds, within the limits of authority, and in the manner envisaged by the Constitution and the laws of Ukraine. The order of activity of bodies of state power, their officials authorised to draw up protocols on administrative offences, consider cases on such offences and bring the perpetrators to administrative responsibility for their commission are regulated by the Code.

According to the Code, no one shall be subjected to a measure of influence in connection with an administrative offence except on the grounds and in the manner prescribed by law, and proceedings in cases on administrative offenses, including those related to the competence of the bodies of internal affairs, shall be based on observance of the principle of legality (Articles 7.1, 7.2); tasks of the proceedings in cases on administrative offences are particularly timely, complete and objective clarification of the circumstances of each case, resolving it in strict accordance with the law (Article 245).

Proceeding in a case on administrative offence provides for a number of consistent actions of relevant body (official) specified in the law. Under a general rule, fixation of an administrative offence begins with drawing up a protocol on its commission by an authorised official. The protocol shall include: date and place of its execution, position, last name, first name of the person who drew up the protocol; information about the person brought to administrative responsibility (in case of detection thereof); place, time of commission and the essence of the administrative offence; regulation, which provides for liability for the offence; names, addresses of witnesses and victims, if any; explanation of the person brought to administrative responsibility; other information necessary for the resolution of the case (Article 256.1 of the Code). The protocol shall be signed by the person, who drew it up, and the person brought to administrative responsibility; should there be witnesses and victims, the protocol may be also signed by these persons (Article 256.2 of the Code). In case of refusal to sign the protocol by the person brought to administrative responsibility, a record thereof is made; such person has a right to submit explanations and remarks on the content of the protocol

which shall be attached to it, and to explain motives of his/her refusal to sign it (256.3 of the Code). The protocol together with other materials of the case, including evidence procedurally implemented, the list of which is set out in Article 251 of the Code, shall be sent to the body (official) authorised to consider cases on administrative offences (Article 257.1 of the Code). Jurisdiction of cases on administrative offences is defined in Chapter 17 of the Code.

Article 277.1 of the Code stipulates that cases on administrative offence shall be considered within fifteen days after the body (official) authorised to consider the case receives the protocol on administrative offence and other materials of the case.

In order to ensure the rights of the person brought to administrative responsibility, individualisation of his/her responsibility and to implement the requirements of Article 245 of the Code on timely, comprehensive, complete and objective clarification of the circumstances of the case, its resolution in accordance with the law, the authorised body (official) when considering the case on administrative offence shall clarify: whether the administrative offence was committed, whether the person is guilty in its commission, or whether he/she is subject to administrative liability, whether there are circumstances mitigating and aggravating liability and other circumstances relevant for the proper resolution of the case. When applying the penalty the nature of the offence, personality of the offender, the degree of his/her fault, property status, circumstances mitigating and aggravating responsibility should be taken into account (Article 33.2 of the Code).

Pursuant to Article 268.1 of the Code, the person who is brought to administrative responsibility, shall have the right to: get acquainted with the case materials, give explanations, present evidence, submit petitions; during consideration of the case to use legal aid of a lawyer, another specialist in the field of law, which has the right to provide legal assistance personally or on behalf of a legal entity under the law, speak his/her mother tongue and use services of an interpreter if he/she does not have a command of the language of the proceedings; appeal the decision in the case. In addition, this legal norm stipulates that a case on administrative offence shall be considered in the presence of the person who is brought to administrative responsibility; in the absence of such person the case may be considered only in cases when there are evidences of timely notification of such person regarding the place and time of the consideration of the case and if no petition for adjournment of the consideration of the case is received from him/her.

These provisions of the Code determine a system of legal mechanisms which provides for ensuring the rights of the person brought to administrative responsibility, at the stage of consideration of the case on administrative offence by the authorised body (official), in particular, to prevent baseless bringing to responsibility of such person. At the same time, these provisions are legislative guarantees of objective and fair consideration of the case on administrative offence, implementation of which is possible only in case when there is a time interval between the stage of drawing up a protocol on administrative offence and the stage of consideration of the relevant case on the merits, sufficient to get prepared for defence for everyone, who is brought to administrative responsibility.

Thus, drawing up a protocol on administrative offence and consideration of the case on administrative offence by authorised body (official) belongs to different stages of administrative proceedings.

Articles 258.1, 258.2 of the Code determine cases when a protocol on administrative offence is not drawn up, and administrative penalties are imposed and charged at the place of commission of the offence if the person does not contest the violation and the administrative penalties imposed on him/her, and the charge does not exceed non-taxable minimum of incomes of citizens provided by the Code. The list of administrative offences for which administrative penalties shall be imposed at the place of their commission is exhaustive and may be amended by law only.

According to the Code, this list included the following administrative offences: violations of fire safety in forests (Article 77); violation of hunting rules (Article 85.1); violation of fishing regulations (Article 85.3); violation of the rules on animal quarantine and other veterinary and sanitary requirements (Article 107); throwing trash and other items out of the windows and doors of train cars, passing through railway tracks in undesignated places (Article 109.3); throwing garbage and other items overboard of undersized or river ship (Article 116-2.3); transportation of baggage, hand baggage in excess of the norm and unpaid luggage (Article 134); stowaway travel (Article 135); display of contempt of court (Article 185-3). Bringing a person to administrative responsibility in these cases is actually happening under summary proceedings.

Summary proceedings in cases on the above administrative offences provides, *inter alia*, the fixation of administrative offence and imposing administrative penalty on the offender directly at the place of its commission. Application of summary proceedings by the official in other cases that are not defined by law, i.e. consideration of the case on administrative offence at the place of its commission and not at the location of the body authorised by law to consider the case on such offence, leads to violations of the procedural rights of the person brought to administrative responsibility, enshrined in Articles 257, 268, 277, 278, 279, 280 of the Code.

Analysis of the provisions of Chapter 22 of the Code in system connection with the provisions of Chapter 17 indicates that there are no reasons for identification of place of commission of administrative offence with the place of examination of the case on such offence, and the phrase «at the place of commission of offence» and «at the place of its commission» contained in Articles 258, 276 of the Code, have a different focus and different legal meaning. In particular, the phrase «at the place of its commission» applied in the provision of Article 276.1 of the Code, according to which «a case on administrative offence shall be considered at the place of its commission» indicates the location of the body authorised by law to consider the case on administrative offence within its territorial jurisdiction according to administrative-territorial system.

Thus, the Constitutional Court of Ukraine held that the provisions of Article 276.1 of the Code of Administrative Offences which provides that «a case on offence is examined at the place of its commission», in terms of the question raised in the constitutional petition should be understood as reading that the phrase «at the place of its commission» used in it, determines the administrative and territorial unit under the jurisdiction of the relevant body authorised by law to consider a case on administrative offence.

УХВАЛА КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

про відмову у відкритті конституційного провадження
у справі за конституційним зверненням громадянина
Распопова Віктора Алексєєвіча
щодо офіційного тлумачення положень частини третьої статті 63
Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб,
звільнених з військової служби, та деяких інших осіб»

м. Київ
19 березня 2015 року
№ 12-у/2015

Справа № 2-10/2015

Конституційний Суд України у складі суддів:

Бауліна Юрія Васильовича — головуючого,
Бринцева Василя Дмитровича,
Вдовіченка Сергія Леонідовича,
Гультая Михайла Мирославовича,
Запорожця Михайла Петровича,
Касмініна Олександра Володимировича — доповідача,
Литвинова Олександра Миколайовича,
Мельника Миколи Івановича,
Саса Сергія Володимировича,
Сергейчука Олега Анатолійовича,
Сліденка Ігоря Дмитровича,
Тупицького Олександра Миколайовича,
Шаптали Наталі Костянтинівни,
Шевчука Станіслава Володимировича,
Шишкіна Віктора Івановича,

розглянув на засіданні питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Распопова Віктора Алексєєвіча щодо офіційного тлумачення положень частини третьої статті 63 Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» від 9 квітня 1992 року № 2262–XII (Відомості Верховної Ради України, 1992 р., № 29, ст. 399) зі змінами.

Заслухавши суддю-доповідача Касмініна О. В. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

У С Т А Н О В И В:

1. Громадянин Распопов В. А. звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням дати офіційне тлумачення положень частини третьої статті 63

Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» від 9 квітня 1992 року № 2262–XII зі змінами (далі — Закон), які передбачають, що «усі призначені за цим Законом пенсії підлягають перерахунку у зв'язку зі зміною розміру хоча б одного з видів грошового забезпечення відповідних категорій військовослужбовців, осіб, які мають право на пенсію за цим Законом, або у зв'язку із введенням для зазначених категорій осіб нових щомісячних додаткових видів грошового забезпечення (надбавок, доплат, підвищень) та премій у розмірах, встановлених законодавством. Перерахунок пенсій здійснюється на момент виникнення права на перерахунок пенсій і провадиться у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України, у строки, передбачені частиною другою статті 51 цього Закону. У разі якщо внаслідок перерахунку пенсій, передбаченого цією частиною, розміри пенсій звільненим зі служби військовослужбовцям, особам, які мають право на пенсію за цим Законом, є нижчими, зберігаються розміри раніше призначених пенсій».

Суб'єкт права на конституційне звернення просить Конституційний Суд України дати офіційне тлумачення положень частини третьої статті 63 Закону в аспекті такого питання: «чи мають незалежно від дати призначення пенсії усі щомісячні види грошового забезпечення однакове юридично рівноцінне значення для перерахунку пенсії у зв'язку зі зміною розміру хоча б одного з видів грошового забезпечення відповідних категорій військовослужбовців, осіб, які мають право на пенсію за цим Законом, або у зв'язку із введенням для зазначених категорій осіб нових щомісячних додаткових видів грошового забезпечення у розмірах, встановлених законодавством».

На думку автора клопотання, необхідність в офіційному тлумаченні вказаних положень Закону обумовлена неоднозначним їх застосуванням Верховним Судом України при розгляді справ щодо перерахунку пенсії у зв'язку зі зміною розмірів окремих видів грошового забезпечення (посадового окладу та премії) відповідних категорій військовослужбовців, що порушує конституційне право, гарантоване частиною першою статті 24 Конституції України.

До конституційного звернення Распопов В. А. долучив копії постанов Верховного Суду України від 23 жовтня 2012 року, від 15 січня 2013 року, від 8 липня 2014 року, роздруковані з Єдиного державного реєстру судових рішень.

2. Конституційний Суд України, розглядаючи питання щодо відкриття конституційного провадження у справі у зв'язку з прийняттям Першою колегією суддів Конституційного Суду України Ухвали від 19 лютого 2015 року про відмову у відкритті конституційного провадження у цій справі на підставі пунктів 2, 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України», виходить з такого.

2.1. Відповідно до Закону України «Про Конституційний Суд України» у конституційному зверненні зазначаються статті (окремі положення) Конституції України або закону України, тлумачення яких має бути дано Конституційним Судом України, та обґрунтування необхідності в офіційному тлумаченні положень Конституції України або законів України (пункти 3, 4 частини другої статті 42); підставою для конституційного звернення щодо офіційного тлумачення Конституції України та законів України є наявність неоднозначного застосування положень

Конституції України або законів України судами України, іншими органами державної влади, якщо суб'єкт права на конституційне звернення вважає, що це може призвести або призвело до порушення його конституційних прав і свобод (стаття 94).

Аналіз конституційного звернення дає підстави для висновку, що автор клопотання не навів фактів неоднозначного застосування положень частини третьої статті 63 Закону. Так, у постанові Верховного Суду України від 8 липня 2014 року предметом позову було зобов'язання відповідача здійснити перерахунок пенсії у зв'язку зі зміною (підвищенням) військовослужбовцям у 2011 році та 2012 році розміру премії на підставі відповідних наказів Міністра оборони України, а у постановою цього суду від 23 жовтня 2012 року, від 15 січня 2013 року предметом позову було визнання права на перерахунок пенсії у зв'язку зі зміною розміру посадового окладу.

Конституційний Суд України в Ухвалі від 12 травня 2010 року № 31-у/2010 вказав, що під неоднозначним застосуванням положень Конституції України або законів України слід розуміти різне застосування одних і тих же норм цих правових актів судами України, іншими органами державної влади за однакових юридично значимих обставин. Аналіз матеріалів справи дає підстави для висновку, що постановою Верховного Суду України, копії яких надав автор клопотання, були прийняті за різних юридично значимих обставин.

Таким чином, Распопов В. А. не дотримав вимог статей 42, 94 Закону України «Про Конституційний Суд України», що є підставою для відмови у відкритті конституційного провадження у справі згідно з пунктом 2 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — невідповідність конституційного звернення вимогам, передбаченим Конституцією України, цим законом.

2.2. Конституція України містить вичерпний перелік повноважень Конституційного Суду України, зокрема надання офіційного тлумачення Конституції України та законів України (статті 147, 150).

Зі змісту конституційного звернення та долучених до нього матеріалів вбачається, що автор клопотання ставить питання щодо застосування положень частини третьої статті 63 Закону стосовно перерахунку пенсії, незалежно від дати її призначення, у зв'язку зі зміною розмірів окремих видів грошового забезпечення (посадового окладу та премії) військовослужбовців, тобто прагне отримати від Конституційного Суду України консультацію з питань правозастосування. Однак Конституційний Суд України неодноразово вказував на те, що надання консультацій чи роз'яснень з питань правозастосування не належить до його повноважень (Ухвала від 31 березня 2010 року № 15-у/2010).

Наведене є підставою для відмови у відкритті конституційного провадження у справі згідно з пунктом 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — невідомість Конституційному Суду України питань, порушених у конституційному зверненні.

Враховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150, 153 Конституції України, статтями 42, 45, 50, 94 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

у х в а л и в :

1. Відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Распопова Віктора Алексеевича щодо офіційного тлумачення положень частини третьої статті 63 Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» від 9 квітня 1992 року № 2262–XII зі змінами на підставі пунктів 2, 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — невідповідність конституційного звернення вимогам, передбаченим Конституцією України, цим законом; невідповідність Конституційному Суду України питань, порушених у конституційному зверненні.

2. Ухвала Конституційного Суду України є остаточною.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

УХВАЛА КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням публічного акціонерного товариства «Полтаваобленерго» щодо офіційного тлумачення положень частини другої статті 625, частини другої статті 693 Цивільного кодексу України, частини шостої статті 231 Господарського кодексу України у системному зв'язку з положеннями частини першої статті 509, частин першої, третьої статті 533 Цивільного кодексу України, абзацу п'ятого частини першої статті 1 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом»

м. Київ
1 квітня 2015 року
№ 14-у/2015

Справа № 2-14/2015

Конституційний Суд України у складі суддів:

Бауліна Юрія Васильовича — головуючого,
Бринцева Василя Дмитровича — доповідача,
Вдовіченка Сергія Леонідовича,
Гульгая Михайла Мирославовича,
Запорожця Михайла Петровича,
Касмініна Олександра Володимировича,
Литвинова Олександра Миколайовича,
Мельника Миколи Івановича,
Саса Сергія Володимировича,
Сергейчука Олега Анатолійовича,
Сліденка Ігоря Дмитровича,
Стецюка Петра Богдановича,
Тупицького Олександра Миколайовича,
Шаптали Наталі Костянтинівни,
Шевчука Станіслава Володимировича,
Шишкіна Віктора Івановича,

розглянув на засіданні питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним зверненням публічного акціонерного товариства «Полтаваобленерго» щодо офіційного тлумачення положень частини другої статті 625, частини другої статті 693 Цивільного кодексу України, частини шостої статті 231 Господарського кодексу України у системному зв'язку з положеннями частини першої статті 509, частин першої, третьої статті 533 Цивільного кодексу України,

абзацу п'ятого частини першої статті 1 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» від 14 травня 1992 року № 2343–XII (Відомості Верховної Ради України, 1992 р., № 31, ст. 440) зі змінами.

Заслухавши суддю-доповідача Бринцева В. Д. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

У С Т А Н О В И В:

1. Публічне акціонерне товариство «Полтаваобленерго» (далі — Товариство) звернулося до Конституційного Суду України з клопотанням дати офіційне тлумачення положень частини другої статті 625, частини другої статті 693 Цивільного кодексу України (далі — ЦК України), частини шостої статті 231 Господарського кодексу України (далі — ГК України) у системному зв'язку з положеннями частини першої статті 509, частин першої, третьої статті 533 ЦК України, абзацу п'ятого частини першої статті 1 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» від 14 травня 1992 року № 2343–XII зі змінами в аспекті питань:

— щодо змісту та меж поняття «грошове зобов'язання», яке міститься у статті 625 ЦК України;

— чи вважається грошовим зобов'язанням правовідношення, яке виникає між продавцем та покупцем після пред'явлення останнім вимог про повернення суми попередньої оплати за товар, не переданий у встановлений строк, на підставі частини другої статті 693 ЦК України;

— чи настає у разі невиконання або неналежного виконання зобов'язання у випадках, вказаних у частині другій статті 693 ЦК України, відповідальність за порушення грошового зобов'язання, передбачена частиною другою статті 625 ЦК України, частиною шостою статті 231 ГК України.

Із матеріалів конституційного звернення вбачається, що Товариство (покупець) та дочірня компанія «Газ України» (продавець) уклали договір про закупівлю природного газу за державні кошти. Після здійснення попередньої оплати поставання газу було припинено з поверненням частини її суми та пропозицією щодо зарахування зустрічних поставок у рахунок заборгованості за попередньо поставлений газ. Спір з приводу повернення продавцем частини суми попередньої оплати розглядав господарський суд міста Києва, за рішенням якого від 21 травня 2013 року з дочірньої компанії «Газ України» стягнуто основну заборгованість, три відсотки річних та судовий збір. Суд апеляційної інстанції залишив вказане рішення без змін.

Вищий господарський суд України постановою від 17 березня 2014 року частково скасував названі судові рішення, зазначивши, що «застосування судами частини другої статті 625 ЦК України щодо стягнення з відповідача суми індексу інфляції та трьох відсотків річних є помилковим, оскільки стягнення з постачальника суми попередньої оплати, перерахованої за договором на поставку природного газу, не є грошовим зобов'язанням в розумінні статті 625 ЦК України».

Необхідність в офіційному тлумаченні вказаних положень ЦК України та ГК України автор клопотання обґрунтовує неоднозначним, як він вважає, розумінням і застосуванням судами України положень частини другої статті 625, частини дру-

гої статті 693 ЦК України при вирішенні спорів щодо стягнення з продавця на користь покупця суми попередньої оплати за товар, який не був переданий у встановлений строк.

На підтвердження неоднозначного застосування названих положень до конституційного звернення долучено копії судових рішень, у тому числі постанови Верховного Суду України від 15 жовтня 2013 року, прийнятої за наслідками розгляду заяви про перегляд судового рішення з мотивів неоднакового застосування судом касаційної інстанції положень частини другої статті 625 ЦК України, постанови Вищого господарського суду України від 4 липня 2014 року, застосування в якій положень частини другої статті 625, частини другої статті 693 ЦК України, частини шостої статті 231 ГК України, на думку Товариства, не відповідає позиції Верховного Суду України.

Суб'єкт права на конституційне звернення стверджує, що неоднозначне застосування судами України положень законів, які потребують офіційного тлумачення, призвело до порушення його права власності та права на судовий захист.

2. Конституційний Суд України, розглядаючи питання про відкриття конституційного провадження у справі у зв'язку з прийняттям Першою колегією суддів Конституційного Суду України Ухвали від 18 березня 2015 року про відмову у відкритті конституційного провадження у цій справі, виходить з такого.

Відповідно до Закону України «Про Конституційний Суд України» у конституційному зверненні має зазначатися обґрунтування необхідності в офіційному тлумаченні положень Конституції України або законів України (пункт 4 частини другої статті 42); підставою для конституційного звернення щодо офіційного тлумачення Конституції України та законів України є наявність неоднозначного застосування положень Конституції України або законів України судами України, іншими органами державної влади, якщо суб'єкт права на конституційне звернення вважає, що це може призвести або призвело до порушення його конституційних прав і свобод (стаття 94).

За правовою позицією Конституційного Суду України під неоднозначним застосуванням положень Конституції України або законів України слід розуміти різне застосування одних і тих же норм цих правових актів судами України, іншими органами державної влади за однакових юридично значимих обставин (Ухвала від 12 травня 2010 року № 31-у/2010).

Аналіз конституційного звернення та доданих до нього матеріалів вказує на те, що автор клопотання не довів неоднозначного застосування положень законів, офіційне тлумачення яких він просить дати.

Постанова Вищого господарського суду України від 17 березня 2014 року у справі, у якій Товариство є стороною, прийнята з урахуванням правової позиції, викладеної в постанові Судової палати у господарських справах Верховного Суду України від 15 жовтня 2013 року в аналогічній справі. Згідно з цією правовою позицією стягнення з постачальника суми попередньої оплати, перерахованої за договором на поставку природного газу, не вважається грошовим зобов'язанням у розумінні статті 625 ЦК України.

До конституційного звернення долучено копії судових рішень, ухвалених до прийняття Верховним Судом України постанови від 15 жовтня 2013 року, в якій

викладено правову позицію щодо поняття «грошове зобов'язання» в аспекті статті 625 ЦК України. Ця правова позиція згідно з частиною першою статті 111²⁸ Господарського процесуального кодексу України в редакції Закону України «Про забезпечення права на справедливий суд» від 12 лютого 2015 року № 192–VIII є обов'язковою для всіх суб'єктів владних повноважень, які застосовують у своїй діяльності нормативно-правовий акт, що містить відповідну норму права; висновок щодо застосування норм права, викладений у постанові Верховного Суду України, має враховуватися іншими судами загальної юрисдикції при застосуванні таких норм права; суд має право відступити від правової позиції, викладеної у висновках Верховного Суду України, з одночасним наведенням відповідних мотивів.

З доданого до конституційного звернення рішення у справі за позовом товариства з обмеженою відповідальністю «Торгова Аграрна Компанія» до державного підприємства «Дослідне господарство «Ізвестія», ухваленого після прийняття Верховним Судом України постанови від 15 жовтня 2013 року, вбачається, що його прийнято за інших юридично значимих обставин. По-перше, різними є підстави припинення дії договорів між суб'єктами господарювання, по-друге, питання про збільшення суми боргу, яка підлягала поверненню покупцю, на індекс інфляції не ставилося. Крім того, у справі за позовом Товариства до дочірньої компанії «Газ України» відмову у стягненні суми індексу інфляції на суму боргу мотивовано тим, що у період, за який порушувалося питання про нарахування суми інфляційних витрат, мали місце як інфляційні, так і дефляційні процеси, індекс інфляції у цей період мав від'ємне значення, тому підстави для його стягнення відсутні.

Отже, автор клопотання не дотримав вимог пункту 4 частини другої статті 42, статті 94 Закону України «Про Конституційний Суд України», що є підставою для відмови у відкритті конституційного провадження у справі згідно з пунктом 2 статті 45 цього закону — невідповідність конституційного звернення вимогам, передбаченим Конституцією України, Законом України «Про Конституційний Суд України».

3. Зі змісту конституційного звернення вбачається, що Товариство, звернувшись до Конституційного Суду України з клопотанням дати офіційне тлумачення положень частини другої статті 625, частини другої статті 693 ЦК України, частини шостої статті 231 ГК України в системному зв'язку з положеннями частини першої статті 509, частин першої, третьої статті 533 ЦК України, абзацу п'ятого частини першої статті 1 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», намагається з'ясувати, які саме норми застосовуються щодо правовідносин, пов'язаних із грошовими зобов'язаннями. По суті, автор клопотання висловлює незгоду з судовими рішеннями у його справі і просить дати роз'яснення щодо практичного застосування вказаних положень законів.

Відповідно до правової позиції Конституційного Суду України офіційне тлумачення і застосування правових норм є різними видами юридичної діяльності; правозастосовна діяльність полягає в індивідуалізації правових норм щодо конкретних суб'єктів і конкретних випадків, тобто в установленні фактичних обставин

справи і підборі правових норм, які відповідають цим обставинам; пошук та аналіз таких норм з метою їх застосування до конкретного випадку є складовою правозастосування; надання консультацій з цього приводу не належить до повноважень Конституційного Суду України (ухвали від 31 березня 2010 року № 15-у/2010, від 14 жовтня 2014 року № 88-у/2014).

Наведене є підставою для відмови у відкритті конституційного провадження у справі згідно з пунктом 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — невідомість Конституційному Суду України питань, порушених у конституційному зверненні.

Враховуючи викладене та керуючись статтями 150, 153 Конституції України, статтями 42, 43, 45, 50, 94 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

У Х В А Л И В :

1. Відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням публічного акціонерного товариства «Полтаваобленерго» щодо офіційного тлумачення положень частини другої статті 625, частини другої статті 693 Цивільного кодексу України, частини шостої статті 231 Господарського кодексу України у системному зв'язку з положеннями частини першої статті 509, частин першої, третьої статті 533 Цивільного кодексу України, абзацу п'ятого частини першої статті 1 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» від 14 травня 1992 року № 2343–XII зі змінами на підставі пунктів 2, 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — невідповідність конституційного звернення вимогам, передбаченим Конституцією України, цим законом; невідомість Конституційному Суду України питань, порушених у конституційному зверненні.

2. Ухвала Конституційного Суду України є остаточною.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

УХВАЛА КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

про відмову у відкритті конституційного провадження
у справі за конституційним зверненням публічного акціонерного
товариства «Піреус Банк МКБ»
щодо офіційного тлумачення положень статей 251, 252,
другого речення частини четвертої статті 559
Цивільного кодексу України

м. Київ
15 квітня 2015 року
№ 16-у/2015

Справа № 2-16/2015

Конституційний Суд України у складі суддів:

Бауліна Юрія Васильовича — головуючого,
Вдовіченка Сергія Леонідовича — доповідача,
Гультая Михайла Мирославовича,
Запорожця Михайла Петровича,
Касмініна Олександра Володимировича,
Литвинова Олександра Миколайовича,
Мельника Миколи Івановича,
Саса Сергія Володимировича,
Сергейчука Олега Анатолійовича,
Сліденка Ігоря Дмитровича,
Стецюка Петра Богдановича,
Шаптали Наталі Костянтинівни,
Шевчука Станіслава Володимировича,
Шишкіна Віктора Івановича,

розглянув на засіданні питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним зверненням публічного акціонерного товариства «Піреус Банк МКБ» щодо офіційного тлумачення положень статей 251, 252, другого речення частини четвертої статті 559 Цивільного кодексу України.

Заслухавши суддю-доповідача Вдовіченка С. Л. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

У С Т А Н О В И В:

1. Суб'єкт права на конституційне звернення — публічне акціонерне товариство «Піреус Банк МКБ» (далі — Товариство) — звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням дати офіційне тлумачення положень статей 251, 252, другого речення частини четвертої статті 559 Цивільного кодексу України (далі — Кодекс).

У статтях 251, 252 Кодексу зазначено, що строком є певний період у часі, зі спливом якого пов'язана дія чи подія, яка має юридичне значення; терміном є певний момент у часі, з настанням якого пов'язана дія чи подія, яка має юридичне значення; строк та термін можуть бути визначені актами цивільного законодавства, правочином або рішенням суду; строк визначається роками, місяцями, тижнями, днями або годинами; термін визначається календарною датою або вказівкою на подію, яка має неминуче настати. Автор клопотання просить дати офіційне тлумачення положень статей 251, 252 Кодексу «щодо визначення строку, початку або закінчення його перебігу, вказівкою на подію, яка повинна неминуче настати, відповідно, визнання положення договору поруки про строк його дії до повного виконання позичальником або поручителем зобов'язань за кредитним договором таким, що встановлює строк дії договору поруки».

Згідно з другим реченням частини четвертої статті 559 Кодексу у разі, коли в договорі поруки строк не встановлено, порука припиняється, якщо кредитор протягом шести місяців від дня настання строку виконання основного зобов'язання не пред'явить вимоги до поручителя. Товариство просить витлумачити наведені положення «щодо обов'язку кредитора, у разі невстановлення строку дії поруки, направити письмову вимогу, а не позов поручителю протягом шести місяців або іншого строку, встановленого в договорі поруки, від дня настання строку виконання основного зобов'язання, внаслідок чого порука не припиняється, а кредитор має право звернутися до суду протягом загального строку позовної давності тривалістю у три роки».

Автор клопотання вважає, що неоднозначне застосування судами України положень вказаних статей Кодексу призвело до порушення його конституційного права на судовий захист при стягненні кредитної заборгованості з поручителів. До конституційного звернення долучено копії рішень судів загальної юрисдикції, зокрема у справах, у яких Товариство було стороною.

2. Конституційний Суд України, розглядаючи питання щодо відкриття конституційного провадження у справі у зв'язку з прийняттям Третьою колегією суддів Конституційного Суду України Ухвали від 7 квітня 2015 року про відмову у відкритті конституційного провадження у цій справі на підставі пунктів 2, 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України», виходить з такого.

2.1. Відповідно до Закону України «Про Конституційний Суд України» у конституційному зверненні зазначаються статті (окремі положення) Конституції України або закону України, тлумачення яких має бути дано Конституційним Судом України, а також обґрунтування необхідності в їх офіційному тлумаченні (пункти 3, 4 частини другої статті 42); підставою для конституційного звернення щодо офіційного тлумачення Конституції України та законів України є наявність неоднозначного застосування положень Конституції України або законів України судами України, іншими органами державної влади, якщо суб'єкт права на конституційне звернення вважає, що це може призвести або призвело до порушення його конституційних прав і свобод (стаття 94).

Виходячи з цих приписів Закону України «Про Конституційний Суд України» суб'єкт права на конституційне звернення повинен конкретизувати положення

законів України, тлумачення яких має бути дано Конституційним Судом України, вказавши, що саме потребує роз'яснення, оскільки відсутність такої конкретизації унеможливує здійснення офіційної інтерпретації.

Аналіз конституційного звернення дає підстави стверджувати, що автор клопотання не конкретизував предмета офіційного тлумачення, тобто не зазначив, положення яких частин статей 251, 252 Кодексу потребують роз'яснення.

За правовою позицією Конституційного Суду України невизначеність предмета тлумачення унеможливує здійснення офіційної інтерпретації положень Конституції України та законів України (Рішення від 5 лютого 2013 року № 1-рп/2013).

Крім того, суб'єкт права на конституційне звернення не навів фактів неоднозначного застосування судами України положень статей 251, 252 Кодексу. Під неоднозначним застосуванням положень Конституції України або законів України слід розуміти різне застосування одних і тих же норм цих правових актів судами України, іншими органами державної влади за однакових юридично значимих обставин (Ухвала Конституційного Суду України від 12 травня 2010 року № 31-у/2010). У долучених до конституційного звернення судових рішеннях вказані положення Кодексу застосовані однозначно, тому необхідності в їх офіційно-тлумаченні немає.

Таким чином, конституційне звернення в цій частині не відповідає вимогам статей 42, 94 Закону України «Про Конституційний Суд України», що є підставою для відмови у відкритті конституційного провадження у справі згідно з пунктом 2 статті 45 цього закону — невідповідність конституційного звернення вимогам, передбаченим Конституцією України, Законом України «Про Конституційний Суд України».

2.2. У Конституції України визначено коло питань, підвідомчих Конституційному Суду України, одним з яких є офіційне тлумачення Конституції України та законів України (статті 147, 150).

Товариство просить Конституційний Суд України витлумачити положення другого речення частини четвертої статті 559 Кодексу «щодо обов'язку кредитора, у разі невстановлення строку дії поруки, направити письмову вимогу, а не позов поручителю протягом шести місяців або іншого строку, встановленого в договорі поруки, від дня настання строку виконання основного зобов'язання, внаслідок чого порука не припиняється, а кредитор має право звернутися до суду протягом загального строку позовної давності тривалістю у три роки».

Проаналізувавши конституційне звернення та долучені до нього матеріали, Конституційний Суд України дійшов висновку, що Товариство намагається отримати консультацію щодо практичного застосування положень другого речення частини четвертої статті 559 Кодексу при стягненні судами кредитної заборгованості з поручителів у солідарному порядку.

Згідно з правовою позицією Конституційного Суду України правозастосовна діяльність полягає в індивідуалізації правових норм щодо конкретних суб'єктів і конкретних випадків, тобто в установленні фактичних обставин справи і підборі правових норм, які відповідають цим обставинам; пошук та аналіз таких норм з метою їх застосування до конкретного випадку є складовою правозастосування;

надання консультацій чи роз'яснень з цього приводу не належить до повноважень Конституційного Суду України (Ухвала від 31 березня 2010 року № 15-у/2010).

Наведене є підставою для відмови у відкритті конституційного провадження у справі в цій частині за пунктом 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — невідомчість Конституційному Суду України питань, порушених у конституційному зверненні.

Враховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150, 153 Конституції України, статтями 42, 45, 50, 94 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

У Х В А Л И В:

1. Відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням публічного акціонерного товариства «Піреус Банк МКБ» щодо офіційного тлумачення положень статей 251, 252, другого речення частини четвертої статті 559 Цивільного кодексу України на підставі пунктів 2, 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — невідповідність конституційного звернення вимогам, передбаченим Конституцією України, цим законом; невідомчість Конституційному Суду України питань, порушених у конституційному зверненні.

2. Ухвала Конституційного Суду України є остаточною.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

УХВАЛА КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

про відмову у відкритті конституційного провадження
у справі за конституційним поданням Дзержинської міської ради
Донецької області щодо офіційного тлумачення положень
абзацу першого пункту 10 розділу III
«Прикінцеві положення» Закону України
«Про внесення змін та визнання такими, що втратили чинність,
деяких законодавчих актів України»

м. Київ
23 квітня 2015 року
№ 17-у/2015

Справа № 2-17/2015

Конституційний Суд України у складі суддів:

Бауліна Юрія Васильовича — головуючого,
Вдовіченка Сергія Леонідовича,
Гультая Михайла Мирославовича,
Запорожця Михайла Петровича,
Касмініна Олександра Володимировича,
Литвинова Олександра Миколайовича,
Мельника Миколи Івановича,
Саса Сергія Володимировича,
Сергейчука Олега Анатолійовича,
Сліденка Ігоря Дмитровича — доповідача,
Стецюка Петра Богдановича,
Шаптали Наталі Костянтинівни,
Шевчука Станіслава Володимировича,
Шишкіна Віктора Івановича,

розглянув на засіданні питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним поданням Дзержинської міської ради Донецької області щодо офіційного тлумачення положень абзацу першого пункту 10 розділу III «Прикінцеві положення» Закону України «Про внесення змін та визнання такими, що втратили чинність, деяких законодавчих актів України» від 28 грудня 2014 року № 76-VIII (Відомості Верховної Ради України, 2015 р., № 6, ст. 40).

Заслухавши суддю-доповідача Сліденка І. Д. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

У С Т А Н О В И В:

1. Суб'єкт права на конституційне подання — Дзержинська міська рада Донецької області — звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням

дати офіційне тлумачення положень абзацу першого пункту 10 розділу III «Прикінцеві положення» Закону України «Про внесення змін та визнання такими, що втратили чинність, деяких законодавчих актів України» від 28 грудня 2014 року № 76-VIII (далі — Закон), відповідно до яких до внесення змін у 2015 році максимальний місячний розмір заробітної плати (грошового забезпечення) народних депутатів України, членів Кабінету Міністрів України, прокурорів, працівників державних органів (крім Національного антикорупційного бюро та Національного агентства з питань запобігання корупції) та інших бюджетних установ, працівників Національного банку України, суддівської винагороди обмежувався 7 розмірами мінімальної заробітної плати, а при скороченні чисельності працівників — 10 розмірами мінімальної заробітної плати (виплата допомоги по тимчасовій непрацездатності, допомоги для оздоровлення, матеріальної допомоги для вирішення соціально-побутових питань та оплата часу щорічної відпустки не враховувалася у зазначеному максимальному розмірі).

Посилаючись на положення Бюджетного кодексу України, законів України «Про службу в органах місцевого самоврядування», «Про місцеве самоврядування в Україні», за якими бюджетними установами є також і органи місцевого самоврядування, що фінансуються за рахунок місцевих бюджетів, суб'єкт права на конституційне подання просить роз'яснити, чи мав на увазі законодавець під визначенням поняття «інші бюджетні установи», окрім бюджетних установ, які фінансуються за рахунок коштів державного бюджету, також і органи місцевого самоврядування, посадові особи яких отримують заробітну плату за рахунок коштів місцевих бюджетів.

2. Конституційний Суд України, вирішуючи питання щодо відкриття конституційного провадження у справі у зв'язку з прийняттям Другою колегією суддів Конституційного Суду України Ухвали від 8 квітня 2015 року про відмову у відкритті конституційного провадження у цій справі на підставі пункту 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України», виходить з такого.

Згідно з Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо пенсійного забезпечення» від 2 березня 2015 року № 213-VIII положення, щодо офіційного тлумачення яких звернувся автор клопотання, визнані такими, що втратили чинність. Відповідно до статті 150 Конституції України та практики Конституційного Суду України, викладеної, зокрема, у Рішенні від 14 листопада 2001 року № 15-рп/2001, юрисдикція Конституційного Суду України, в тому числі й щодо офіційного тлумачення Конституції та законів України, поширюється лише на чинні правові акти (їх окремі положення). Отже, питання, порушене суб'єктом права на конституційне подання, непідвідомче Конституційному Суду України.

Наведене є підставою для відмови у відкритті конституційного провадження у справі згідно з пунктом 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — непідвідомчість Конституційному Суду України питань, порушених у конституційному поданні.

Враховуючи викладене та керуючись статтями 150, 153 Конституції України, статтями 39, 45, 50 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

у х в а л и в :

1. Відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним поданням Дзержинської міської ради Донецької області щодо офіційного тлумачення положень абзацу першого пункту 10 розділу III «Прикінцеві положення» Закону України «Про внесення змін та визнання такими, що втратили чинність, деяких законодавчих актів України» від 28 грудня 2014 року № 76-VIII на підставі пункту 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — непідвідомчість Конституційному Суду України питань, порушених у конституційному поданні.

2. Ухвала Конституційного Суду України є остаточною.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

УХВАЛА КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

про відмову у відкритті конституційного провадження
у справі за конституційним зверненням громадянина
Саська Олександра Григоровича
щодо офіційного тлумачення поняття
«посадові та службові особи інших державних органів»,
яке міститься у підпункті «ж» пункту 1 частини першої статті 4
Закону України
«Про засади запобігання і протидії корупції»

м. Київ
13 травня 2015 року
№ 18-у/2015

Справа № 2-2/2015

Конституційний Суд України у складі суддів:

Бауліна Юрія Васильовича — головуючого,
Бринцева Василя Дмитровича,
Вдовіченка Сергія Леонідовича,
Гультая Михайла Мирославовича,
Запорожця Михайла Петровича,
Литвинова Олександра Миколайовича,
Мельника Миколи Івановича,
Саса Сергія Володимировича,
Сергейчука Олега Анатолійовича,
Сліденка Ігоря Дмитровича,
Стецюка Петра Богдановича — доповідача,
Тупицького Олександра Миколайовича,
Шаптали Наталі Костянтинівни,
Шевчука Станіслава Володимировича,
Шишкіна Віктора Івановича,

розглянув на засіданні питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Саська Олександра Григоровича щодо офіційного тлумачення поняття «посадові та службові особи інших державних органів», яке міститься у підпункті «ж» пункту 1 частини першої статті 4 Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції» від 7 квітня 2011 року № 3206–VI (Відомості Верховної Ради України, 2011 р., № 40, ст. 404) з наступними змінами.

Заслухавши суддю-доповідача Стецюка П. Б. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

У С Т А Н О В И В:

1. Громадянин Сасько О. Г. звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням дати офіційне тлумачення поняття «посадові та службові особи інших державних органів», яке міститься у підпункті «ж» пункту 1 частини першої статті 4 Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції» від 7 квітня 2011 року № 3206-VI з наступними змінами (далі — Закон), стосовно того, чи належить посада «головний лісничий» державних підприємств лісового господарства до категорій посадових та службових осіб інших державних органів, вказаних у названому підпункті.

Підставою для конституційного звернення автор клопотання вважає наявність неоднозначного застосування судами України підпункту «ж» пункту 1 частини першої статті 4 Закону.

До конституційного звернення долучено копії постанов Рівненського районного суду Рівненської області від 27 травня 2014 року, апеляційного суду Рівненської області від 20 червня 2014 року та апеляційного суду Миколаївської області від 5 вересня 2013 року.

2. Конституційний Суд України, вирішуючи питання про відкриття конституційного провадження у справі у зв'язку з прийняттям Другою колегією суддів Конституційного Суду України Ухвали від 5 листопада 2014 року про відмову у відкритті конституційного провадження у цій справі на підставі пункту 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України», виходить з такого.

До повноважень Конституційного Суду України належить офіційне тлумачення Конституції України та законів України (пункт 2 частини першої статті 150 Конституції України). Юрисдикція Конституційного Суду України поширюється на чинні нормативно-правові акти (пункт 5 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 14 листопада 2001 року № 15-рп/2001).

26 жовтня 2014 року набув чинності Закон України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII, і відповідно до підпункту 1 пункту 4 його розділу XIII «Прикінцеві положення» Закон визнано таким, що втратив чинність. Отже, конституційне звернення щодо офіційного тлумачення положень закону, який втратив чинність, не може бути предметом розгляду Конституційного Суду України.

Наведене є підставою для відмови у відкритті конституційного провадження у справі згідно з пунктом 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — непідвідомчість Конституційному Суду України питань, порушених у конституційному зверненні.

Враховуючи викладене та керуючись статтями 150, 153 Конституції України, статтями 42, 45, 50, 94 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

У Х В А Л И В:

1. Відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Саська Олександра Григоровича щодо офіційного

тлумачення поняття «посадові та службові особи інших державних органів», яке міститься у підпункті «ж» пункту 1 частини першої статті 4 Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції» від 7 квітня 2011 року № 3206–VI з наступними змінами, на підставі пункту 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — непідвідомчість Конституційному Суду України питань, порушених у конституційному зверненні.

2. Ухвала Конституційного Суду України є остаточною.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

УХВАЛА КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

про відмову у відкритті конституційного провадження
у справі за конституційним зверненням громадянина
Будника Володимира Любомировича
щодо офіційного тлумачення положень частини третьої статті 470
Митного кодексу України у взаємозв'язку
з положеннями частини першої статті 467 цього кодексу

м. К и ї в
13 травня 2015 року
№ 19-у/2015

Справа № 2-20/2015

Конституційний Суд України у складі суддів:

Бауліна Юрія Васильовича — головуючого,
Бринцева Василя Дмитровича,
Вдовіченка Сергія Леонідовича,
Гультая Михайла Мирославовича,
Запорожця Михайла Петровича,
Литвинова Олександра Миколайовича,
Мельника Миколи Івановича,
Саса Сергія Володимировича,
Сергейчука Олега Анатолійовича,
Сліденка Ігоря Дмитровича,
Стецюка Петра Богдановича,
Тупицького Олександра Миколайовича,
Шапталу Наталі Костянтинівни — доповідача,
Шевчука Станіслава Володимировича,
Шишкіна Віктора Івановича,

розглянув на засіданні питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Будника Володимира Любомировича щодо офіційного тлумачення положень частини третьої статті 470 Митного кодексу України у взаємозв'язку з положеннями частини першої статті 467 цього кодексу.

Заслухавши суддю-доповідача Шапталу Н. К. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

У С Т А Н О В И В:

1. Громадянин Будник В. Л. звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням дати офіційне тлумачення положень частини третьої статті 470 Митного кодексу України (далі — Кодекс) у взаємозв'язку з положеннями частини першої

статті 467 цього кодексу щодо того, чи є правопорушення, передбачене частиною третьою статті 470 Кодексу, «триваючим», та, залежно від цього, який строк накладання адміністративних стягнень має застосовуватися.

Необхідність в офіційному тлумаченні наведених положень Кодексу автор клопотання обґрунтовує їх неоднозначним, на його думку, застосуванням судами України у справах про порушення митних правил. Так, в одних випадках суди, враховуючи положення частини першої статті 467 Кодексу, вважали порушення митних правил, відповідальність за які передбачена частиною третьою статті 470 Кодексу, такими, що не є триваючими; в інших випадках, зокрема у справі автора клопотання, суди визнавали вказані правопорушення триваючими.

На підтвердження своєї позиції Будник В. Л. долучив до конституційного звернення копії судових рішень, у тому числі копію рішення, винесеного у справі за його позовом.

2. Конституційний Суд України, вирішуючи питання щодо відкриття конституційного провадження у справі у зв'язку з прийняттям Першою колегією суддів Конституційного Суду України процесуальної ухвали від 28 квітня 2015 року про відмову у відкритті конституційного провадження у цій справі на підставі пункту 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України», виходить з такого.

2.1. У Конституції України визначено коло питань, підвідомчих Конституційному Суду України, одним з яких є офіційне тлумачення Конституції України та законів України (статті 147, 150).

Зі змісту конституційного звернення вбачається, що, звернувшись до Конституційного Суду України з клопотанням щодо офіційного тлумачення зазначених положень Кодексу, автор клопотання фактично намагається отримати консультацію щодо того, чи є правопорушення, передбачене частиною третьою статті 470 Кодексу, триваючим, та, залежно від цього, який строк накладання адміністративних стягнень має застосовуватися.

Однак Конституційний Суд України неодноразово вказував на те, що надання консультацій чи роз'яснень з питань правозастосування не належить до його повноважень (ухвали від 31 березня 2010 року № 15-у/2010, від 14 жовтня 2014 року № 88-у/2014).

Наведене є підставою для відмови у відкритті конституційного провадження у справі згідно з пунктом 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — невідомість Конституційному Суду України питань, порушених у конституційному зверненні.

Враховуючи наведене та керуючись статтями 150, 153 Конституції України, статтями 42, 45, 50, 94 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

у х в а л и в :

1. Відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Будника Володимира Любомировича щодо офіційного тлумачення положень частини третьої статті 470 Митного кодексу України у

взаємозв'язку з положеннями частини першої статті 467 цього кодексу на підставі пункту 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — невідомість Конституційному Суду України питань, порушених у конституційному зверненні.

2. Ухвала Конституційного Суду України є остаточною.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

УХВАЛА КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням товариства з обмеженою відповідальністю «Юрполіс Компані» щодо офіційного тлумачення положень статей 2, 17 Кодексу адміністративного судочинства України, частини четвертої статті 32 Конституції України

м. Київ
14 травня 2015 року
№ 20-у/2015

Справа № 2-19/2015

Конституційний Суд України у складі суддів:

Бауліна Юрія Васильовича — головуючого,
Бринцева Василя Дмитровича,
Вдовіченка Сергія Леонідовича,
Гультая Михайла Мирославовича,
Запорожця Михайла Петровича,
Литвинова Олександра Миколайовича — доповідача,
Мельника Миколи Івановича,
Саса Сергія Володимировича,
Сергейчука Олега Анатолійовича,
Сліденка Ігоря Дмитровича,
Стецюка Петра Богдановича,
Тупицького Олександра Миколайовича,
Шаптали Наталі Костянтинівни,
Шевчука Станіслава Володимировича,
Шишкіна Віктора Івановича,

розглянув на засіданні питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним зверненням товариства з обмеженою відповідальністю «Юрполіс Компані» щодо офіційного тлумачення положень статей 2, 17 Кодексу адміністративного судочинства України (далі — Кодекс), частини четвертої статті 32 Конституції України.

Заслухавши суддю-доповідача Литвинова О. М. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

У С Т А Н О В И В:

1. Товариство з обмеженою відповідальністю «Юрполіс Компані» (далі — Товариство) звернулося до Конституційного Суду України з клопотанням дати офіційне тлумачення положень:

— «статей 2 і 17 Кодексу адміністративного судочинства України в аспекті частини 4 статті 32 Конституції України, де зазначено, що кожному гарантується судовий захист права спростовувати недостовірну інформацію про себе, стосовно можливості оскарження платниками податків в порядку адміністративного судочинства змісту складених податковими інспекціями довідок зустрічних звірок та актів перевірок»;

— «частини 4 статті 32 Конституції України в аспекті поширення приписів даної конституційної норми на правовідносини за участі платників податків — юридичних осіб»;

— «статті 17 Кодексу адміністративного судочинства України щодо належності документів, складених податковими інспекціями внаслідок реалізації адміністративних процедур податкового контролю, як-то: довідок зустрічних звірок, актів перевірок тощо, до правозастосовних актів індивідуального характеру — рішень суб'єктів владних повноважень»;

— «рішення, дії чи бездіяльність суб'єкта владних повноважень», що згадуються законодавцем в частині 2 статті 2 Кодексу адміністративного судочинства України у логічно-смысловому зв'язку з об'єктами судового захисту відповідно до статті 55 Конституції України»;

а також поняття «інтерес», що згадується законодавцем в частині 1 статті 2 Кодексу адміністративного судочинства України у логічно-смысловому зв'язку з адміністративними процедурами податкового контролю, які здійснюються податковою інспекцією відносно платника податків згідно з статтями 73, 75–80 Податкового кодексу України».

Необхідність в офіційній інтерпретації положень статей 2, 17 Кодексу суб'єкт права на конституційне звернення обґрунтовує неоднозначним, на його думку, їх застосуванням адміністративними судами України під час розгляду справ щодо оскарження дій податкових інспекцій при здійсненні ними контролю у формі перевірок, ревізій, звірок, а також викладенні результатів такого контролю в офіційних письмових документах (актах перевірок і ревізій, довідках зустрічних звірок). Так, в одних випадках суди дійшли висновку, що в порядку адміністративного судочинства можуть бути оскаржені лише рішення, дії або бездіяльність суб'єкта владних повноважень, що безпосередньо впливають на права позивача чи створюють обов'язки для нього. В інших випадках суди встановили, що рішення, дії чи бездіяльність податкових інспекцій, які суперечать вимогам закону, підлягають визнанню протиправними безвідносно до створених ними юридичних наслідків. На підтвердження своєї позиції Товариство долучило до конституційного звернення копії рішень адміністративних судів, у тому числі у справах, у яких воно є стороною.

Автор клопотання також стверджує, що внаслідок неоднозначного застосування судами України положень статей 2, 17 Кодексу порушуються його права, зокрема конституційне право на судовий захист.

2. Конституційний Суд України, розглядаючи питання щодо відкриття конституційного провадження у справі у зв'язку з прийняттям Першою колегією суддів Конституційного Суду України Ухвали від 23 квітня 2015 року про відмову у відкритті конституційного провадження у цій справі, виходить з такого.

2.1. Відповідно до Закону України «Про Конституційний Суд України» у конституційному зверненні зазначаються статті (окремі положення) Конституції України або Закону України, тлумачення яких має бути дано Конституційним Судом України, та обґрунтування необхідності в офіційному тлумаченні положень Конституції України або законів України (пункти 3, 4 частини другої статті 42); підставою для конституційного звернення щодо офіційного тлумачення Конституції України та законів України є наявність неоднозначного застосування положень Конституції України або законів України судами України, іншими органами державної влади, якщо суб'єкт права на конституційне звернення вважає, що це може призвести або призвело до порушення його конституційних прав і свобод (стаття 94).

З огляду на це суб'єкт права на конституційне звернення повинен зазначити конкретні положення Конституції України або законів України, тлумачення яких має бути дано Конституційним Судом України, вказавши, що в них потребує роз'яснення, та обґрунтувати необхідність в офіційному тлумаченні таких положень, навівши факти їх неоднозначного застосування судами України, іншими органами державної влади.

Аналіз конституційного звернення дає підстави стверджувати, що автор клопотання не зазначив, які саме положення статей 2, 17 Кодексу має витлумачити Конституційний Суд України. Також Товариство, звернувшись із клопотанням щодо офіційного тлумачення положення «рішення, дії чи бездіяльність суб'єкта владних повноважень», яке міститься в частині другій статті 2 Кодексу, не вказало, що у названому положенні потребує роз'яснення, а це унеможлиблює здійснення його офіційної інтерпретації.

Крім того, дослідження змісту судових рішень, копії яких долучено до конституційного звернення, вказує на те, що автор клопотання не навів фактів неоднозначного застосування судами України положень частини четвертої статті 32 Конституції України, частини першої статті 2 Кодексу, в якій міститься поняття «інтерес».

Таким чином, конституційне звернення не відповідає вимогам пунктів 3, 4 частини другої статті 42, статті 94 Закону України «Про Конституційний Суд України», що є підставою для відмови у відкритті конституційного провадження у справі згідно з пунктом 2 статті 45 цього закону.

2.2. У Конституції України визначено вичерпний перелік питань, підвідомчих Конституційному Суду України, зокрема офіційне тлумачення Конституції України та законів України (стаття 150).

Аналіз конституційного звернення та доданих до нього матеріалів дає підстави для висновку, що Товариство намагається отримати консультацію з питань практичного застосування положень статей 2, 17 Кодексу в аспекті приписів частини четвертої статті 32 Основного Закону України у справах, в яких воно оскаржує зміст складених податковими інспекціями (при здійсненні ними процедур податкового контролю) довідок зустрічних звірок, актів перевірок тощо.

Конституційний Суд України неодноразово зазначав, що необхідно розрізняти офіційне тлумачення положень Конституції України і законів України та їх практичне застосування.

За правовою позицією Конституційного Суду України правозастосовна діяльність полягає в індивідуалізації правових норм щодо конкретних суб'єктів і конкретних випадків, тобто в установленні фактичних обставин справи і підборі правових норм, які відповідають цим обставинам; пошук та аналіз таких норм з метою їх застосування до конкретного випадку є складовою правозастосування; надання консультацій чи роз'яснень з цього приводу не належить до повноважень Конституційного Суду України (Ухвала від 31 березня 2010 року № 15-у/2010).

Наведене є підставою для відмови у відкритті конституційного провадження у справі згідно з пунктом 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України».

Враховуючи викладене та керуючись статтями 150, 153 Конституції України, статтями 42, 45, 50, 94 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

у х в а л и в :

1. Відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням товариства з обмеженою відповідальністю «Юрполіс Компані» щодо офіційного тлумачення положень статей 2, 17 Кодексу адміністративного судочинства України, частини четвертої статті 32 Конституції України на підставі пунктів 2, 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — невідповідність конституційного звернення вимогам, передбаченим Конституцією України, цим законом; невідомість Конституційному Суду України питань, порушених у конституційному зверненні.

2. Ухвала Конституційного Суду України є остаточною.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

УХВАЛА КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

про припинення конституційного провадження
у справі за конституційним зверненням громадянки
Сидоренко Олени Сергіївни щодо офіційного тлумачення положень
частини другої статті 155 Кодексу адміністративного судочинства
України у взаємозв'язку з положеннями частин першої, другої
статті 55, пункту 8 частини третьої статті 129 Конституції України
та положень статті 158, частини другої статті 171²,
частини другої статті 185 цього кодексу

м. Київ
15 квітня 2015 року
№ 2-уп/2015

Справа № 1-1/2015

Конституційний Суд України у складі суддів:

Бауліна Юрія Васильовича — головуючого,
Вдовіченка Сергія Леонідовича,
Гультая Михайла Мирославовича,
Запорожця Михайла Петровича,
Касмініна Олександра Володимировича,
Литвинова Олександра Миколайовича,
Мельника Миколи Івановича — доповідача,
Саса Сергія Володимировича,
Сергейчука Олега Анатолійовича,
Сліденка Ігоря Дмитровича,
Стецюка Петра Богдановича,
Шаптали Наталі Костянтинівни,
Шевчука Станіслава Володимировича,
Шишкіна Віктора Івановича,

розглянув на пленарному засіданні справу за конституційним зверненням громадянки Сидоренко Олени Сергіївни щодо офіційного тлумачення положень частини другої статті 155 Кодексу адміністративного судочинства України у взаємозв'язку з положеннями частин першої, другої статті 55, пункту 8 частини третьої статті 129 Конституції України та положень статті 158, частини другої статті 171², частини другої статті 185 цього кодексу.

Заслухавши суддю-доповідача Мельника М. І. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

У С Т А Н О В И В :

1. Громадянка Сидоренко О. С. звернулася до Конституційного Суду України з клопотанням дати офіційне тлумачення положень частини другої статті 155 Кодексу адміністративного судочинства України (далі — Кодекс) у взаємозв'язку з положеннями частин першої, другої статті 55, пункту 8 частини третьої статті 129 Конституції України та положень статті 158, частини другої статті 171², частини другої статті 185 Кодексу в аспекті таких питань:

— чи є ухвала місцевого загального суду як адміністративного суду про залишення позовної заяви без розгляду у справах з приводу рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень щодо притягнення до адміністративної відповідальності остаточним вирішенням справи по суті;

— чи є така ухвала остаточною, та чи підлягає вона оскарженню в установленому законом порядку.

Відповідно до частини другої статті 155 Кодексу про залишення позовної заяви без розгляду суд постановляє ухвалу; ухвала суду про залишення позовної заяви без розгляду може бути оскаржена. У статті 158 Кодексу передбачено, що судові рішення, яким суд вирішує спір по суті, викладається у формі постанови; судові рішення, яким суд зупиняє чи закриває провадження у справі, залишає позовну заяву без розгляду або приймає рішення щодо інших процесуальних дій, клопотань, викладається у формі ухвали. У частині другій статті 171² Кодексу передбачалося, що рішення місцевого загального суду як адміністративного суду у справах з приводу рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень щодо притягнення до адміністративної відповідальності є остаточним і оскарженню не підлягає. Відповідно до частини другої статті 185 Кодексу ухвали суду першої інстанції можуть бути оскаржені в апеляційному порядку окремо від постанови суду повністю або частково у випадках, встановлених Кодексом; заперечення на інші ухвали можуть бути викладені в апеляційній скарзі на постанову суду першої інстанції.

Необхідність в офіційному тлумаченні вказаних положень Кодексу Сидоренко О. С. обґрунтовує неоднозначним, на її думку, їх застосуванням при вирішенні питання щодо оскарження ухвал суду першої інстанції про залишення позовної заяви без розгляду в адміністративних справах з приводу рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень щодо притягнення до адміністративної відповідальності.

Як стверджує суб'єкт права на конституційне звернення, така неоднозначність призвела до порушення його права на доступ до правосуддя, закріпленого у частинах першій та другій статті 55 Конституції України, та унеможливила апеляційне та касаційне оскарження рішення суду, передбачене у пункті 8 частини третьої її статті 129.

2. Третя колегія суддів Конституційного Суду України Ухвалою від 23 грудня 2013 року відкрила конституційне провадження у цій справі.

3. У процесі розгляду справи Конституційний Суд України дійшов висновку, що конституційне провадження у цій справі підлягає припиненню з огляду на таке.

З аналізу конституційного звернення та доданих до нього матеріалів вбачається, що питання, порушені автором клопотання, фактично стосуються положень

частини другої статті 171² Кодексу в аспекті того, чи можливе оскарження в апеляційному порядку ухвал місцевого загального суду як адміністративного суду про залишення позовної заяви без розгляду у справах з приводу рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень щодо притягнення до адміністративної відповідальності.

Так, у частині другій статті 155, статті 158, частині другій статті 185 Кодексу не міститься положень щодо обмеження права на оскарження відповідних судових рішень. Крім того, у частині другій статті 155 Кодексу передбачено, що ухвала суду про залишення позовної заяви без розгляду може бути оскаржена, а у частині другій статті 185 Кодексу — що ухвали суду першої інстанції можуть бути оскаржені в апеляційному порядку окремо від постанови суду повністю або частково у випадках, встановлених Кодексом.

Конституційний Суд України 8 квітня 2015 року ухвалив Рішення № 3-рп/2015, у якому положення частини другої статті 171² Кодексу визнані такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними).

Відповідно до частини другої статті 152 Конституції України положення частини другої статті 171² Кодексу втратили чинність з дня ухвалення вказаного рішення.

Згідно зі статтею 150 Основного Закону України та за правовою позицією Конституційного Суду України, висловленою ним у Рішенні від 14 листопада 2001 року № 15-рп/2001, його юрисдикція поширюється на чинні нормативно-правові акти. Отже, Конституційний Суд України не має юридичних підстав для здійснення офіційного тлумачення положень частини другої статті 171² Кодексу.

У зв'язку із втратою чинності положеннями частини другої статті 171² Кодексу відпала необхідність в офіційному тлумаченні інших його положень та положень Конституції України, щодо офіційної інтерпретації яких звернувся автор клопотання.

Конституційний Суд України відповідно до пункту 1 § 51 Регламенту Конституційного Суду України припиняє конституційне провадження у справі, якщо в процесі пленарного засідання будуть виявлені підстави для відмови у відкритті конституційного провадження, передбачені статтею 45 Закону України «Про Конституційний Суд України».

З огляду на викладене Конституційний Суд України вважає, що конституційне провадження у цій справі підлягає припиненню згідно з пунктом 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — невідомість Конституційному Суду України питань, порушених у конституційному зверненні.

Враховуючи наведене та керуючись статтями 150, 153 Конституції України, статтями 42, 45, 51, 52, 94 Закону України «Про Конституційний Суд України», пунктом 1 § 51 Регламенту Конституційного Суду України, Конституційний Суд України

у х в а л и в:

1. Припинити конституційне провадження у справі за конституційним зверненням громадянки Сидоренко Олени Сергіївни щодо офіційного тлумачення положень частини другої статті 155 Кодексу адміністративного судочинства

України у взаємозв'язку з положеннями частин першої, другої статті 55, пункту 8 частини третьої статті 129 Конституції України та положень статті 158, частини другої статті 171², частини другої статті 185 цього кодексу на підставі пункту 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — невідомість Конституційному Суду України питань, порушених у конституційному зверненні.

2. Ухвала Конституційного Суду України є остаточною.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

УХВАЛА КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень підпунктів 2–14 пункту 4, підпунктів 2, 6, 7 пункту 6, пунктів 9, 10, 12, підпункту 3 пункту 18, підпункту 2 пункту 22, пунктів 23, 24, підпунктів 3, 4 пункту 25, пунктів 26, 33, 34 розділу I, пункту 11 розділу III «Прикінцеві положення» Закону України «Про внесення змін та визнання такими, що втратили чинність, деяких законодавчих актів України»

м. Київ
21 травня 2015 року
№ 21-у/2015

Справа № 2-15/2015

Конституційний Суд України у складі суддів:

Бауліна Юрія Васильовича — головуючого,
Бринцева Василя Дмитровича,
Вдовіченка Сергія Леонідовича,
Гультая Михайла Мирославовича,
Запорожця Михайла Петровича,
Касмініна Олександра Володимировича,
Мельника Миколи Івановича — доповідача,
Саса Сергія Володимировича,
Сергейчука Олега Анатолійовича,
Сліденка Ігоря Дмитровича,
Стецюка Петра Богдановича,
Шаптали Наталі Костянтинівни,
Шевчука Станіслава Володимировича,
Шишкіна Віктора Івановича,

розглянув на засіданні питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень підпунктів 2–14 пункту 4, підпунктів 2, 6, 7 пункту 6, пунктів 9, 10, 12, підпункту 3 пункту 18, підпункту 2 пункту 22, пунктів 23, 24, підпунктів 3, 4 пункту 25, пунктів 26, 33, 34 розділу I, пункту 11 розділу III «Прикінцеві положення» Закону України «Про внесення змін та визнання такими, що втратили чинність, деяких законодавчих актів України» від 28 грудня 2014 року № 76–VIII (Відомості Верховної Ради України, 2015 р., № 6, ст. 40).

Заслухавши суддю-доповідача Мельника М. І. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

У С Т А Н О В И В :

1. Суб'єкт права на конституційне подання — 47 народних депутатів України — звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням визнати такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними), положення підпунктів 2–14 пункту 4, підпунктів 2, 6, 7 пункту 6, пунктів 9, 10, 12, підпункту 3 пункту 18, підпункту 2 пункту 22, пунктів 23, 24, підпунктів 3, 4 пункту 25, пунктів 26, 33, 34 розділу I, пункту 11 розділу III «Прикінцеві положення» Закону України «Про внесення змін та визнання такими, що втратили чинність, деяких законодавчих актів України» від 28 грудня 2014 року № 76–VIII (далі — Закон).

У конституційному поданні стверджується, що вказані положення Закону не відповідають статтям 1, 3, 8, 9, 16, 19, 21, 22, 46, 48, 49, 50 Конституції України, оскільки внесені ними зміни звужують зміст та обсяг прав і свобод окремих категорій громадян (зокрема громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, ветеранів війни, праці та інших громадян похилого віку, жертв нацистських переслідувань, дітей війни, інвалідів, учнів, вихованців, студентів та педагогічних працівників, працівників гірничих підприємств) у сфері соціального захисту та погіршують їхнє матеріальне забезпечення.

Крім того, як зазначають народні депутати України, Кабінету Міністрів України надано повноваження вирішувати питання щодо основ соціального захисту, форм і видів пенсійного забезпечення, що за статтею 92 Основного Закону України належить до виключних повноважень Верховної Ради України, а отже, суперечить вимогам цієї статті.

На підтвердження своєї позиції суб'єкт права на конституційне подання посилається на норми Конституції і законів України, наводить правові позиції Конституційного Суду України, викладені в рішеннях від 22 вересня 2005 року № 5-рп/2005, від 11 жовтня 2005 року № 8-рп/2005, від 9 липня 2007 року № 6-рп/2007, а також звертає увагу на те, що Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права 1966 року, Європейська соціальна хартія (переглянута) 1996 року, Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, ратифіковані Україною, є джерелом законодавчого регулювання і правозастосування в Україні.

2. Конституційний Суд України, вирішуючи питання щодо відкриття конституційного провадження у справі у зв'язку з прийняттям Третьою колегією суддів Конституційного Суду України Ухвали від 30 березня 2014 року про відмову у відкритті конституційного провадження у цій справі згідно з пунктами 2, 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України», виходить з такого.

2.1. За частиною першою статті 152 Конституції України закони та інші правові акти за рішенням Конституційного Суду України визнаються неконституційними повністю чи в окремій частині, якщо вони не відповідають Конституції України. Відповідно до Закону України «Про Конституційний Суд України» у конституційному поданні має зазначатися правове обґрунтування тверджень щодо неконститу-

ційності правового акта або його окремих положень (пункт 4 частини другої статті 39); предметом розгляду Конституційного Суду України може бути конституційне подання, в якому викладаються аргументи і стверджується про неконституційність законів, інших правових актів Верховної Ради України, актів Президента України, актів Кабінету Міністрів України, правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим (частина перша статті 71). Отже, суб'єкт права на конституційне подання, стверджуючи про невідповідність оспорюваного акта (його окремих положень) Основному Закону України, повинен навести правові аргументи щодо такої невідповідності (Ухвала Конституційного Суду України від 2 жовтня 2014 року № 86-у/2014).

Аналіз конституційного подання дає підстави для висновку, що народні депутати України не навели правового обґрунтування тверджень щодо неконституційності окремих положень Закону.

У конституційному поданні викладено зміст статей 1, 3, 16, 22, 46, 48, частин першої–третьої статті 49, частини першої статті 50, пунктів 1, 6 частини першої статті 92 Конституції України, підпунктів 2–14 пункту 4, підпунктів 2, 6, 7 пункту 6, пунктів 9, 10, 12, підпункту 3 пункту 18, підпункту 2 пункту 22, пунктів 23, 24, підпунктів 3, 4 пункту 25, пунктів 26, 33, 34 розділу I, пункту 11 розділу III «Прикінцеві положення» Закону, норм відповідних законів України в редакції до внесення змін Законом та окремих правових позицій Конституційного Суду України.

У той же час порівняння чинних положень законів України та їх попередніх редакцій, цитування деяких приписів Конституції України, правових позицій Конституційного Суду України та оспорюваних норм законів України не є правовим обґрунтуванням неконституційності останніх у розумінні пункту 4 частини першої статті 39, частини першої статті 71 Закону України «Про Конституційний Суд України» (ухвали Конституційного Суду України від 27 грудня 2011 року № 66-у/2011, від 27 березня 2013 року № 10-у/2013).

Стверджуючи про невідповідність окремих положень Закону вимогам статей 1, 3, 22 Основного Закону України, суб'єкт права на конституційне подання вказує на те, що ці положення, на його думку, передбачають обмеження соціальних гарантій і звужують зміст та обсяг соціальних прав певних категорій громадян. Народні депутати України також вважають, що норми Закону, за якими Кабінет Міністрів України наділено повноваженнями вирішувати питання щодо порядку та розміру призначення пенсій окремим категоріям громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, не відповідають вимогам статті 92 Конституції України.

Конституційний Суд України вже розглядав питання зміни механізму реалізації соціально-економічних прав, а також наділення Кабінету Міністрів України правом встановлювати порядок та розміри соціальних виплат у випадках, визначених законом.

Так, у Рішенні від 26 грудня 2011 року № 20-рп/2011 Конституційний Суд України зазначив, що передбачені законами соціально-економічні права не є абсолютними, а розміри соціальних виплат залежать від соціально-економічних можливостей держави; механізм реалізації цих прав може бути змінений державою, зокрема, через неможливість їх фінансового забезпечення шляхом пропорційного перерозподілу коштів з метою збереження балансу інтересів усього

суспільства; такі заходи можуть бути обумовлені необхідністю запобігання чи усунення реальних загроз економічній безпеці України, що згідно з частиною першою статті 17 Конституції України є найважливішою функцією держави; зміна механізму нарахування певних видів соціальних виплат та допомоги є конституційно допустимою до тих меж, за якими ставиться під сумнів сама сутність права на соціальний захист (абзаци третій, десятий, одинадцятий підпункту 2.1 пункту 2 мотивувальної частини).

У Рішенні від 25 січня 2012 року № 3-рп/2012 Конституційний Суд України виходячи з того, що надання Верховною Радою України права Кабінету Міністрів України встановлювати у випадках, передбачених законом, порядок та розміри соціальних виплат та допомоги, які фінансуються за рахунок коштів Державного бюджету України, пов'язується з його функціями, визначеними в пунктах 2, 3 статті 116 Конституції України, дійшов висновку, що Кабінет Міністрів України регулює порядок та розміри соціальних виплат та допомоги, які фінансуються за рахунок коштів Державного бюджету України, відповідно до Конституції та законів України (абзац восьмий пункту 3 мотивувальної частини).

Отже, відповіді на питання зміни механізму реалізації соціально-економічних прав, а також наділення Кабінету Міністрів України правом визначати порядок та розміри соціальних виплат у випадках, передбачених законом, містяться у зазначених рішеннях Конституційного Суду України, які є остаточними і обов'язковими до виконання.

Інших аргументів на обґрунтування тверджень про неконституційність окремих положень Закону автори клопотання не навели.

Таким чином, конституційне подання в цій частині не відповідає пункту 4 частини другої статті 39, частині першій статті 71 Закону України «Про Конституційний Суд України», що є підставою для відмови у відкритті конституційного провадження у справі згідно з пунктом 2 статті 45 цього закону — невідповідність конституційного подання вимогам, передбаченим Конституцією України, Законом України «Про Конституційний Суд України».

2.2. Згідно зі статтею 150 Основного Закону України та правовою позицією Конституційного Суду України юрисдикція Конституційного Суду України поширюється на чинні нормативно-правові акти (їх окремі положення) (Рішення від 14 листопада 2001 року № 15-рп/2001, ухвали від 23 березня 2012 року № 8-у/2012, від 2 жовтня 2012 року № 25-у/2012).

Суб'єкт права на конституційне подання просить визнати такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними), положення пункту 11 розділу III «Прикінцеві положення» Закону, у якому встановлено, що «норми цього закону в частині вилучення пільгового проїзду окремих категорій громадян набувають чинності з 1 червня 2015 року, крім норм щодо забезпечення пільговим проїздом інвалідів I та II групи, дітей-інвалідів, дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, учнів із малозабезпечених сімей та осіб, які їх супроводжують і які супроводжують інваліда I групи, учасників бойових дій».

Відповідно до пункту 2 розділу III «Прикінцеві положення» Закону його норми в частині врахування середньомісячного сукупного доходу сім'ї при наданні пільг набувають чинності з 1 липня 2015 року.

Аналіз Закону дає підстави для висновку, що оспорювані положення, які містяться в підпунктах 3, 5, 6 пункту 4, підпунктах 2, 7 пункту 6, пунктах 9, 10, підпунктах 1, 2 пункту 12, підпункті 3 пункту 18, підпункті 2 пункту 22, пункті 24, підпунктах 3, 4 пункту 25, підпунктах 1, 2 пункту 26, підпункті 1 пункту 34 розділу I Закону є нечинними.

Крім того, твердження авторів клопотання стосовно того, що, ратифікувавши міжнародні правові акти, які відповідно до статті 9 Конституції України стали частиною національного законодавства, Україна взяла на себе зобов'язання щодо їх виконання, утвердження принципу соціальної держави та визнання обов'язковості юрисдикції Європейського суду з прав людини, не може вважатися правовим обґрунтуванням неконституційності оспорюваних положень Закону, оскільки, як наголосив Конституційний Суд України в Ухвалі від 27 грудня 2011 року № 67-у/2011, до його компетенції не віднесено питання контролю відповідності положень нормативно-правових актів України міжнародним договорам, ратифікованим у визначеному законом порядку.

Наведене є підставою для відмови у відкритті конституційного провадження у справі в цій частині за пунктом 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — непідвідомчість Конституційному Суду України питань, порушених у конституційному поданні.

Враховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150, 153 Конституції України, статтями 39, 40, 45, 50, 71 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

У Х В А Л И В :

1. Відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень підпунктів 2–14 пункту 4, підпунктів 2, 6, 7 пункту 6, пунктів 9, 10, 12, підпункту 3 пункту 18, підпункту 2 пункту 22, пунктів 23, 24, підпунктів 3, 4 пункту 25, пунктів 26, 33, 34 розділу I, пункту 11 розділу III «Прикінцеві положення» Закону України «Про внесення змін та визнання такими, що втратили чинність, деяких законодавчих актів України» від 28 грудня 2014 року № 76–VIII на підставі пунктів 2, 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — невідповідність конституційного подання вимогам, передбаченим Конституцією України, цим законом; непідвідомчість Конституційному Суду України питань, порушених у конституційному поданні.

2. Ухвала Конституційного Суду України є остаточною.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

ОКРЕМА ДУМКА

судді Конституційного Суду України Вдовіченка С. Л.
стосовно Ухвали Конституційного Суду України
від 21 травня 2015 року № 21-у/2015 про відмову
у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним
поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності
Конституції України (конституційності) положень підпунктів 2–14
пункту 4, підпунктів 2, 6, 7 пункту 6, пунктів 9, 10, 12, підпункту 3
пункту 18, підпункту 2 пункту 22, пунктів 23, 24, підпунктів 3, 4
пункту 25, пунктів 26, 33, 34 розділу I, пункту 11 розділу III
«Прикінцеві положення» Закону України
«Про внесення змін та визнання такими,
що втратили чинність, деяких законодавчих актів України»

Конституційний Суд України Ухвалою від 21 травня 2015 року № 21-у/2015 (далі — Ухвала) відмовив у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень підпунктів 2–14 пункту 4, підпунктів 2, 6, 7 пункту 6, пунктів 9, 10, 12, підпункту 3 пункту 18, підпункту 2 пункту 22, пунктів 23, 24, підпунктів 3, 4 пункту 25, пунктів 26, 33, 34 розділу I, пункту 11 розділу III «Прикінцеві положення» Закону України «Про внесення змін та визнання такими, що втратили чинність, деяких законодавчих актів України» від 28 грудня 2014 року № 76–VIII (далі — Закон) на підставі пунктів 2, 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — невідповідність конституційного подання вимогам, передбаченим Конституцією України, цим законом; непідвідомчість Конституційному Суду України питань, порушених у конституційному поданні.

Не погоджуючись з обґрунтуванням мотивів відмови у відкритті конституційного провадження у справі, викладеним в Ухвалі, вважаю за необхідне висловити окрему думку.

1. У підпункті 2.1 пункту 2 мотивувальної частини Ухвали зазначено, що народні депутати України не навели правового обґрунтування тверджень щодо неконституційності окремих положень Закону, оскільки порівняння чинних положень законів України та їх попередніх редакцій, цитування деяких приписів Конституції України, правових позицій Конституційного Суду України та оспорюваних норм законів України не є правовим обґрунтуванням неконституційності останніх у розумінні пункту 4 частини першої статті 39, частини першої статті 71 Закону України «Про Конституційний Суд України». При цьому Конституційний Суд України послався не на правову позицію, викладену в його рішенні, а на процесуальні ухвали від 27 грудня 2011 року № 66-у/2011, від 27 березня 2013 року № 10-у/2013.

Виникає питання, що вважати правовим обґрунтуванням тверджень щодо неконституційності правового акта (його окремих положень) і як суб'єкту права на конституційне подання мотивувати таку неконституційність, адже ні в Законі України «Про Конституційний Суд України», ні в Регламенті Конституційного Суду України не закріплено визначення «правового обґрунтування тверджень щодо неконституційності». Немає такого визначення і в рішеннях Конституційного Суду України.

Оспорюваними положеннями Закону (підпункти 2–14 пункту 4 розділу І) внесено зміни до ряду положень Закону України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» і деякі положення виключено. Суб'єкт права на конституційне подання вважає, що такими змінами звужено зміст і обсяг соціальних прав громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, зокрема права на першочергове щорічне безплатне забезпечення санаторно-курортними путівками або путівками на відпочинок шляхом надання щорічної грошової допомоги для компенсації вартості путівок через безготівкове перерахування санаторно-курортним закладам чи закладам відпочинку, які мають ліцензію на провадження господарської діяльності з медичної практики, за надання послуг із санаторно-курортного лікування або відпочинку чи одержання, за бажанням, грошової компенсації у розмірі середньої вартості путівки в Україні тощо. Як вважають народні депутати України, звуження змісту та обсягу гарантій на соціальний захист постраждалих внаслідок Чорнобильської катастрофи, скасування компенсацій і пільг унеможливує відновлення втраченого здоров'я, належне лікування, оздоровлення постраждалих і суперечить статті 16 Конституції України, згідно з якою забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи — катастрофи планетарного масштабу, збереження генофонду Українського народу є обов'язком держави.

Автори клопотання, обґрунтовуючи твердження про неконституційність вказаних положень Закону, навели у конституційному поданні відповідні норми Конституції України (статті 1, 3, 16, 22, 46, 49, 50), правові позиції Конституційного Суду України, викладені в рішеннях від 20 березня 2002 року № 5-рп/2002, від 22 вересня 2005 року № 5-рп/2005, від 11 жовтня 2005 року № 8-рп/2005, від 9 липня 2007 року № 6-рп/2007, від 22 травня 2008 року № 10-рп/2008, свої висновки щодо звуження Законом обсягу і змісту соціальних прав громадян, а також звернули увагу на міжнародні акти: Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права 1966 року, Європейську соціальну хартію в редакції 1996 року, які після ратифікації стали частиною національного законодавства України (сторінки 2–4, 9–12, 18–20 конституційного подання).

Конституційний Суд України неодноразово висловлював правову позицію, за якою позбавлення громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, прав на безплатне надання або забезпечення пільговою санаторно-курортною путівкою, грошову компенсацію у розмірі середньої вартості путівки в Україні тощо, суперечить статтям 16, 46, 49 Конституції України (рішення від 20 березня 2002 року № 5-рп/2002, від 22 травня 2008 року № 10-рп/2008).

В Ухвалі Конституційний Суд України послався на свою правову позицію, згідно з якою Кабінет Міністрів України наділений правом встановлювати порядок та розміри соціальних виплат у випадках, визначених законом; передбачені соціально-економічні права не є абсолютними, а розміри соціальних виплат залежать від соціально-економічних можливостей держави. Однак у цьому випадку йдеться не лише про звуження обсягу, а й про скасування певного конституційного права, що є неприпустимим, оскільки згідно з Рішенням Конституційного Суду України від 26 грудня 2011 року № 20-рп/2011 зміна механізму нарахування певних видів соціальних виплат та допомоги є конституційно допустимою до тих меж, за якими ставиться під сумнів сама сутність права на соціальний захист.

Аналогічні зміни і доповнення внесені Законом і до законів України «Про освіту», «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні», «Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні», «Про професійно-технічну освіту», «Про загальну середню освіту», «Про охорону дитинства» та інших, що також, на мою думку, не можна було залишити без розгляду по суті.

Таким чином, вважаю, що в конституційному поданні викладено правові аргументи та стверджується про неконституційність конкретних положень Закону, а отже, автори клопотання дотримали вимог пункту 4 частини другої статті 39, частини першої статті 71 Закону України «Про Конституційний Суд України».

2. У підпункті 2.2 мотивувальної частини Ухвали Конституційний Суд України дійшов висновку, що оспорювані положення підпунктів 3, 5, 6 пункту 4, підпунктів 2, 7 пункту 6, пунктів 9, 10, підпунктів 1, 2 пункту 12, підпункту 3 пункту 18, підпункту 2 пункту 22, пункту 24, підпунктів 3, 4 пункту 25, підпунктів 1, 2 пункту 26, підпункту 1 пункту 34 розділу I Закону є нечинними, оскільки пунктом 11 розділу III «Прикінцеві положення» Закону встановлено, що «норми цього закону в частині вилучення пільгового проїзду окремих категорій громадян набувають чинності з 1 червня 2015 року, крім норм щодо забезпечення пільговим проїздом інвалідів I та II групи, дітей-інвалідів, дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, учнів із малозабезпечених сімей та осіб, які їх супроводжують і які супроводжують інваліда I групи, учасників бойових дій», а відповідно до пункту 2 розділу III «Прикінцеві положення» Закону його норми в частині врахування середньомісячного сукупного доходу сім'ї при наданні пільг набувають чинності з 1 липня 2015 року.

Конституційний Суд України вирішив, що оскільки його юрисдикція поширюється лише на чинні нормативно-правові акти (їх окремі положення), то це питання йому непідвідомче.

Важко погодитися із вказаним твердженням з огляду на таке.

«Чинність закону» і «дія закону» є різними моментами законодавчого процесу¹, і Конституційний Суд України мав звернути увагу на це під час розгляду справи.

¹ Див., наприклад: *Юридична енциклопедія* : в 6 т. / редкол. : Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. — К. : Українська енциклопедія, 1998. — Т. 2 : Д–Й. — 1999. — С. 214–215; *Великий енциклопедичний юридичний словник* / за ред. акад. НАН України Ю. С. Шемшученка. — 2-ге вид., переробл. і доповн. — К. : Юридична думка, 2012. —

Поняття «чинність закону» та «дія закону» застосовуються та розмежовані в Конституції України, зокрема в статтях 8, 57, 58, 94 та 152.

Аналіз процедури промульгації законів свідчить про те, що чинність закону — це юридична передумова дії закону, яка означає наявність у закону юридичної сили. Чинність закону надає йому нормативної обов'язковості в системі законодавства, юридичної властивості підпорядковувати дію відповідних нормативно-правових актів нижчого рівня.

Чинність закону безпосередньо не спричиняє виникнення, зміни чи припинення прав та обов'язків суб'єктів правовідносин, передбачених законом, фактично вони пов'язуються з дією закону, початок якої може збігатися з моментом набрання законом чинності, а може бути відтермінований (наприклад, закон може набирати чинності з дня його офіційного опублікування і вводитися в дію з точно визначеної календарної дати, а окремі його положення — значно пізніше цієї дати). Чинність закону іноді пов'язують із чітким визначенням часових, просторових (територіальних) і суб'єктних меж його дії. Однак це не означає, що закон є чинним тільки на час його дії, у межах території його дії і тільки для кола суб'єктів, на яких ця дія поширюється. Закон є чинним, доки не втрачає чинності або вона не припиняється в установленому порядку (однак може залишатися джерелом права для правовідносин, що почалися до втрати цим законом чинності, тобто має ультраактивну (переживаючу) дію).

Чинність закону (його окремих положень) припиняється в цілому або в окремій частині: а) законодавчим органом, шляхом прийняття відповідного закону (про внесення змін до закону, вилучення положень закону тощо); б) за рішенням Конституційного Суду України у разі визнання неконституційним закону або окремих його положень. Визнання закону таким, що втратив чинність, припиняє його дію в повному обсязі. Припинення чинності окремих положень закону не призводить до припинення його чинності загалом і не припиняє дії закону в чинній частині. Тимчасове зупинення дії закону чи окремих його положень не припиняє чинності закону; після закінчення строку, на який зупинено їх дію, ця дія поновлюється автоматично.

Метою відтермінування вступу в дію закону може бути, наприклад, створення умов для впровадження системно-комплексного, синхронного, скоординованого підходу до реформування певної сфери суспільних відносин, забезпечення одноетапного початку роботи нових об'єктів, структур тощо, надання можливості суб'єктам правовідносин оскаржити в судовому порядку певні положення чинного, але ще не діючого обтяжуючого закону, щоб забезпечити довіру суб'єкта до майбутнього правового регулювання.

Отже, вироблені наукою поняття «чинність закону» та «дія закону» не завжди послідовно й однозначно застосовуються в юридичній практиці та законотворчості, про що свідчать непоодинокі юридичні колізії й конфлікти. На жаль, вони

С. 995; *Теплюк М.* Уведення закону України в дію: проблема правового регулювання / *М. Теплюк // Віче.* — 2009. — № 4. — С. 34–36; *Теплюк М.* Чинність і дія норм права в теорії «чистого правознавства» *Г. Кельзена / М. Теплюк // Юридична Україна.* — 2012. — № 3. — С. 4–8; *Шуліма А. О.* «Чинність» та «дія» закону: розмежування понять / *А. О. Шуліма // Держава і право : зб. наук. пр.: Юрид. і політ. науки.* — К., 2011. — Вип. 51. — С. 60–70.

досі не мають чіткого нормативного закріплення в законодавстві України, не стали надбанням законодавчої техніки.

По суті, законодавець у розділі III «Прикінцеві положення» Закону мав на меті відтермінувати введення в дію окремих його положень, а не надати їм чинності в майбутньому. У цьому випадку він мав розвести в названому розділі Закону набрання ним чинності в цілому одномоментно та введення в дію окремих його положень поетапно.

Чинна редакція пунктів 1, 2, 11 розділу III «Прикінцеві положення» Закону дає підстави для сумнівів щодо дотримання Верховною Радою України вимог законодавчої техніки, оскільки відбулося змішування понять «чинність закону» та «дія закону». Конституційний Суд України фактично помилково погодився з цим.

Таким чином, враховуючи викладене, вважаю, що Конституційний Суд України помилково відмовив у відкритті конституційного провадження у справі із зазначених в Ухвалі підстав, він мав розглянути справу по суті та прийняти відповідне рішення.

Суддя Конституційного Суду України

С. ВДОВІЧЕНКО

Виникнення та утвердження конституціоналізму як обов'язкової складової демократичного державного устрою

М. Гультай

суддя Конституційного Суду України,
доктор юридичних наук

Стаття є першою у циклі наукових публікацій автора, присвячених дослідженню складного й багатоаспектного суспільно-політичного та правового явища — конституціоналізму. У ній розглядаються історичні витоки і передумови виникнення та утвердження феномену конституціоналізму як обов'язкової складової державного устрою сучасної демократичної та правової держави.

Ключові слова: античний період, громадянське суспільство, демократія, конституціоналізм, медієвістика, монархія, права людини, республіка, софістика, юриспруденція.

Термін «конституціоналізм» походить від латинського *constitutio* (становлення, устрій) та є складним, багатоаспектним суспільно-політичним явищем у галузі публічного права. Тому не випадково в науковій літературі зустрічаються численні трактування його історії, теорії, ідеології та місця у практиці конституційного будівництва держави, які часом є не тільки дискусійними, а й взаємовиключними, діаметрально протилежними за змістом. Немає однозначності й у наукових колах щодо визначення джерел виникнення і науково-теоретичного підґрунтя, а також етапів розвитку та утвердження цього суспільно-політичного правового феномену.

Найбільш поширеною є доктрина, за якою історія виникнення та становлення сучасного конституціоналізму країн розвиненої демократії поділяється на античний, середньовічний і сучасний періоди.

1. Античний період

Американський історик професор Дж. Ат. Білліас зазначає, що конституціоналізм — це питання, яке турбувало людство з часів стародавніх Греції та Риму (як утворити державну владу); він здатний підтримувати стабільність і порядок, що є необхідними для досягнення цілей громади, та одночасно визначати та структурувати таку владу у спосіб, який не допускав би тиранії¹.

¹ Billias G. Introduction // American Constitutionalism Abroad: Selected Essays in Comparative Constitutional History / Ed. George Athan Billias. — New York : Greenwood Press, 1990. — P. 2.

Професор А. Крусян, досліджуючи історію виникнення суспільно-політичного та правового явища конституціоналізму, також стверджує, що його витoki простежуються саме з античних часів. Вона, посилаючись, зокрема, на працю М. Орзіха, в якій сформульована теорія про те, що конституціоналізм належить до тих явищ, які виникли значно раніше, ніж сформувалися уявлення про них¹, робить висновок, що «першопричиною» конституціоналізму можна вважати духовно-моральні постулати періоду античності та східних цивілізацій².

Дійсно, період античності можна назвати, так би мовити, яслами конституціоналізму. Саме тоді було закладено та сформульовано основоположні морально-правові засади конституціоналізму, до яких, на нашу думку, насамперед слід віднести такі.

По-перше, це вчення про природні права людини. У його основу лягли вчення «старших» софістів, яким належить першість у розмежуванні права на «закони і веління природи», зіставленні писаного закону із законами природи. Зокрема, Аристотель, розмірковуючи над цим феноменом, дійшов висновку, що оскільки ці права є природними, то вони належать людині від природи. На відміну від сталих звичаїв та норм поведінки (законів), які люди формують самі, виходячи з власного розуміння справедливості, і які є штучними, умовними, залежними від політичної, економічної, соціальної або іншої доцільності, природні права людини є безумовними й незмінними. Тобто природні права є незмінним зразком, еталоном для державного законодавства, і з цієї причини вони вищі від державних законів³.

Водночас давньогрецькі філософи Антіфон, Лікофрон, Платон, Аристотель та інші, відстоюючи концепцію, за якою люди від народження мають природні права, тобто права, які належать людині від природи, а не подаровані державою чи ще кимось, мали на увазі виключно повноправних громадян полісів-держав. Для них цілком прийнятним було те, що поряд з цими громадянами є раби від природи, які жодних прав не мають.

Як писав французький філософ-просвітник Ж.-Ж. Руссо, Аристотель брав наслідок за причину. Всяка людина, народжена в рабстві, народжується для рабства; ніщо не може бути правильніше за це. В оковах раби втрачають все, аж до бажання від них звільнитися, вони починають любити рабство, подібно до того, як супутники Улісса полюбили своє скотиняче становище⁴.

По-друге, це формування засад демократичного устрою держави і суспільства. Що стосується державного устрою, то класичною його формою була Афіньська республіка, яка сформувалася у V столітті до н. е. завдяки реформам архонта Солона, головною з яких було наділення всіх громадян правом обирати

¹ Орзіх М. Ф. Категоріальное определение перспектив науки конституционного права // Наука конституційного права України: сучасний стан та напрямки розвитку : [матеріали виступів учасників «круглого столу»] / [за ред. А. П. Гетьмана]. — Х. : Право, 2009. — С. 50.

² Крусян А. Р. Генезис науково-практичної парадигми конституціоналізму / А. Р. Крусян // Актуальні проблеми держави і права. — Вип. 63 / редкол. : С. В. Ківалов (голов. ред.) та ін. ; відп. за вип. В. М. Дрьомін. — Одеса : Юридична література, 2012. — С. 41–42.

³ Рагозін М. П. Вчимося демократії. Уроки громадянської освіти / М. П. Рагозін. — Донецьк : Донбас, 2000. — С. 87.

⁴ Жан-Жак Руссо. Про суспільну угоду, або принципи політичного права / Жан-Жак Руссо ; пер. з фр. та комент. О. Хома. — К. : Port-Royal, 2001. — С. 12.

посадових осіб (магістратів) і вимагати від них звітів. При цьому всі громадяни користувалися рівними правами на управління державою, влада належала не одній особі, а певній групі обраних осіб¹. Відомий документ того часу — «Конституція Афін» Аристотеля («Афінська Політія»), у якій автор застосував термін «конституція», але як синонім форми держави, точніше, її устрою (у сучасному розумінні цих понять).

Визнаний фахівець з історії античності, професор С. Утченко зазначає, що Аристотель хоча й переймався питаннями, чому поняття громадянства не може бути пов'язане з місцем проживання, якщо метеки (переселенці) й раби мешкають разом з громадянами, чому громадянами не вважають жінок, неповнолітніх юнаків і старих, все ж таки остаточно визначився, що громадянами можна і потрібно вважати виключно тих, хто бере участь у судах і народних зборах².

По-третє, це формування юриспруденції як системи понять і категорій, яка дозволяє аналізувати і систематизувати уявлення про правила взаємовідносин індивіда та соціуму, заснованих на принципах рівності, свободи, визнання й захисту індивідуальних інтересів. Видатні римські філософи, політичні діячі, юристи Цицерон, Гай, Домініцій Ульпіан, Модестин, керуючись філософським вченням Аристотеля про природне право кожного, розробили концепцію органічного зв'язку права і моралі (правової справедливості), яка стала основою класичного римського права. Головним історичним досягненням його був також поділ права на публічне і приватне.

Публічне право мало імперативний характер і характеризувалося відносинами «влада — підпорядкування». У приватному праві спостерігалися відносини формально рівних осіб, але які у суспільстві з майновою диференціацією завжди перебувають в економічно нерівному становищі. Його суб'єкти мали певну правову та господарську автономію. Охорона приватних інтересів здійснювалася лише з ініціативи зацікавлених осіб. Римські юристи стверджували, що публічне право як виразник «громадського інтересу» стоїть вище приватного («приватні угоди не повинні змінювати публічне право»)³.

По-четверте, у грецькому полісі було започатковано найважливіші суспільно-політичні інститути — громадянство та похідний від нього — громадянське суспільство, хоча за часів Аристотеля терміна «громадянське суспільство» взагалі не було. Сам великий філософ визначав соціально-політичну спільноту людей, вступаючи до якої набувалися певні права та обов'язки (сукупність громадянських прав), як «сімейну общину», «племінний союз», намагаючись таким чином дистанціювати цю спільноту від державних інституцій⁴.

¹ Законы Солона, или истоки политкорректности и вмешательства государства в личную жизнь [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.zaxodi-v-internet.ru/solon.html>

² Утченко С. Л. Политические учения древнего Рима, III–I вв. до н. э. / С. Л. Утченко. — М. : Наука, 1977. — С. 31.

³ Публічне і приватне право класичного та посткласичного періоду [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.zen.in.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=79:2009-07-26-19-05-01&catid=8:2009-07-26-17-57-11&Itemid=14

⁴ Аристотель. Политика / Аристотель ; пер. С. А. Жебелева. Соч. в 4 т. Т. 4. — М. : Мысль, 1983. — С. 414.

На думку Гегеля, громадянське суспільство є диференціація, що постає поміж сім'єю та державою, хоча розвиток громадянського суспільства починається пізніше, ніж розвиток держави¹. Формування громадянського суспільства є передумовою становлення політичної демократії, обмеження всеосяжної ролі держави. Подальший розвиток відносин суспільства і держави є гарантією того, що суспільство стане громадянським, а держава — демократичною².

Ідея громадянства та громадянського суспільства, писав С. Утченко, у сучасному розумінні зародилася саме в античних полісах, і це було «найважливішим їх здобутком, яким ці суспільні угруповання збагатили людство». З плином часу розуміння поняття «громадянин» та ознак громадянства, пов'язаних з ним прав, обов'язків, привілеїв, способів їх набуття, а також позбавлення тощо суттєво змінилося. Але сама ідея громадянства як політична категорія, морально-політична, загальнолюдська цінність збереглася дотепер. Історичне значення понять «громадянин» і «громадянство», «громадянське суспільство» полягає в тому, що завдяки їм було висунуто й закріплено уявлення про права людей. Адже саме володіння правами і робить особу громадянином³.

Характерною ознакою другого етапу розвитку громадянського суспільства, за С. Дробязком, було удосконалення напрацювань грецького досвіду демократичних засад у взаємовідносинах класичного тріумвірату: громадянин — громадське (політичне) угруповання громадян — держава в особі її владних органів⁴.

Теоретично викладена концепція була прогресивною, однак не варто забувати, що Стародавній Рим, як і грецькі держави-поліси, був рабовласницьким, тому під «кожним» римські юристи мали на увазі виключно вільних людей, раби апріорі жодного природного права за таких умов мати не могли.

До того ж в останній період свого існування Рим, пише А. Стрижак, практично відмовився від демократичних засад на користь імперської форми правління. Відмовившись від демократії на користь тиранії, Римська імперія впала під натиском германських племен, організаційною формою правління в яких, за іронією долі, була військова демократія⁵.

Процес переродження Риму з республіки на імперію свого часу докладно дослідив видатний філософ-гуманіст Ш. Л. Монтеск'є у своїй філософсько-історичній роботі «Міркування про причини величі і падіння римлян». Він, зокрема, дійшов висновку, що тільки там, де громадяни вільні й незалежні, де панують республіканські погляди, суспільство має змогу успішно розвиватися. У країнах, де

¹ Гегель Г.-В.-Ф. Философия права / Гегель Г.-В.-Ф. ; пер. Б. Г. Столпнера и И. Левиной ; Ред. и сост. тома Д. А. Керимов и В. С. Нерсисянц. — М., 1990. — С. 228.

² Суспільство громадянське : політологічний енциклопедичний словник : посібник для студ. вищ. навч. закл. / відп. ред. В. Д. Бабкін. — К. : Генеза, 1997. — С. 80.

³ Утченко С. Л. Политические учения древнего Рима, III–I вв. до н. э. / С. Л. Утченко. — М. : Наука, 1977. — С. 30.

⁴ Дробязко С. Г. Генезис гражданского общества и основные этапы его развития / С. Г. Дробязко // Экономика. Управление. Право (научно-теоретический журнал). — Минск, 2002. — № 1. — С. 21.

⁵ Стрижак А. А. Виборче право в Україні (історія і сучасність) / А. А. Стрижак. — К. : Логос, 2012. — С. 16.

громадяни відмовляються від вільнодумства і стають на шлях рабства, держава втрачає свою велич і, зрештою, зазнає поразки від внутрішніх і зовнішніх ворогів¹.

Як зазначав Ф. Енгельс, «старе суспільство, що покоїться на родових об'єднаннях, вибухає в результаті зіткнення новоутворених суспільних класів; його місце заступає нове суспільство, організоване в державу, нижчими ланками якої є вже не родові, а територіальні об'єднання, — суспільство, в якому сімейний лад повністю підпорядкований відносинам власності і в якому відтепер вільно розгортаються класові суперечності і класова боротьба, що становить зміст всієї писаної історії аж до нашого часу»².

Крім цього, на наш погляд, була ще одна, не менш вагома, передумова падіння Великого Риму, безпосередньо пов'язана з проблемою гарантування та дотримання природних прав людей, які складала його населення.

Офіційна релігія Стародавнього Риму, як і релігія Стародавньої Греції, була релігією багатих людей. Поводити себе, копіюючи Юпітера, Зевса та інших богів, які входили до їх пантеонів, мали можливість лише дуже заможні громадяни. А що стосується пересічних римлян чи греків, не кажучи вже про рабів, то, як свідчать міфи, боги ставилися до них якщо не презирливо, то принаймні байдуже.

На противагу античним богам, Ісус із Назарету, хоча й був Сином Божим, мало чим вирізнявся серед тодішніх людей. Його переслідували практично від дня народження, але він допомагав простим людям, лікував, годував, навіть оживляв, і зрештою був страчений римським прокуратором. До того ж головним постулатом вчення, яке він ніс людям, був, по суті, принцип природного права, на відміну від офіційної релігії тогочасних римських володінь, природного права кожного, незалежно від майнового стану, місця народження, раси тощо, тобто гуманістичний ідеал цінності кожної людини і рівності всіх перед Богом.

У цьому аспекті слід погодитися зі С. Шевчуком, який зазначив, що незважаючи на великий вплив, що був здійснений античною історією та мислителями, все ж таки витoki сучасного конституціоналізму слід шукати у Середньовіччі, коли вперше ідеї божественного, а згодом і природного права були використані для обґрунтування концепцій обмеження королівської влади правом, яке б унеможливило державне свавілля³.

2. Середньовічний період

Виникненню терміна «середні віки» як узагальненої назви певного періоду розвитку людського суспільства ми повинні завдячувати італійському філософу-гуманісту Ф. Бьондо⁴. У подальшому це словосполучення не тільки утвердилося, а й дало назву розділу історичної науки — медієвістиці (фр. *Médiévale* — серед-

¹ *Монтескьє Ш. Л.* Персидские письма. Размышления о причинах величия и падения римлян [Пер с фр.] / Шарль Луи Монтескьє ; Ин-т социологии РАН, Моск. высш. шк. соц. и экон. наук, Центр фундам. социологии. — М. : Канон-Пресс-Ц ; Кучково поле, 2002. — С. 113.

² *Енгельс Ф.* Походження сім'ї, приватної власності та держави / Ф. Енгельс. — СПб. : Азбука-классика, 2009. — С. 157.

³ *Шевчук С.* Історія конституціоналізму: від святого письма до конституційного тексту. Елементи конституціоналізму / С. Шевчук // Юридичний журнал. — 2008. — № 10. — С. 53.

⁴ *Biondo F.* Historiarum ab inclinatione romanorum imperii [édition 1483] / F. Biondo. — Hardcover : Book Condition, 2013. — Lang: Latin. — 757 p.

ньовічний), тобто розділу, який вивчає події минулої дійсності, що відбувалися у середні віки, а також систему управління, побут, культуру, мистецтво тощо.

Найбільш поширеним у історичній літературі є поділ періоду середніх віків на Раннє Середньовіччя (кінець V — середина XI століття), Високе Середньовіччя (XI–XIV століття) та Пізнє Середньовіччя (XIV–XVI століття), коли розпочалася централізація держав під королівською владою¹.

Однак з таким поділом погоджуються не всі. Зокрема, французький історик Ж. Ле Гофф запропонував власну концепцію «Довгого Середньовіччя» (IV–XIX століття), коли, на його думку, безперервно існували фундаментальні структури, що дають змогу вловити зв'язок між цими п'ятнадцятьма сторіччями².

Цей тривалий період історик пропонував поділити на проміжні періоди:

— Високе Середньовіччя (IV–IX століття), що є водночас пізньою античністю та часом зародження феодальної системи;

— Центральне Середньовіччя (X–XIV століття) — період найбільшого розвитку, який знаменував початок класичного Середньовіччя, за часів якого у творах філософів, мислителів отримали свій розвиток ідеї конституціоналізму, сформувалися засади міського права та паростки громадянського суспільства. Особливо слід відзначити помітний вплив на становлення принципів конституціоналізму Великої Хартії Вольностей (*Magna Charta*) 1215 року (Англія), у положеннях якої отримали закріплення такі принципи права, як свободи людей, самостійність міст, їх право «мати всі стародавні вольності і вільні свої звичаї»³. У цей історичний період також приймається: Золота булла 1356 року (Німеччина)⁴, Великий березневий ордонанс 1357 року (Франція)⁵, у яких формується засади правових концепцій «загального блага» і «державного інтересу»;

— Пізнє Середньовіччя (XIV–XVI століття), протягом якого, незважаючи на кризу, зумовлену Великим голодом 1315–1317 років та епідемією чуми, почався період прогресу наук і мистецтв. Поширенню знань, у тому числі ідей природних прав людини та обмеження свавілля влади, сприяла поява університетів і винахід друкарства. На протигагу коштовним та рідкісним рукописним книгам з'явилася не тільки загальнодоступна друквана Біблія, а й прогресивні філософські та суспільно-політичні праці, що, у свою чергу, сприяло виникненню та поширенню нового християнського церковно-релігійного, духовно-суспільного, а також політичного руху оновлення у країнах Західної та Центральної Європи — Реформації (від лат. *Reformatio* — перетворення, виправлення);

— Новий час (XVI–XVIII/XIX століття) — період, який охоплює кінець пізньої частини Середньовіччя і початок Епохи революцій, коли нові суспільно-політичні

¹ История средних веков : учебник : в 2 т. Т. 1 / под ред. С. П. Карпова. — 4-е изд. — М. : Изд-во Моск. ун-та ; Изд-во «Высшая школа», 2003. — С. 26–27.

² Ле Гофф Ж. Середньовічна уява / Ж. Ле Гофф ; пер. з франц. Ярема Кравець. — Л., 2007. — С. 25–30.

³ Велика Хартія Вольностей (Magna Charta) 1215 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://maysterni.com/publication.php?id=107962>

⁴ Золота булла (Bulla Aurea) 1356 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://pravouch.com/gosudarstva-zarubejnogo-pravo/113-zolota-bulla-16650.html>

⁵ Великий березневий ордонанс (La Grande Ordonnance de mars) 1357 року (Франція) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org/wiki>

явища рішуче входили в економіку, феодальні відносини поступово втрачали панівні позиції, а на зміну їм приходили нові — капіталістичні. Хоча спочатку вони швидко розвивалися лише в окремих європейських країнах і на значній частині континенту ще досить довго зберігався феодалізм, темпи історичного розвитку Європи помітно прискорилися. Внаслідок непохитно здійснюваної централізації у більшості європейських країн надзвичайно посилилася королівська влада і виникла нова форма держави — абсолютна монархія. Чіткішими стали кордони між окремими державами, змінився характер відносин між ними.

Цей період завершується Французькою революцією та глибинними змінами всього суспільства, що відбулися в XIX столітті¹.

На наш погляд, у аспекті дослідження генезису конституціоналізму як суспільно-політичного та правового явища саме така періодизація переважно відображає всі нюанси та перипетії перебігу цього складного та інколи суперечливого за своїми результатами процесу.

На ранній стадії Середньовіччя, зазначає В. Овчаренко, Західна Європа відставала у своєму розвитку від Візантії та Сходу, де процвітали густо населені міста з добре розвинутим ремеслом, жвавою торгівлею, багатими будовами². Проте, згідно з дослідженням В. Куйбіди, на рубежі I та II тисячоліть відбувається ряд суттєвих змін, які значно підвищили роль і значення міст у суспільному житті. У X–XIII столітті в Західній Європі (а в Італії — з IX століття) бурхливо виростили нові міста. Вони стають центрами ремесла і торгівлі, науки і культури, адміністративними та політичними центрами територій. У містах формується унікальна соціальна структура населення, особлива політична організація, специфічний правовий статус³.

Як зазначалося, на думку С. Шевчука, ідеї божественного, а згодом і природного права мали великий вплив на формування засад і принципів конституціоналізму. Не випадково першими кодифікаторами та розробниками багатьох ідей, концепцій, принципів і норм були саме «батьки церкви», такі як І. Севільський, Св. Августин, І. Шартрський та інші, які, взявши за основу Святе Писання, розвинули його ідеї і принципи у норми регулювання публічного й приватного життя. Передумови конституціоналізму періоду Раннього Середньовіччя простежуються у «Варварських правдах» і едиктах королів. У перших знаходить своє відтворення ідея права, правового врегулювання основ державності, відображається правосвідомість середньовічних франків і германців. Крім того, закріплюється така найважливіша категорія конституціоналізму, як влада, інститут публічної влади, який є одним із основних інститутів конституціоналізму⁴.

Один із найвизначніших та найвпливовіших філософів і теологів Святий Тома Аквінський (Фома, Томас) систематизував християнські ідеї своїх попередників,

¹ *Ле Гофф Ж.* Середньовічна уява / Ж. Ле Гофф ; пер. з франц. Ярема Кравець. — Л., 2007. — С. 28.

² *Овчаренко В. А.* Місцеве самоврядування в Україні: історичні витоки, становлення та перспективи: моногр./ В. А. Овчаренко. — К. : Логос, 2014. — С. 41.

³ *Куйбіда В.* Міське самоврядування і управління територіальним розвитком: історичні аспекти, сучасні реалії і проблеми удосконалення / В. С Куйбіда. — Л., 1999. — 72 с.

⁴ *Шевчук С.* Історія конституціоналізму: від святого письма до конституційного тексту. Елементи конституціоналізму / С. Шевчук // Юридичний журнал. — 2008. — № 10. — С. 54.

доповнивши вчення про закон вченням про право — природне, позитивне, людське та боже.

Джерелом права за Ф. Аквінським, пише український історик, професор Ф. Шульженко, є закон. Він стверджував, що існує злагоджена система, підпорядкована вічному закону. Вічний закон — це універсальні норми, загальні принципи божественного розуму, якими скеровується Всесвіт, а всі інші закони випливають із нього. Передусім це природний закон, що є відображенням вічного закону в розумі людини. Цим законом керується людина у своїх прагненнях до продовження роду, самозбереження, пошуку істини. Далі в системі законів теолога знаходиться позитивний (або людський) закон, що конкретизує природний закон і за допомогою сили і страху змушує людей досягти доброчесності й відмовитися від зла. Заслугує на особливу увагу теза мислителя про те, що, на відміну від природного закону, який поширюється на всіх людей, норми позитивного закону в різних країнах можуть суттєво різнитися. Але серед цих норм є й багато таких, що збігаються за змістом. Ці норми Ф. Аквінський називав «правом народів», за допомогою якого повинні врегульовуватися міжнародні відносини¹.

Ж.-Ж. Руссо розрізняв чотири види законів: політичні, цивільні, кримінальні і закони четвертого роду, «найбільш важливі з усіх», — «звичаї, звичаї та особливо думка суспільна». Стосовно політичних (основних) законів учений зазначав, що в них загальний характер волі поєднується з загальністю предмета, тому такий закон розглядає підданих як ціле, а не як індивідів, а дії — як відволікання, а не як окремі вчинки. Мета такої системи законів — свобода і рівність. Свобода, підкреслює Ж.-Ж. Руссо, взагалі не може існувати без рівності².

Як наголошує А. Головін, дійсно, саме рівність громадян у їхніх правах є одним з основоположних прав людини, яке нерідко ототожнюють зі свободою від дискримінації за ознаками статі, раси, кольору шкіри, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного, соціального походження, майнового, станового або іншого становища, народження або інших обставин³.

Але в Середньовіччі панівною була догма, згідно з якою ці принципи неможливо застосувати для побудови суспільного життя на засадах визнання рівноправності вільних людей. Апологети християнської церкви вважали, що людська природа недосконала, над нею тяжіє первісний гріх, і тому земне життя людини підпорядковується нерівному феодальному праву. Права належать людині залежно від того, яке місце вона посідає у суспільній ієрархії.

Інакше це питання розглядають діячі Реформації XVI століття, що стала прологом до революцій Нового часу і появи представницьких демократій. Зокрема, М. Лютер наголошував, що головна свобода, яка належить кожній людині і якої її неможливо позбавити, — це свобода совісті. Саме голос совісті підказує людині,

¹ Шульженко Ф. П., Андрусак Т. Г. Історія політичних і правових вчень / Ф. П. Шульженко, Т. Г. Андрусак. — К. : Юрінком Інтер, 1999. — С. 67.

² Алексєєв-Полов В. С. Про соціальні і політичні ідеї Жан-Жака Руссо // Ж.-Ж. Руссо. Трактати / Ж.-Ж. Руссо. — М. : Наука, 1969. — С. 245.

³ Головін А. С. Захист прав і свобод людини і громадянина при здійсненні правосуддя в рішеннях Конституційного Суду України / А. С. Головін. — К. : Логос, 2011. — С. 13.

де добро і де зло, який вчинок є справедливим, а який ні. Тому князівській владі слід підкорятися, але не ціною відмови від своїх переконань¹.

Під терміном «рівність», писав Ж.-Ж. Руссо, не слід розуміти, що всі повинні мати владу і багатство в абсолютно однаковій мірі. Влада має бути такою, щоб за жодних обставин не перетворитися на насильство і завжди здійснюватися за правом становища у суспільстві і шляхом законів; жоден громадянин не повинен мати настільки значний статок, щоб могли купити іншого, та не повинен бути настільки бідним, щоб продавати себе. Це стосується обмеження розмірів майна та впливу знатних і багатих та зменшення скаредності й жадібності людей малих².

Однак рівність у правах нерідко розумілася навіть прогресивними політичними діячами по-різному. Прикладом подвійного підходу до рівності прав може бути історія повстання рабів на острові Сан-Домінго (нині — Гаїті). У лютому 1794 року якобінський Конвент у Парижі прийняв декрет про скасування рабства. Лідер повстанців Туссен-Лувертьюр з військом перейшов на бік Франції і взяв участь у боротьбі проти англійців та іспанців. До 1801 року він підпорядкував своєму впливу весь острів та проголосив скасування рабства. Однак Наполеон, тоді перший консул, послав на острів військову експедицію, Туссена хитрістю заманили в пастку, взяли у полон і переправили до Франції, де той помер в ув'язненні³.

Навіть один із основоположників міжнародного права, голландський юрист Г. Гроцій писав, що за природою, тобто незалежно від людських дій, ніхто з людей не є рабом. Однак коли рабство виникає внаслідок договору або правопорушення, то це не суперечить природній справедливості. Взяті в полон на війні, формально оголошені, усі полонені стають рабами через міжнародне право⁴.

До цього слід додати, що тогочасне становлення інституту прав людини як особистості відбувалося в умовах боротьби двох систем: тео- та антропоцентризму.

Теоцентризм (грец. *θεός* — Бог і лат. *centrum* — центр) — філософська концепція, в основі якої лежить розуміння Бога як абсолютного та досконалого буття. Вона найбільше наближена безпосередньо до культури, тому радіус цього кола має найменший розмір⁵. Антропоцентризм (грец. *ανθρωπος* — людина і лат. *centrum* — центр) — принцип, що ставить людину в центр Всесвіту, вважає її метою усіх подій. Це філософське вчення найвіддаленіше від центральної точки — культури, має найбільший радіус, оскільки містить духовну складову меншого

¹ Рагозін М. П. Вчимося демократії. Уроки громадянської освіти / М. П. Рагозін. — Донецьк: Донбас, 2000. — С. 70.

² Руссо Ж.-Ж. Об общественном договоре, или Принципы политического права / пер. с фр. А. Д. Хаютина и В. С. Алексеева-Попова. По изд.: Руссо Ж.-Ж. Об общественном договоре. Трактаты / пер. с фр. — М.: КАНОН-пресс; Кучково поле, 1998. — С. 67.

³ Туссен-Лувертьюр [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A2%D1%83%D1%81%D1%81%D0%B5%D0%BD_%D0%9B%D1%83%D0%B2%D0%B5%D1%80%D1%82%D1%8E%D1%80

⁴ Гроций Г. О праве войны и мира, кн. III, гл. VII, «О праве на пленных» / Г. Гроций; под общ. ред. С. Б. Крылова. — М.: Ладомир, 1994. — С. 663.

⁵ Теоцентризм [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A2%D0%B5%D0%BE%D1%86%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%80%D0%B8%D0%B7%00%D0%BC>

рівня, а вектор становлення світогляду та його сутнісне значення наближаються до розв'язання людських життєвих проблем матеріального характеру¹. У діалектичному поєднанні зовнішньої та внутрішньої людини з домінуванням однієї з них, як зазначає професор В. Ісаєв, полягає цілісність певної особистості: зовнішня (лат. *ratio*) перебуває у колі тілесно-почуттєвого буття, внутрішня (лат. *irratio*) — у глибинному духовно-серцевому вимірі².

Можна дійти висновку, що на певному етапі формування громадянського суспільства стало очевидно, що лише чинними на той час законами забезпечити розвиток та утвердження основних засад конституціоналізму, а саме гарантування прав і свобод особи, рівність громадян у правах та їх захист від свавілля державної влади, неможливо через такі фактори.

По-перше, закони ранніх середньовічних держав, як правило, були правовими актами, так би мовити, постфактум (від лат. *post factum* — після зробленого), тобто вони не проголошували прав і свобод громадян, а лише регулювали правовідносини після їх порушення. Сатисфакція здебільшого передбачалася у випадку порушення права на гідність або власність.

Наприклад, у «Салічній правді» йшлося про велику кількість майнових злочинів, окремо призначалися штрафи за крадіжку півня, курки, голуба, журавля, яструба. Покарання за крадіжку свиней визначалося з урахуванням їх віку. Кровна помста обмежувалася, але не заборонялася. Убивця повинен був заплатити штраф, а в разі фінансової неможливості — своє життя. Грабунок карався суворіше за крадіжку, крадіжка зі зломом — суворіше звичайної. Загалом, це розпорошений і безсистемний запис звичаїв, які виникли в період формування класового суспільства та утворення держави³.

По-друге, закони феодалних держав високого та центрального Середньовіччя закріплювали нерівність людей. Наприклад, за «Руською правдою» Я. Мудрого населення поділялося на вільних і залежних. Вільними були смерди і общинники, які мали право власності. Залежна верства — хлопи, як і раби у варварських законах, були безправними членами суспільства. Водночас знать і верхівка духовенства мали великі привілеї. Доречно згадати влучний афоризм Ш. Л. Монтеск'є: «Закони — це павутиння: великі мухи крізь неї прориваються, а невеликі — застрягають»⁴.

По-третє, середньовічні правителі здебільшого зосереджували у своїх руках як законодавчу, так і виконавчу, а в деяких випадках — і судову владу.

Вірменський учений-філолог Р. Папаян з цього приводу наголошував, що концентрація всієї влади в одних руках суперечить духу християнського вчення. Він

¹ Антропоцентризм [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%90%D0%BD%D1%82%D1%80%D0%BE%D0%BF%D0%BE%D1%86%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%80%D0%B8%D0%B7%D0%BC>

² Ісаєв В. Д. Духовное возрождение личности в современном социуме Украины (смена парадигмы) / В. Д. Ісаєв, В. І. Ільченко, В. П. Шулико. — Луганск : Глобус, 2005. — С. 41.

³ *Всеобщая история государства и права* : учеб. для вузов по спец. «Юриспруденция» / К. И. Батыр, Т. П. Филиппова, З. М. Черниловский ; под ред. К. И. Батыра. — М. : Былина, 1993. — С. 4.

⁴ Монтеск'є Ш. Л. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://citaty.info/man/sharl-lui-de-monteske>.

вважав, що основи системи поділу влади закладено у самій Біблії, оскільки в тріаді Отця, Сина і Святого Духа втілюються три гілки небесної влади, які є небесними еквівалентами законодавчої, судової та виконавчої влади¹.

По-четверте, закони, як свідчить історичний досвід, часто змінювалися з урахуванням політичної, економічної, соціальної або іншої доцільності. Будь-який важливий щойно виданий закон, як писав Б. Кістяковський, у сучасній державі є компромісом, виробленим різними партіями, які виражають вимоги тих соціальних груп чи класів, представниками яких вони є².

Той, хто складає закони, як наголошував Ж.-Ж. Руссо, не повинен мати будь-якої влади вводити їх у дію; народ не може позбавити себе цього непередаваного права, бо згідно з первинною угодою тільки загальна воля накладає зобов'язання на приватних осіб, і ніколи не можна бути впевненим у тому, що воля приватної особи аналогічна загальній, поки вона не стане предметом вільного голосування народу³.

Питання законодавчої та правозастосовної діяльності досліджував Ш. Л. Монтеск'є, який розробив теорію поділу влади на законодавчу, виконавчу і судову, котрі повинні існувати та діяти ізольовано одна від одної. Він вважав, що якщо монарх керуватиме, не втручаючись у судові функції, а законодавчі органи видаватимуть лише закони, але не управлятимуть країною, тоді всі основні прошарки феодального суспільства будуть задоволені, зокрема буржуазія не буде ворогом аристократичної знаті.

Ідеї Дж. Локка, Ш. Л. Монтеск'є, Ж.-Ж. Руссо та інших тогочасних мислителів стали джерелом одного з найвидатніших правових актів Французької революції — Декларації прав людини і громадянина 1789 року. Цей історичний документ, на нашу думку, слід вважати конституційним, оскільки у ньому, зокрема, проголошувалося, що метою будь-якого політичного союзу є забезпечення таких природних і невід'ємних прав людини, як: свобода, власність, безпека, вільне висловлення думок, свобода друку і деякі інші.

Конституційна історія, на думку заслуженого професора у відставці Гарвардського університету Ч. Макілвейна, — це запис серій коливань. За одних умов громадяни возвеличують права особи, за інших — запобігають безладу, який загрожує стати анархією. XVI століття минуло під знаком останньої з цих характеристик. Наступне століття в Англії ознаменував хід маятника у протилежному напрямі, а у XVIII — настав час абсолютної влади (*potestas absolute*), яка зосередилася в руках національних зборів, а не короля. Ці зміни залежать від взаємовідношення *jurisdictio* (юрисдикція) та *gubernaculum* (система управління). Надмірне посилення прав уряду загрожує правам людей, а коли надто підносяться останні — уряд стає заслабким, щоб підтримувати порядок. «Носієм прав і обов'язків» визначено громадянина, що можна сказати і про уряд. За Середньовіччя, коли урядування зосереджувалося в руках монарха, обов'язки визначалися присягою

¹ Папаян Р. А. Христианские корни современного права / Р. А. Папаян. — М. : НОРМА, 2002. — С. 218.

² Кістяковский Б. А. В защиту права (Интеллигенция и правосознание) / Б. А. Кістяковский // Вехи: сборник статей о русской интеллигенции. — М. : Правда, 1991. — С. 122–149.

³ Руссо Ж.-Ж. Об общественном договоре, или Принципы политического права / пер. с фр. А. Д. Хаятина и В. С. Алексеева-Попова. По изд.: Руссо Ж.-Ж. Об общественном договоре. Трактаты / пер. с фр. — М. : КАНОН-пресс ; Кучково поле, 1998. — С. 78.

під час коронації, у світській частині якої йшлося про обов'язок короля чинити правосуддя і забезпечувати лад, а згодом — про підтримку «законів, які обрала для себе людність»¹.

Однак незважаючи на всі перешкоди та коливання, можна стверджувати, що наприкінці Середньовіччя виникли історичні передумови для переходу на наступний етап формування громадянського суспільства, ідеологічною основою якого стала доктрина конституціоналізму.

3. Сучасний етап

Термін «конституціоналізм», за твердженням американського дослідника права Г. Дж. Бермана, запроваджено в кінці XVIII — на початку XIX століття «для позначення головної американської доктрини верховенства писаної конституції» над іншими тогочасними законами².

Незважаючи на те, що поняття «конституціоналізм» досліджували вітчизняні та зарубіжні вчені-правознавці (С. Шевчук, А. Шайо, Ю. Тихомиров, О. Скакун, В. Шаповал, О. Тодика та інші), єдиного його розуміння донині не досягнуто. У конституційно-правовій науці склалося три основні підходи до його визначення: політичний, філософсько-історичний і юридичний.

У політичному аспекті конституціоналізм розкривається як особливий характер відносин між державою та суспільством на основі консенсусу, як ідейно-політична доктрина та рух.

Так, український державознавець професор Ю. Тодика визначав конституціоналізм як систему «ефективно діючих конституційно-правових інститутів, спрямованих на забезпечення зв'язаності держави правом, реалізацію прав людини і громадянина, а також систему поглядів і переконань про конституцію, її соціальну сутність і призначення, про політико-правові цінності та їх втілення на практиці»³. На думку угорського фахівця з конституційного права професора А. Шайо, конституціоналізм — це сукупність принципів, порядку діяльності та інституційних механізмів, які традиційно використовуються з метою обмеження державної влади⁴.

У філософсько-історичному аспекті конституціоналізм розглядається як вчення про конституцію, історичні предтечі якого закладено в ідеях божого або природного права, договірної походження держави, а також вченнях про плутократію, тиранію, деспотію, демократію тощо.

Так, за С. Шевчуком, конституціоналізм — це багатовікове напрацювання людства, яке не має і не може мати чіткого формального визначення; це ідеологія, концепція та доктрина, яка не стільки ґрунтується на законодавчих приписах, скільки походить від багатого історичного досвіду та культурної спадщини

¹ Макілвейн Ч. Г. Конституційна система правління колись і тепер [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://dialogs.org.ua/ru/cross/page7409.html>

² Берман Г. Дж. Западная традиция права: эпоха формирования / Г. Дж. Берман ; пер. с англ. — 2-е изд. — М. : Изд-во Моск. ун-та ; ИНФРА-М — Норма, 1998. — С. 370.

³ Тодика Ю. Н. Конституционное право Украины : учеб. пособие / Ю. Н. Тодика, О. Ю. Тодика. — Харьков : Райдер, 2003. — С. 231.

⁴ Sajo A. Limiting Government. An Introduction to Constitutionalism / A. Sajo. — Budapest : CEU Press, 1999. — P. 14.

боротьби народів і ліберально налаштованих еліт за обмеження державної влади й абсолютистської влади монарха. Вчений також стверджує, що конституціоналізм є комплексом ідей, принципів і порядку діяльності, в основі яких лежить проста концепція, що влада держави ґрунтується на праві (конституції) та одночасно нею обмежується¹. При цьому, як зазначає вітчизняний конституціоналіст професор В. Кравченко, «конституціоналізм — багаторівнева система, яка функціонально виходить за межі конституції і взагалі права, що відображає особливості менталітету та буття народу»².

Л. Соніна розглядає це питання дещо ширше та вважає, що «конституціоналізм — це політико-правовий режим, що полягає в конструюванні індустріального (постіндустріального) суспільства і встановленні у ньому початку конституційності (гармонії, справедливості) з метою забезпечення його повноцінного існування й розвитку шляхом втілення у праві, правосвідомості, суспільно-державному устрої ідей (цінностей) пріоритету конституційного законодавства, забезпечення людської гідності, прав і свобод людини і громадянина, демократії та децентралізації, сильної державної влади, свободи економічної діяльності, інших ідей (цінностей), а також шляхом виокремлення в суспільстві соціальних груп, здатних відстоювати названі ідеї (цінності)»³.

В юридичному аспекті конституціоналізм розуміється у вузькому значенні як політико-правове явище, правова (юридична) сутність якого обумовлена, перш за все, нормативно-правовою основою функціонування державної влади, в ролі якої виступає конституція (конституційне законодавство), та у широкому — як складна політико-правова система.

На нашу думку, основою юридичного аспекту розуміння конституціоналізму у вузькому значенні є його нетотожність із поняттям «конституція». Зокрема, професор права, директор Інституту права й економіки Гамбурга С. Войт слушно зауважує, що конституціоналізм є нормативною концепцією, та її не слід змішувати з конституцією *de facto* (насправді), що використовується у будь-якому суспільстві⁴. На переконання П. Стецюка, конституціоналізм є нерозривним і прямо похідним від конституції держави, хоч не завжди факт наявності конституції автоматично означає появу тієї чи іншої моделі конституціоналізму як такого⁵. Справедливою можна також вважати думку вірменського конституціоналіста професора С. Авакьяна про те, що «насамперед конституціоналізм є там, де головне полягає не в наявності тексту конституції — хоча архіважливо, що він усе ж таки

¹ Шевчук С. Історія конституціоналізму: від святого письма до конституційного тексту. Елементи конституціоналізму / С. Шевчук // Юридичний журнал. — 2008. — № 10 (76). — С. 51.

² Кравченко В. В. Конституційне право України : навч. посіб. / В. В. Кравченко. — Вид. 3-тє, виправл. та доповн. — К. : Атіка, 2004. — 512 с.

³ Сонина Л. В. Конституционализм в Российской Федерации как политико-правовой режим : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / Л. В. Сонина. — Екатеринбург, 2001. — С. 7.

⁴ Voigt S. Making Constitutions: Conditions for Maintaining the Rule of Law / S. Voigt // CATO Journal. — Fall 1998. — Vol.18. — Issue 2. — P. 193.

⁵ Стецюк П. Про дефініцію категорії «конституціоналізм» / П. Стецюк // Вісник Львів. ун-ту. Серія юридична. — 2004. — Вип. 39. — С. 172.

є..., — а в глибокому шануванні зв'язаності держави і суспільства правом, законом»¹.

У широкому значенні конституціоналізм як суспільно-політичне явище має змішану політико-правову природу, як і конституційні відносини, що виникають на основі конституційних норм, оскільки «вони регулюють процес організації і здійснення владних повноважень народом, державою та елементами політичної системи»².

Розглядаючи поняття конституціоналізму в широкому розумінні, російський фахівець у галузі порівняльного правознавства професор Ю. Тихомиров однозначно визначає його складним явищем, до елементів якого відносить: конституційні ідеї і теорії, що відображають базові цінності суспільства; масову конституційну свідомість громадян, населення загалом і його окремі прошарки; конституційні норми, акти та інститути як нормативно структурований вияв двох вищеназваних елементів; конституційний порядок як процес і стан реалізації конституційних норм³.

Тобто конституціоналізм прийнято розглядати як систему політико-правових інститутів, метою функціонування якої є забезпечення конституційної законності «як режиму точного і неухильного дотримання конституції та інших конституційно-правових актів всіма суб'єктами, яким вони адресовані, а також реальну дію ієрархії нормативно-правових актів, у системі яких Конституція має вищу юридичну силу»⁴. Водночас варто погодитися з А. Стрижак, який слушно зауважує, що термін «конституційна законність» є досить незвичним для пересічного громадянина, який, як правило, розуміє поняття «законність» як вимогу щодо дотримання виключно законів. Це, безумовно, не відповідає дійсності, оскільки законність як комплексна політико-правова категорія, що відображає правовий характер організації суспільно-політичного життя, органічну взаємодію права і влади, права і держави, насамперед характеризується рівнем дотримання вимог законодавства⁵.

В юридичній літературі до основних інститутів конституціоналізму відносять:

1) інститут публічної влади, який складається з інститутів державної влади та місцевого самоврядування;

2) інститут конституційного контролю (наглядово-контрольні заходи з боку державних органів із забезпечення конституційної законності, прав і свобод

¹ Авакьян С. А. Конституция России: природа, эволюция, современность / С. А. Авакьян. — 2-е изд. — М. : РЮИД, Сашко, 2000 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.lawbook.by.ru/const/avakyan/cont.shtml>

² Конституція незалежної України : навч. посіб. / кол. авт. ; за ред. В. Ф. Погорілка, Ю. С. Шемшученка, В. О. Євдокимова. — К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, Спілка юристів України, 2000. — С. 47.

³ Тихомиров Ю. А. Конституция в правовой системе: взаимовлияние и противоречие // Конституция как фактор социальных изменений : сб. докл. / отв. ред. Л. О. Иванов. — М. : Центр конституционных исследований Московского общественного фонда. — М., 1999. — С. 88.

⁴ Основи конституційного права України / за ред. проф. В. В. Копейчикова. — К. : Юрінформ, 1997. — 208 с.

⁵ Стрижак А. А. Без права на помилку: Конституційний Суд України у 2007–2010 роках : вибр. наук. пр., інтерв'ю та публ. / А. Стрижак. — К. : Логос, 2010. — С. 180.

людини та громадянина, правової свободи, суб'єктивного публічного права, верховенства конституції у системі нормативних актів, її прямої, безпосередньої дії);

3) інститут конституційної відповідальності.

На нашу думку, до цього переліку слід додати такий важливий суспільно-правовий інститут конституціоналізму, як інститут громадянського суспільства. Як зазначалося, саме інститут громадянського суспільства не тільки розвивався й утверджувався впродовж усіх історичних періодів генезису конституціоналізму, здійснюючи значний вплив на нього, а й, по-суті, був предтечею цього суспільно-політичного та правового явища.

Слід зазначити, що існують й інші погляди щодо питання систематизації засад і принципів конституціоналізму. У цьому аспекті викликає зацікавленість концепція, запропонована П. Добродумовим, який стверджує, що «з позицій функціонального підходу, суть якого полягає в оцінці ступеня виявлення принципів конституціоналізму в реальному політико-правовому житті суспільства і держави, можна говорити про реальну, номінальну і уявну моделі конституціоналізму, які певною мірою корелюють з політичними режимами: тоталітаризмом, авторитаризмом і демократією».

Становлення і розвиток реального конституціоналізму, як вважає вчений, на основі притаманних йому принципів народного суверенітету, верховенства права, принципу поділу влади, забезпечення основних прав і свобод людини та громадянина можливі лише в межах демократії, яка передбачає, що державні органи управління формуються прямо чи опосередковано за рахунок вільних виборів, а права і свободи людини гарантуються конституцією.

Модель номінального конституціоналізму характеризується неможливістю реалізації його принципів через бездіяльність конституційних норм, необмеженість повноважень державної влади і встановлення ідеологічної монополії.

Уявний конституціоналізм виявляється в декларуванні основних принципів конституціоналізму, які, не маючи своєї практичної реалізації, набувають політичного звучання і слугують формальним процесуальним виправданням існуючого ладу¹.

Дослідження феномену конституціоналізму було б неповним без аналізу тенденцій його подальшого розвитку, оскільки конституціоналізм — це динамічна система, яка перманентно розвивається.

Насамперед, йдеться про тенденцію політизації системи конституціоналізму, що виявилася у впливі політичних способів і засобів на конституційно-правові відносини та їх регулювання. Справді, на сучасному етапі політика тісним чином пов'язана з конституціоналізмом, по-перше, через специфіку його предмета, а по-друге, як справедливо зазначив російський вчений Б. Курашвілі, «державознавство дедалі частіше виходить за рамки юридичної науки»². Цю думку підтримує й М. Рябінін, на переконання якого «під конституціоналізмом розуміють вчення про конституцію як обґрунтований інструмент політичного управління держа-

¹ Добродумов П. О. Конституціоналізм і політична еліта України: методологічні підходи / П. О. Добродумов // Правовий вісник Української академії банківської справи. — 2009. — № 1 (2). — С. 23–27.

² Курашвілі Б. П. Нарис теорії державного управління / Б. П. Курашвілі. — М. : Наука, 1987. — С. 68.

вою... Створена у суспільстві політична система заснована, перш за все, на конституції та конституційних методах управління державою¹.

Наступною є тенденція соціалізації, проявом якої, за висловом професора В. Шаповала, є віднесення до інструментарію конституційного регулювання категорії «соціальна держава», тобто такої держави, в якій повинна бути «мінімізована фактична соціальна нерівність з її економічними наслідками і створена система соціальної підтримки (захисту) тих, хто цього потребує»².

На відміну від класичного конституціоналізму, який ґрунтується на ідеях обмеження правління правом та здійсненні конституційного контролю актів і дій органів влади, як зазначає вітчизняний вчений-конституціоналіст М. Савчин, соціальний конституціоналізм зв'язує публічну владу не тільки особистими та політичними правами (класичними основними правами), а також соціальними правами і правами на розвиток. Соціальний конституціоналізм додає нові важливі компоненти: право на працю та соціальний захист. Це стало загальносвітовою тенденцією з 1960-х років. Ця група прав і свобод людини та громадянина невід'ємна від громадянських (особистих) та політичних прав, які взаємопов'язані і в сукупності становлять основу конституційно-правового статусу людини та громадянина. Специфіка їх полягає в тому, що вони передбачають можливість кожного забезпечити свої життєві потреби в економічній, соціальній та культурній сферах. Саме в цих правах і свободах закладено реалізацію змісту соціальної правової держави, яка залежить від економічного та майнового порядку. Розглядувану групу прав і свобод можна умовно віднести до прав соціального характеру, тобто до позитивних прав. Однак специфікою їх конституційного захисту є те, що в окремих аспектах вони забезпечуються примусовою силою судового рішення безпосередньо на підставі конституційних приписів, в інших — ці права згідно з принципом соціальної правової держави відображають основні напрями державної політики, визначають основні форми і засоби досягнення цілей високого ступеня соціальної захищеності особи в Україні. Для їх належної реалізації необхідне додержання таких умов: а) розвинуте соціальне законодавство; б) наявність розвинутої мережі установ і закладів, що надають соціальні послуги; в) система соціального страхування; г) система надання соціальної допомоги та соціальних виплат; високий рівень добробуту та доходів більшої частини населення, основу якої становить «середній клас»; д) наявність справедливої системи перерозподілу валового внутрішнього продукту через виважену фіскальну політику та систему адресної соціальної допомоги. Такі заходи дозволяють державі виконувати позитивні обов'язки у сфері соціально-правового захисту³.

¹ *Рябинин Н. А.* Государственность и российский конституционализм / Н. А. Рябинин // Конституционные основы организации и функционирования институтов публичной власти в Российской Федерации : материалы Всерос. науч.-практ. конф. (20–21 апреля 2000 г.). — Екатеринбург : Изд-во УрГЮА, 2001. — С. 54.

² *Шаповал В.* «Соціалізація» як особливість сучасного конституційного регулювання / В. Шаповал // Вісник Конституційного Суду України. — № 3. — 2004. — С. 28.

³ *Савчин М. В.* Конституціоналізм та природа конституції : монографія / М. В. Савчин. — Ужгород : Поліграфцентр «Ліра», 2009. — С. 29.

Тенденція біологізації характеризує розвиток системи конституціоналізму з позиції захисту людини і всього людства від наслідків тих негативних процесів, які ставлять під загрозу біологічне існування особи (ускладнення демографічної, екологічної проблем, тероризм, клонування людини тощо). Взаємовідносини між людиною і державою повинні будуватися, перш за все, на принципах координації, кореляції інтересів, взаємної відповідальності та поваги. Тенденція біологізації характеризує розвиток системи конституціоналізму з позицій «людського вимірювання».

Тенденціям соціалізації і біологізації конституціоналізму кореспондує одна з тенденцій, виокремлених П. Рабіновичем, а саме — антропологізація. Вона полягає в тому, що людина стає центральним об'єктом загальнотеоретичного праводержавознавства, а його природні правові властивості та закономірності їх державно-юридичного забезпечення поступово перетворюються на найважливішу складову предмета цієї науки¹.

Тенденція інформатизації є одним із найбільш «молодих» напрямів розвитку системи конституціоналізму. Як справедливо наголошує вітчизняний вчений професор В. Сухонос, «постіндустріальне суспільство має, принаймні, два вимірювання — інформаційне суспільство (усередині країни) і глобалізм (на міжнародній арені)»².

Велике значення має тенденція інтернаціоналізації системи конституціоналізму, яка виявляється, за висловом Г. Арутюняна, «передусім у зближенні національного конституційного права з міжнародним публічним правом»³.

Засновники теорії глобального конституціоналізму професор Принстонського університету Р. Фолк, доктор філософії Колумбійського університету Р. Йохансен та професор цього університету С. Кім визначили глобальний конституціоналізм як набір транснаціональних норм, правил, процедур та інституцій, створених для спрямування трансформаційної політики, присвячений реалізації цінностей світового порядку як усередині, так і між трьома системами перехресної політичної діяльності в незалежному світі⁴. Перша система — державна — на думку вчених, складається з територіальних державних акторів та транснаціональних корпоративних інфраструктур, банків, військових структур та засобів масової інформації, які їх підтримують. Друга система складається з міжнародних урядових інституцій, зокрема організацій, які діють під егідою ООН, Ради Європи тощо. Третя система представлена недержавними групами та індивідуумами, які діють через

¹ Рабінович П. М. Загальнотеоретичне праводержавознавство: наукознавчі, методологічні та філософсько-правові проблеми / П. М. Рабінович // Антологія української юридичної думки. — К., 2005. — Т. 10. — С. 69–70.

² Сухонос В. В. Динаміка сучасного державно-політичного режиму в Україні: антиномія демократизму й авторитаризму : монографія / В. В. Сухонос. — Суми, 2003. — С. 319.

³ Арутюнян Г. Конституціоналізм: уроки, вызови, гарантії / Г. Арутюнян // Віче. — № 24. — 2010.

⁴ *The Constitutional foundations of world peace.* (1993) Falk, Richard A.; Johansen R. C., Kim, Samuel S. Albany, N. Y.: State University of New York Press, 1993. — P. 9.

неурядові організації (НУО), різні громадські організації та критичні суспільні рухи¹.

При цьому американські вчені у своїх працях послідовно висувають концепцію, відповідно до якої глобальний конституціоналізм — це поширення ефективного правового примусу на загальносвітовий рівень, яке за змістом є ширшим і глибшим, ніж пропаганда системи війни чи миру як політичного проекту, і щось менш законним, ніж позитивістське, за яким «право» є сукупністю норм чи правил поведінки, встановлених і забезпечених примусом від влади, чи юстиніанівське, за яким згідно з канонами Римського права (лат. *Corpus juris civilis*) тільки норми, підтримані ефективними санкціями, кваліфікують як «право»^{2, 3, 4}.

З таким підходом до вирішення феномену тенденції глобального конституціоналізму навряд чи можна погодитися, оскільки, по суті, зазначена концепція виправдовує втручання у внутрішні справи незалежних держав, у тому числі й військове, яке здійснюється всупереч нормам міжнародного права.

Як підсумок, можна зазначити:

— генезис конституціоналізму як особливої форми суспільного устрою, а також правового та політичного явища, є невідривним від процесу розвитку й утвердження державності; його теоретичні принципи та ідеологічні засади формуються з моменту появи її ознак, а практика конституційного будівництва вдосконалюється протягом усього часу реалізації повноважень і завдань держави, при цьому виключно на засадах демократії та права. Відхід від принципів діяльності демократичної та правової держави неминуче має наслідком руйнацію цінностей і досягнень конституціоналізму;

— незважаючи на походження від одного кореня, поняття «конституція» і «конституціоналізм» не є тотожними. Наявність писаної конституції не завжди є ознакою дотримання принципів конституціоналізму в державі, й навпаки, відсутність кодифікації основних засад і правил державної діяльності не обов'язково свідчить, що ця діяльність суперечить зазначеним принципам. Характерними ознаками конституціоналізму є, зокрема, рівень захисту прав і свобод членів суспільства, дотримання принципу верховенства права, демократичний спосіб формування органів державної влади та управління державними справами, дієва участь інститутів громадянського суспільства у вирішенні нагальних питань функціонування соціуму;

— конституціоналізм — це динамічна система та діалектично складний і перманентний процес, заснований на законах розвитку природи й суспільства. Теорія, ідеологія і практика конституціоналізму розвивається згідно з певними

¹ *The Constitutional foundations of world peace.* (1993) Falk, Richard A.; Johansen R. C., Kim, Samuel S. Albany, N. Y.: State University of New York Press, 1993. — P. 9.

² *Falk R. A. On Humane Governance: Toward a New Global Politics* / R. A. Falk. — The World Order Models Project Report of the Global Civilization Initiative, Pennsylvania State University Press, 1995. — 288 p.

³ *Johansen R. C. UN Emergency Peace Service* / R. C. Johansen. — Program, University of California, Santa Barbara, Dec. 5–6, 2003. — 104 p.

⁴ *Kim S. S. The War System: An Interdisciplinary Approach.* Front Cover / R. A. Falk, S. S. Kim. — Westview Press, 1980. — 659 p.

тенденціями (політизації, соціологізації, біологізації, інформатизації та інтернаціоналізації тощо), постійно доповнюючись новими стандартами, кореспондуючись у суспільно-політичну та державно-правову практику, окреслюючи основні напрями їх удосконалення.

Гультай М. Возникновение и утверждение конституционализма как обязательной составляющей демократического государственного устройства. Статья является первой в цикле научных публикаций автора, посвященных исследованию сложного и многоаспектного общественно-политического и правового явления — конституционализма. В ней рассматриваются исторические истоки и предпосылки возникновения и утверждения феномена конституционализма как обязательной составляющей государственного устройства современного демократического и правового государства.

Ключевые слова: античный период, гражданское общество, демократия, конституционализм, средневековье, монархия, права человека, республика, софистика, юриспруденция.

Gultay M. The emergence and consolidation of constitutionalism as mandatory component of democratic government. Article is the first in a series of scientific publications of the author, devoted to the study of complex and multidimensional socio-political and legal phenomenon — constitutionalism. It discusses the historical origins and background of the establishment of the phenomenon of constitutionalism as mandatory component of modern democratic government of the phenomenon of the rule of law.

Key words: antique period, civil society, democracy, constitutionalism, medieval studies, monarchy, human rights, republic, sophistry, law.

Судовий конституціоналізм як ціннісна категорія інтеграційного напрямку конституціоналізації

А. Селіванов

постійний представник Верховної Ради України
у Конституційному Суді України,
доктор юридичних наук, професор,
академік НАПрН України

Автор осмислює поняття конституціоналізму як конституційно-правової моделі, аналізує його структуру та засоби досягнення в сучасних українських реаліях, порушує питання щодо співвідношення народного та державного суверенітету.

Ключові слова: *судовий конституціоналізм, конституціоналізація, судовий контроль, інтеграційні процеси.*

Велику увагу в інтеграційних процесах юриспруденція приділяє пошуку раціонально сформованих конституційно-правових моделей. Однією з них є конституціоналізм у сучасній теорії конституційного права. Він є відтворенням конституціоналізації, що безпосередньо свідчить про її зв'язок із правовою державою, правами і свободами людини. Якщо оперувати тільки цими двома категоріями, то стає очевидним, що за наявності конституції в реаліях життя держава пасивно забезпечує її верховенство, а права людини переважно не гарантовані й не захищені перед публічною владою. Достатньо відкрити часописи органів судочинства, щоб побачити, що навіть судова влада у своїх рішеннях часто ігнорує конституційний постулат про вищу цінність людини і її життя, недоторканність і безпеку, гарантовані статтею 29 Конституції України. Адже ідеї конституціоналізму як ідеальної моделі конституційного ладу поки що не втілені у правовій реальності та не забезпечені захистом судової системи України. Практика свідчить, що частково Верховний Суд України у межах компетенції і Конституційний Суд України при здійсненні правосуддя здатні, по суті, виконувати функцію контролю над владою, а не над людиною. Засобом досягнення ідей конституціоналізму є насамперед конституційне правосуддя.

Це може здаватися парадоксальним. Але характер звернень громадян до Конституційного Суду України свідчить, що вони вбачають у єдиному органі конституційної юрисдикції останню інстанцію захисту своїх прав. З його створенням верховенство права отримало можливість вияву.

Без перебільшення варто наголосити, що на відміну від громадян жодна «компетенційна влада», зокрема й органи загального правосуддя, не відчують «великої любові» до конституційного правосуддя.

Причиною цього є те, що конституціоналізм складається із системи суспільно-правових поглядів науки, зокрема теорії конституції, конституційних цінностей і принципів, інститутів влади і демократії, конституційного ладу загалом, а також охоплює конституційні відносини. Оскільки рівень конституціоналізму за період авторитарного правління В. Януковича мав лише формальні ознаки за відсутнос-

ті легітимності диктаторського режиму, недовіра народу виводила його за межі онтологічного визнання самої Конституції як реального акта, який має незаперечно виконуватися насамперед самим суб'єктом влади — Президентом України.

Саме тому в сучасних реаліях конституціоналізм залишається без ціннісної юридичної основи. Прикро зазначати, що це стосується певної деформації конституційних принципів, втрати довіри до інститутів влади тощо. Життя суспільства не може будуватися лише на ідеалах, тому в теорії конституційного права кожна інтеграційна ідея має орієнтуватися на «живу» (реальну) конституцію, створювати «живий конституціоналізм».

Порушення цього питання зумовлене відсутністю правового простору конституціоналізації. Це означає, що норми законів регулюють відносини ширше, ніж це закріплено в нормах конституції, і не передбачають досягнення відповідності смислу конституційних положень, що створює обставини компетенційних спорів у політико-правовій природі таких актів.

Хіба потрібно доводити, що тільки суверен за конституцією в змозі і повинен вирішувати власну долю, свій політичний і соціальний розвиток, а тому має право не тільки на мирні зібрання, а й на власний референдум, на право змінювати Конституцію (як санкція юридичного права Верховної Ради України вносити зміни, зокрема до розділів I, II, III, IX, XI). Цей висновок можна віднести до фундаментальних цінностей народоправства, що було визнано Рішенням Конституційного Суду України від 5 жовтня 2005 року № 7-рп/2005. Революція гідності довела, що природно-правова доктрина прав і свобод людини спрямована проти ідеї октроювання (дарування офіційною владою) гарантій для їх втілення, народо-владдя, місцевого самоврядування, справедливої судової влади тощо. Тобто цілком реальною стає нова концепція взаємовідносин народу з державою, що потребує оновлення конституціоналізму. Йдеться не про його структуру, а про якісно нові підходи з позицій реального осмислення насамперед існуючого конституційного ладу. Мабуть, слід замислитися над тим, що в процесі фетишизації держави (вона має всі можливості і здатна служити народу) суспільство відійшло на другий план в теоріях про владу. Держава здійснює управління всіма справами суспільства, яке дуже неорганізоване і являє собою хаотичну систему, і лише завдяки державі громадяни упорядковують своє життя. Відомий конституціоналіст, професор С. Авак'ян свого часу публічно заявив: «... нас підвели до думки, що без держави суспільство перетвориться у суцільне «болотне» некероване середовище... Це така рихла субстанція, яка складається з різних осіб і організацій. У неї постійно слід виховувати навички самоорганізації, самоврядування» (Авак'ян С. А. Российский конституционализм: несколько тезисов о неотложных задачах / С. А. Авак'ян // Актуальные вопросы юридической науки и практики. — 2014, февраль. — С. 24).

Цікаво, що вчений не помилився, коли, напевно, мав на увазі власну державу Росію, і своєю гіпотезою засвідчив: «В окремих країнах з'являється фігура лідера суспільства або лідера нації, однак при цьому складно відокремити бажання конкретної особи, її амбіції, намагання якогось керманіча і навіть директивного впливу від реальних побажань громадян відчувати свою свободу від держави, відповідно допомоги лідера у здійсненні забезпечення такої самостійності».

І ось який висновок можна побачити в цій науковій публікації професора С. Авак'яна: «До того ж, якщо це водночас глава держави, тоді складно говорити про суспільство як «самостійну складову конституційного ладу» (зазн. праця, с. 25). Хто ж у змозі розтлумачити такий реально відчутний російський політико-правовий образ глави держави? Безумовно, Конституційний Суд, якщо у нього завжди міцна платформа домінанти прав і свобод людини і громадянина. Можливо, ще багато є причин замислюватись над цим, але зрозуміло одне: держава має перспективу, якщо перспектива є у суспільства і кожного громадянина, і вони виборюють її консолідуючою силою суспільства.

Розглядаючи конституціоналізм як цілісну категорію, що відображає обраний суспільством європейський напрям розвитку, важливо наголосити, що ключовою проблемою для науки конституційного права є відповіді на запитання: у якому співвідношенні слід вважати реальне існування «народного суверенітету» та «державного суверенітету», які за відсутності між ними балансу створюють підґрунтя для авторитарної влади, можливості виникнення безкомпромісної узурпації всіх складових конституціоналізму? Чи не тому висунута ідея щодо самоорганізації громадян всередині суспільства, надання народу права суб'єкта законодавчої ініціативи (за відсутності спеціальної норми в Конституції і окремого закону), а також введення інституту народних петицій, обрання мирових суддів тощо залишається поза увагою парламенту. Для цього потрібна судова конституціоналізація всієї правової системи, що створить умови, за яких політичний режим відповідатиме конституційній моделі, а влада служитиме інтересам народу.

За таких обставин конституційний законодавець має можливість оцінити ідею широкого використання «судового конституціоналізму», не обмежуючи його смисл існування судової системи. Це означає, що реалії життя вимагають судового забезпечення конституціоналізму у змістовному плані, захисту базових цінностей конституційного ладу, що в сукупності створюють режим верховенства права у взаємозв'язку з верховенством конституції.

Важливо наголосити, що було б помилкою бачити в ідеї широкого запровадження «судового конституціоналізму» лише риторику забезпечення верховенства права. Перетворюючи функцію судової влади, що впливає на правову нормативність, ще у 1910 році помітив професор М. Лазаревський, який у своїх лекціях зазначив: «Подивіться уважно, я вважаю, що судовий контроль змінює сам характер конституції» (Лекции по русскому государственному праву. — Т. 1. — С. 435).

Конституційний Суд України в актах про тлумачення не завжди, на мій погляд, керується політико-правовою логікою Конституції України, а текст рішень з офіційною інтерпретацією не завжди є виявленням смислу конституційних норм, здатних сприяти інтеграційним процесам і оновити матрицю Основного Закону України. Практичне значення «судового конституціоналізму» як категорії полягає в тому, що він знаходить зв'язок між положеннями Конституції України і поточним законодавством.

Для конституціоналізації конче необхідні як «позитивний законодавець» — Верховна Рада України, так і «негативний законодавець» — Конституційний Суд України. Але важливо виходити з презумпції конституційності щоразу, коли конституціоналізація стосується як інститутів галузі права, так і окремих норм. Інакше виникає загроза «прогалин» у правозастосуванні, які з'являються в порядку не

конкретного, а абстрактного нормоконтролю. Ось тут важливо отримати конституційне тлумачення норми, яка оспорується. Проте практика конституційного правосуддя не часто застосовує власну методологію дослідження конституційності в нормативній єдності закону. Це негативно позначається на судовому конституціоналізмі як явищі інтегруючих властивостей Конституції України, конституційному ладі та правах і свободах людини і громадянина.

Таким чином, «судовий конституціоналізм» безпосередньо впливає на реальні інтеграційні процеси політичного розвитку, економічних і соціальних перетворень. На підтвердження наведеного слід висловити одну ідею, яка теоретично має знайти обґрунтування у доктрині конституціоналізації. Йдеться про розширення предмета судового контролю, а також суб'єктів громадянського суспільства у сфері розвитку державних інститутів, органів виконавчої влади (апарату управління) і місцевого самоврядування. Це, на нашу думку, має бути новий рівень конституційного контролю, коли визначені суб'єкти за Конституцією України можуть контролювати структуру органів влади, їх вертикальні і горизонтальні зв'язки з президентом, парламентом, урядом. Особливо це стосується нових, потрібних суспільству органів, що здійснюють юрисдикційну функцію.

Селиванов А. Судебный конституционализм как ценностная категория интеграционного направления конституционализации. Автор осмысливает понятие конституционализма как конституционно-правовой модели, анализирует его структуру и способы достижения в современных украинских реалиях, поднимает вопрос о соотношении народного и государственного суверенитета.

Ключевые слова: судебный конституционализм, конституционализация, судебный контроль, интеграционные процессы.

Selivanov A. Judicial constitutionalism as a value category of integration direction of constitutionalisation. The author interprets the constitutionalism as a constitutional and legal model, analyses its structure and methods of its achievement in the current Ukrainian realities, and addresses the ratio of national and state sovereignty.

Key words: judicial constitutionalism, constitutionalisation, judicial control, integration processes.

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

**Практика органів конституційної юрисдикції
та Європейського суду з прав людини
з питань люстрації**

(Продовження. Початок див. у № 2/2015)

Конституційний Суд Республіки Словенія у Рішенні від 14 липня 1994 року щодо конституційності частини третьої статті 8 Закону про органи судової влади^{1, 2} визнав конституційним положення, згідно з яким, незважаючи на положення частини першої цієї статті, судді, які приймали рішення за наслідками розгляду справ на стадіях досудового розслідування і судового розгляду, якими були порушені основні права і свободи людини, після закінчення своїх повноважень є такими, що не відповідають умовам призначення на посаду судді.

Конституційний Суд, зокрема, зазначив, що положення є прикладом так званої норми про люстрацію, тобто норми, на основі якої право брати участь в управлінні державними справами може бути обмежено (в даному випадку — право бути обраним суддею) з огляду на співробітництво з попереднім недемократичним режимом; формулювання загальної умови в оскаржуваному положенні дозволяє індивідуалізацію у чітко визначений спосіб, за допомогою конкретних прикладів виконання суддею своїх повноважень, на підставі яких органи, що беруть участь в оцінці роботи суддів у процесі відбору кандидатів та обрання останніх, матимуть змогу визначити, чи відповідають кандидати умовам для їх обрання.

Розглядаючи цю справу, Суд базувався на принципах держави, заснованої на верховенстві права (стаття 2 Конституції), поділу влади (пункт 2 статті 3 Конституції), рівності усіх перед законом (стаття 14 Конституції), судового імунітету (пункт 1 статті 134 Конституції), заборони ретроспективного законодавства (пункт 2 статті 155 Конституції), незалежності суддів.

Конституційний Суд Латвійської Республіки у своєму Рішенні від 30 серпня 2000 року щодо відповідності пунктів 5 і 6 статті 5 Закону про вибори до Сейму та пунктів 5 і 6 статті 9 Закону про вибори до міської думи, обласної думи і волосної думи статтям 89 і 101 Конституції Латвійської Республіки, статті 14 Європейської конвенції про захист прав людини і основних свобод та статті 25 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права визнав конституційними та такими, що відповідають міжнародним нормам, положення, згідно з якими кандидатами для обрання до Сейму або думи не можуть бути особи, які є або були штатними працівниками служб державної безпеки, розвідувальної служби або контррозвідки

¹ Official Gazette of the Republic of Slovenia. — 1994. — № 19.

² SLO-1994-X-048 U-I-83/94.

СРСР, Латвійської РСР або інших держав, та особи, які після 13 січня 1991 року працювали у КПРС (КПЛ), в Інтернаціональному фронті працівників Латвійської РСР, в Об'єднаній раді трудових колективів, в Організації ветеранів війни та праці, у Вселатвійському комітеті спасіння суспільства або їх регіональних комітетах.

Конституційний Суд, зокрема, зазначив, що право кожного громадянина Латвії у передбаченому законом порядку брати участь у діяльності держави і самоврядуванні не є абсолютним; оскаржувані законодавчі норми передбачають не відмінне ставлення залежно від політичних переконань особи, а обмеження виборчого права за діяльність проти відновленого демократичного ладу після 13 січня 1991 року; метою обмеження пасивного виборчого права є захист демократичного державного устрою, національної безпеки та територіальної цілісності Латвії. Оскаржувані норми спрямовані не проти плюралізму ідей в Латвії чи політичних поглядів будь-якої особи, а проти осіб, які активними діями намагалися порушити демократичний державний лад; обмеження пасивного виборчого права поширюється не на всіх членів згаданих організацій, а лише на тих, хто активно діяв (брав активну участь) в цих організаціях після 13 січня 1991 року. Викреслення кандидата зі списку, якщо він співпрацював зі згаданими організаціями, не є адміністративним свавіллям, воно ґрунтується на індивідуальному рішенні суду. Тим самим не порушується принцип, що вимагає рівного ставлення до всіх громадян, гарантується судовий захист, а використані обмеження не є довільними.

У Рішенні від 15 червня 2006 року про відповідність статтям 1, 9, 91 і 101 Конституції Латвії та статтям 25 і 26 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права пунктів 5 і 6 статті 5 Закону «Про вибори до Сейму» та пунктів 5 і 6 частини першої статті 9 Закону «Про вибори до міської думи, обласної думи і волостної думи»¹ Конституційний Суд Латвії зазначив, що приймаючи рішення в кожному конкретному випадку про те, наскільки рішення Конституційного Суду є обов'язковим для нього самого, слід брати до уваги принцип правової стабільності. Конституційний Суд Латвії вирішує справу, оцінюючи обставини, що існують на момент ухвалення рішення.

І хоча стаття 101 Конституції Латвії *expressis verbis* передбачає, що у самоврядуванні можуть брати участь повноправні громадяни, інтерпретуючи цю норму у зв'язку з Хартією Конституційний Суд Латвії доходить висновку, що законодавець має запровадити вибори до органів самоврядування шляхом відкритого голосування на основі рівних, прямих і загальних виборчих прав, аналогічно виборам до Сейму.

Таким чином, та обставина, що справа вже розглядалася у Конституційному Суді Латвії, ще не є підставою для відмови у порушенні справи. Конституційний Суд повинен встановити істотно нові обставини в кожному конкретному випадку.

Латвія, ставши державою — учасником ЄС, взяла на себе зобов'язання, що впливають з установчого договору ЄС: «Кожен громадянин Союзу, який постійно проживає в якій-небудь державі-учасниці, але не є її громадянином,

¹ Latvijas Vestnesis (Official Gazette). — 2006. — № 95 (3463).

має право голосувати і висувати свою кандидатуру на виборах до самоврядування в цій державі-учасниці згідно з такими самими правилами, як і для громадян цієї держави». Право громадян ЄС брати участь у виборах до органів самоврядування в державі, в якій вони проживають, функціонально пов'язане з чинним у Європі правом на свободу пересування. Право на участь у виборах до органів самоврядування покликане запобігти несприятливим наслідкам, які виникають при виборі місця проживання за кордоном у межах ЄС. Завданням таких прав є забезпечення однакового становища в межах уже існуючої виборчої системи.

Таким чином, стаття 101 Конституції Латвії встановлює рівне суб'єктивне право на виборах до органів самоврядування для повноправного громадянина цієї й іншої держави — учасниці ЄС, зокрема, право висувати свою кандидатуру.

Законодавчо поки що неможливо досягнути легітимної мети засобами, які б менш істотно зачіпали основні права. З одного боку, принцип «самозахисту демократії» не дотримуватиметься у випадку, коли держава ігноруватиме протидію співробітників колишньої репресивної установи. Проте з іншого боку, захисту прав людини суперечило б встановлення тривалих обмежень, особливо для тих осіб, які лояльні до незалежності і демократичності Латвії.

Конституційний Суд Латвії звернув увагу, що багато держав встановили такі обмеження, передбачивши, серед іншого, низку посад і функцій, які не можна поєднувати зі статусом депутата парламенту або органу місцевого самоврядування.

Конституційний Суд Латвії дійшов висновку, що принцип правової рівності допускає і навіть вимагає різного ставлення до осіб, які перебувають у різних умовах.

Конституційний Суд Латвії визнав, що пункти 5 і 6 статті 5 Закону «Про вибори до Сейму» і пункти 5 і 6 частини першої статті 9 Закону «Про вибори до міської думи, обласної думи і волосної думи» відповідають статтям 1, 9, 91 і 101 Конституції Латвії та статтям 25 і 26 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права.

Щодо конституційної скарги заявника Ю. Боярса Конституційний Суд Латвії визнав пункт 5 статті 5 Закону «Про вибори до Сейму» і пункт 6 частини першої статті 9 Закону «Про вибори до міської думи, обласної думи і волосної думи» такими, що не відповідають статтям 1, 9, 91 і 101 Конституції Латвії, а також статтям 25 і 26 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права та втрачають чинність з дня опублікування рішення.

Конституційний Суд Болгарії неодноразово розглядав справи, пов'язані з люстраційними механізмами. Зокрема, в Рішенні від 27 липня 1992 року щодо відповідності статті 9 Перехідних та прикінцевих положень Закону «Про банки і кредитні установи» пункту 2 статті 6 Конституції та міжнародним нормам і угодам, ратифікованим Болгарією, зокрема пункту 2 статті 2 і статті 25 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права 1966 року та Конвенції про дискримінацію в галузі праці та занять № 111 1958 року Конституційний Суд Болгарії визнав такою, що є неконституційною і суперечить міжнародним конвенціям, статтю 9 Перехідних та прикінцевих положень Закону «Про банки і кредитні установи», згідно з якою особа не може бути обрана або прийнята на керівну посаду на під-

ставі статті 7, якщо упродовж останніх 15 років вона обиралася до центральних, регіональних, окружних, місцевих або муніципальних керівних органів ЦК Болгарської комуністичної партії, комсомолу, Вітчизняного фронту, Союзу активних учасників боротьби з фашизмом і капіталізмом, болгарських профспілок, болгарського Аграрного союзу, або призначалася на умовах повної зайнятості на керівну посаду в ЦК Болгарської комуністичної партії, або була оплачуваним чи неоплачуваним співробітником органів державної безпеки. Це обмеження тривало п'ять років.

Конституційний Суд Болгарії зазначив, що положення пункту 2 статті 6 Конституції Болгарії не можуть мати жодних обмежень, оскільки вони встановлюють рівність усіх громадян перед законом. Не повинно бути жодних привілеїв чи обмежень стосовно прав щодо народності, расової та етнічної належності, статі, походження, релігії, освіти, переконань, політичної належності, особистого і суспільного становища чи майнового стану; стаття 48 Конституції Болгарії закріплює принцип, згідно з яким кожен громадянин вільно обирає свою професію і місце роботи. Положення статті 9 Перехідних та прикінцевих положень Закону «Про банки і кредитні установи» обмежують право обіймати керівну посаду в управлінських органах банків, що в розумінні статті 1 Конвенції № 111 1958 року є дискримінацією в аспекті доступності конкретної професії. Її текст також суперечить пункту 2 статті 2 і пункту 1 статті 6 Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права, статтям 2 і 25 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права.

У Рішенні від 11 лютого 1993 року щодо конституційності Закону «Про тимчасове запровадження деяких додаткових вимог до членів рад наукових організацій та Вищої атестаційної комісії» Конституційний Суд Болгарії визнав конституційними окремі положення цього Закону, зазначивши, що пунктом 2 статті 6 Конституції Болгарії рівність усіх громадян перед законом формулюється як принцип конституювання громадянського суспільства і держави. Ця норма деталізує соціальні критерії для відмови в обмеженні прав і недопущення надання переваг. Накладення обмежень на підставі цих критеріїв є порушенням принципу рівності всіх громадян перед законом. Жодна з додаткових вимог, встановлених Законом, не визначає жодного з соціальних критеріїв, перерахованих у пункті 2 статті 6 Конституції Болгарії, підставою для недопущення в члени ради наукових організацій та до Вищої атестаційної комісії. Професіоналізм не зазначений серед цих критеріїв, а професійні навички є необхідними для обіймання певної посади. Створення відмінностей на основі вимог до професіоналізму відповідає міжнародним договорам, стороною яких є Болгарія, і не порушує рівності громадян перед законом. Право на працю гарантується законом, усі громадяни можуть вільно обирати свою професію і місце роботи. Додаткові вимоги не обмежують право на працю вчених. Їх право на творчий внесок і реалізацію рівних умов для отримання вченого ступеня відповідно до принципів свободи, рівності і справедливості не обмежене. Перспектива вченого стати директором або членом адміністративної ради не є правом, вибором професії або вибором місця роботи. Можливість для громадян стати членами адміністративних рад не розглядається як право, вона не гарантується і не захищається Конституцією та законами Болгарії.

У Рішенні від 21 січня 1999 року¹ Конституційний Суд Болгарії встановив, що параграф 1 Перехідних положень Закону про адміністрацію є неконституційним, тому що порушує принцип верховенства права (статті 4, 6.2 і 38 Конституції Болгарії), і додав, що провина і відповідальність мають бути суто індивідуальними, а не колективними.

У Рішенні від 11 жовтня 2013 року Конституційний Суд Болгарії визнав такими, що не відповідають Конституції (є неконституційними) і суперечать міжнародним конвенціям, до яких приєдналася Болгарія, пункт 3 статті 26 та пункт 3 статті 59 Закону «Про радіо та телебачення». Зокрема, зазначається, що оскаржені законодавчі положення вводять непропорційне обмеження прав людини.

Конституційний Суд Македонії — один із останніх, хто розглядав питання конституційності люстраційних механізмів.

У Рішенні від 24 березня 2010 року щодо конституційності Закону про визначення додаткової умови виконання державної служби² конституційною була визнана суть правового регулювання, запровадженого Законом. Неконституційними визнано: законодавчі положення щодо поширення дії оскарженого Закону на період між прийняттям у 1991 році Конституції Македонії та прийняттям Закону; публікації в «Офіційних відомостях Республіки Македонія» імен осіб, які не подали декларацію, а також тих, хто співпрацював з органами державної безпеки; зобов'язання подавати декларації для осіб, які виконують управлінські функції в політичних партіях, є членами громадських об'єднань і фондів, релігійних громад і релігійних об'єднань.

Конституційний Суд Македонії зазначив, що законодавець мав конституційну підставу за допомогою оскарженого Закону визначити нормативні передумови для порушників прав людини за часів попередньої політичної системи не обіймати посаду на державній службі в зовсім іншій демократичній системі; люстрація є процесом, пов'язаним з минулим, який має на меті усунення можливостей для подальшого порушення прав людини в нинішній соціально-політичній системі. Це означає, що процес повинен застосовуватися до періоду, коли особи мали можливість порушувати права людини і використовувати їх для особистих цілей, без наявності встановлених конституційних і правових механізмів для їх покарання, а з іншого боку, вказує на те, що люстрація не може застосовуватися до періоду, коли держава збудувала іншу соціально-політичну систему, яка базується на правах людини та їх захисті. Норми, що передбачали публікацію в «Офіційних відомостях Республіки Македонія» імен осіб, які не подали декларацію, а також тих, хто співпрацював з органами державної безпеки, порушують конституційно гарантовані гідність, моральну та особисту недоторканність особи і є формою суспільної стигматизації цих осіб. Зобов'язання подавати декларації для осіб, які виконують управлінські функції в політичних партіях, є членами громадських об'єднань і фондів, релігійних громад і релігійних об'єднань, свідчить про втручання держави у діяльність таких об'єднань, що не відповідає Конституції Македонії.

¹ Darzhaven vestnik (Official Gazette). — 1999. — № 8 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : [http://www.codices.coe.int/NXT/gateway.dll/CODICES/precis/eng/eur/bul/bul-1999-1-002?f=templates\\$fn=document-frame.htm\\$3](http://www.codices.coe.int/NXT/gateway.dll/CODICES/precis/eng/eur/bul/bul-1999-1-002?f=templates$fn=document-frame.htm$3)

² Sluzben vesnik na Republika Makedonija (Official Gazette). — 2010. — № 45.

У Рішенні від 9 квітня 2014 року щодо конституційності пунктів 1 і 2 статті 1 в частині: «до дня початку застосування Закону про вільний доступ до публічної інформації», статті 1 в частині: «колишній» і «державна влада або», пунктів 1 і 25 статті 3, пунктів 1 і 26 статті 3 в частині «адвоката і медіатора», пункту 2 статті 3, пункту 1 статті 4 в частині «до дня початку застосування Закону про вільний доступ до публічної інформації» та в частині «станом на 17 листопада 1991 року до дня початку застосування Закону про вільний доступ до публічної інформації», пунктів 2 і 3 статті 4, пункту 1 статті 14, пункту 3 статті 15, пунктів 3 і 4 статті 18 в частині: «до дня початку застосування Закону про вільний доступ до публічної інформації», пункту 3 статті 27, пунктів 1, 2 і 3 статті 28, пунктів 1, 2 і 3 статті 29, статті 30, пунктів 2, 3 і 4 статті 31, статті 33, пункту 2 статті 36 та статті 40, а також загалом законів про обмеження обіймати державні посади, про доступ до документів і розкриття інформації про співпрацю з органами державної безпеки¹ Конституційний Суд Македонії зазначив, що оскаржений закон не містить положень, які порушують або обмежують основні права і свободи громадян, він заснований на принципах верховенства права, правової безпеки та захисту прав і свобод громадян.

Встановлення обмеження щодо перебування на державній службі спрямоване на захист основних прав і свобод громадян від порушень ідеологічного чи політичного плану. Конституційний Суд Македонії вирішив, що відповідно до конституційних приписів законодавець має право створювати і встановлювати часові межі люстрації. Закон дозволяє прозору й ефективну реалізацію цього процесу, регулювання якого є виключною компетенцією законодавця. Він має право встановлювати коло осіб, яких цей Закон стосується. Спірні статті Закону щодо публікації на веб-сайті Комісії рішення, що визначає співпрацю з органами державної безпеки, до початку процедури розгляду в адміністративному суді не суперечать Конституції Македонії, оскільки в цьому конкретному випадку рішення вноситься перед розглядом органом державного управління, в якому право на оскарження або іншу форму правового захисту регулюється законодавством.

Конституційний Суд Угорщини ще в 1994 році розглянув питання щодо конституційності деяких елементів люстрації. Зокрема, в Рішенні від 22 грудня 1994 року щодо конституційності Закону про перевірку осіб, які обіймають певні посади² Конституційний Суд Угорщини визнав неконституційними положення оскарженого Закону. Конституційний Суд Угорщини зазначив, що потрібно уточнити, які особи можуть мати доступ до даних секретної служби, які їх стосуються, для вста-

¹ Sluzben vesnik na Republika Makedonija (Official Gazette). — 2014. — № 94.

² Закон Угорщини від 8 березня 1994 року стосується перевірки деяких державних чиновників та інших осіб, які займають ключові посади в суспільному житті. Перевірка має на меті визначити, чи здійснювали ці особи діяльність від імені органів державної безпеки або отримували дані від органів державної безпеки, щоб допомогти їм у прийнятті рішень, або чи були вони членами нацистської партії «Схрещені Стріли». Якщо під час перевірки виявиться, що особа підпадає під одну з цих категорій, то результати повинні опубліковуватися, за винятком тих випадків, коли ця особа першою подає у відставку. Перевірка проводиться спеціальною комісією, членами якої є судді. Особа, яка підпадає під перевірку, може подати позов до міського суду. Суд переглядає рішення комітету. Обидва провадження розглядаються у закритому засіданні (Magyar Közlöny (Official Gazette), 124/1994, East European Case Reporter of Constitutional Law. — 1995. — Vol. 2. — № 2. — P. 159).

новлення впливу попереднього режиму на їх особисту долю. Безумовна секретність документів, перелічених у Законі, є неконституційною. Закон виходить за межі юрисдикції законодавчого органу, оскільки у ньому послідовно не застосовується один і той самий критерій для розмежування інформації приватного і державного інтересу.

Окремо варто розглянути досвід арабських країн, які значно пізніше прийняли так звані закони про люстрацію — закони про політичну ізоляцію (*al-'azlal-siyasiy*). Зокрема, Єгипет — у 2011 році, Ірак — у 2012 році, Лівія — у 2013 році, Йемен — у 2013 році.

Згідно з єгипетським законом чиновникам часів правління колишнього Президента Х. Мубарака, а також представникам правлячої при ньому Національно-демократичної партії забороняється брати участь у парламентських виборах. Особам, які упродовж п'яти років обіймали в цей час керівні посади в уряді, органах державного управління, органах безпеки, а також посади заступників обох палат єгипетського парламенту від Національно-демократичної партії, заборонено висувати свої кандидатури на виборах глави держави, обіймати пости глави кабінету міністрів, його заступників або міністрів уряду. Ця заборона діє протягом десяти років з моменту відставки колишнього Президента Єгипту Х. Мубарака, тобто з 12 лютого 2011 року.

Вищий конституційний суд Єгипту 15 червня 2012 року прийняв рішення, яким анулював результати виборів третини депутатів нижньої палати парламенту. Такий вердикт було винесено через невідповідність закону про вибори положенням Конституційної декларації (документ, який діє до прийняття нової конституції). На думку суддів, мало місце порушення принципу надання рівних можливостей незалежним і партійним кандидатам в одномандатних округах. Крім цього, Вищий конституційний суд Єгипту дозволив останньому прем'єру епохи Х. Мубарака — генералу А. Шафіку взяти участь у другому турі президентських виборів.

5 лютого 2015 року уряд Лівії призупинив дію закону про політичну ізоляцію, що забороняє чиновникам, які працювали під час правління М. Каддафі, обіймати державні посади.

Практика Європейського суду з прав людини

ЄСПЛ розглядав справи про відповідність положень національного законодавства Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі — Конвенція).

На нашу думку, усі справи ЄСПЛ щодо люстрації можна згрупувати відповідно до порушень статей Конвенції:

1. Стаття 6 (право на справедливий суд). Наприклад, рішення у справах: *Case of Rasmussen v. Poland* від 28 квітня 2009 року, *Case of Matyjek v. Poland* від 24 квітня 2007 року, *Case of Bobek v. Poland* від 17 липня 2007 року, *Case of Luboch v. Poland* від 15 січня 2008 року, *Case of Jałowieski v. Poland* від 17 лютого 2009 року, *Case of Górny v. Poland* від 8 червня 2010 року, *Case of Moczulski v. Poland* від 19 квітня 2011 року, *Case of Tomasz Kwiatkowski v. Poland* від 19 квітня 2011 року, *Case of Welke and Białek v. Poland* від 1 березня 2011 року, *Case of Zabłocki v. Poland* від 31 травня 2011 року, *Case of Zawisza v. Poland* від 31 травня 2011 року,

Case of Mościcki v. Poland від 14 червня 2011 року, Case of Wrona v. Poland від 10 березня 2015 року.

Усі ці справи є аналогічними. ЄСПЛ встановив, що під час люстраційних заходів усім особам, яких вони стосуватимуться, повинні забезпечуватися процесуальні гарантії, передбачені Конвенцією стосовно будь-якого судового розгляду.

ЄСПЛ визнав, що вимоги національної безпеки за певних обставин можуть викликати процесуальні обмеження у справах щодо державної таємниці. Проте навіть у такому випадку поняття законності і верховенства права у демократичному суспільстві вимагає, щоб заходи, які стосуються фундаментальних прав, таких як право на справедливий судовий розгляд, мали законну основу і відповідали досягненню їх захисних функцій.

Домінування аспектів, пов'язаних із кримінальною відповідальністю (характер правопорушення — помилкова заява в межах люстрації — характер і серйозність покарання — заборона обіймати певні професії протягом тривалого часу), може спрямувати ці процедури до кримінальної сфери статті 6 Конвенції.

Державам, які використовують люстраційні санкції, необхідно забезпечити наявність усіх процесуальних гарантій для осіб, які стали їх об'єктом. Безсумнівно, що в деяких випадках інтереси держави диктують необхідність збереження секретності документів, створених у період комуністичного режиму, однак це може допускатися тільки у виняткових випадках після спливу тривалого часу з моменту їх виникнення. Обов'язок обґрунтування зазначених інтересів у кожній конкретній справі покладається на уряд держави. Використання системи, за якої результат розгляду значною мірою залежить від відновлення дій, вжитих колишніми спецслужбами, тоді як матеріали, що мають значення для справи, залишаються секретними, і будь-які рішення щодо зняття таємності виносяться на розсуд діючих спецслужб, створює для зацікавлених осіб очевидні незручності.

Ступінь секретності документів, обмеження права доступу особи до матеріалів справи, а також привілейоване становище представника державних інтересів у процесі розгляду істотно обмежили можливості спростування висунутих проти особи звинувачень. Таким чином, процедура люстрації і сукупне застосування зазначених правил покладають на особу практично надмірний тягар і не відповідають принципу рівності процесуальних можливостей сторін у справі.

Проте раніше ЄСПЛ зазначив, що для держави, яка керується принципом верховенства права, є правомірним порушити кримінальне переслідування проти осіб, що вчинила злочини в часи минулого режиму; так само суди такої держави, що замінили попередні судові органи, не можуть бути піддані критиці за застосування і тлумачення правових положень, чинних на момент вчинення таких злочинів, у світлі принципів, на яких ґрунтується правова держава (*Streletz, Kessler and Krenz v. Germany*, 22 March 2001).

2. Стаття 8 (право на повагу до приватного і сімейного життя). Наприклад, рішення у справах: *Case of Niemietz v. Germany* від 16 грудня 1992 року, *Case of Vogt v. Germany* від 26 вересня 1995 року (у якому ЄСПЛ зазначив, що демократична держава має право вимагати від своїх чиновників лояльності до конститу-

ційних принципів, на яких вона заснована (§ 52)), Case of Sidabras and Džiautas v. Lithuania від 27 липня 2004 року, Case of Rainys and Gasparavičius v. Lithuania від 7 квітня 2005 року, Case of Turek v. Slovakia від 14 лютого 2006 року, Case of Joanna Szulc v. Poland від 13 листопада 2012 року.

ЄСПЛ визнав, що тривала заборона на працевлаштування впливає на приватне життя (Sidabras and Džiautas v. Lithuania, 27 July 2004, § 44).

В іншому рішенні ЄСПЛ встановив, що звільнення заявників із роботи (юристів у приватному секторі) і подальші обмеження щодо їх працевлаштування відповідно до закону про люстрацію становили законодавче виокремлення їх статусу на підставі минулого, пов'язаного з КДБ, що безпосередньо впливає на право заявників на повагу до приватного життя (Rainys and Gasparavičius v. Lithuania, 7 April 2005, § 35).

3. Стаття 10 (свобода вираження поглядів). Наприклад, рішення у справах: Case of Klein v. Slovakia від 31 жовтня 2006 року, Case of Ždanoka v. Latvia від 16 березня 2006 року, Case of Glasenapp v. Germany від 28 серпня 1986 року, Case of Kosiek v. Germany від 28 серпня 1986 року, Case of Wille v. Liechtenstein від 28 жовтня 1999 року.

У рішенні Ždanoka v. Latvia ЄСПЛ не навів визначення академічної свободи як окремої категорії. Досить часто ЄСПЛ розглядав питання обмеження доступу до державної служби або обмеження свободи поширювати ідеї.

4. Стаття 14 (заборона дискримінації). Наприклад, рішення у справах: Case of Thlimmenos v. Greece від 6 квітня 2000 року, Case of Jane Smith v. the United Kingdom від 18 січня 2001 року.

Стаття 14 Конвенції не містить заборони будь-якого різного ставлення (*difference in treatment*) щодо реалізації визнаних Конвенцією прав і свобод. Принцип рівного ставлення визнається порушеним тільки в тому випадку, якщо для встановлення відмінностей немає об'єктивного чи обґрунтованого виправдання і законної мети.

ЄСПЛ у справі Jane Smith v. The United Kingdom, у § 45 зазначив, що дискримінація може виникнути і в тому випадку, якщо держава без об'єктивного і розумного обґрунтування не ставиться вибірково до осіб, становище яких значно відрізняється.

Розглядаючи справу Sidabras and Džiautas v. Lithuania, ЄСПЛ визнав, що для різного ставлення до колишніх співробітників КДБ (і при реалізації інших гарантованих Конвенцією прав) була легітимна мета. ЄСПЛ, зокрема, підкреслив і значення принципу самозахисту демократії (Sidabras and Džiautas v. Lithuania).

Передбачене статтею 14 Конвенції право користуватися гарантованими Конвенцією правами без дискримінації порушуються, якщо держава без об'єктивної і розумної підстави допускає різне ставлення до осіб, які перебувають у схожій (аналогічній) ситуації. Тим не менше ЄСПЛ вважає, що це не єдиний випадок заборони дискримінації. Право без будь-якої дискримінації користуватися гарантованими Конвенцією правами порушуються і тоді, якщо держава без розумної і об'єктивної підстави не ставиться по-різному до осіб, які знаходяться в істотно різних ситуаціях (Thlimmenos v. Greece, § 162).

5. Стаття 3 Першого протоколу (право на вільні вибори). Наприклад, рішення у справах: *Case of Mathieu-Mohin and Clerfayt v. Belgium* від 2 березня 1987 року, *Case of Adamson v. Latvia* від 24 червня 2008 року.

У справі *Mathieu-Mohin at Clerfayt v. Belgium* ЄСПЛ зазначив, що право висувати свою кандидатуру не є абсолютним, а може обмежуватися за наявності легітимної мети.

У справі *Adamsons v. Latvia* ЄСПЛ встановив, що проводити люстрацію необхідно тоді, коли ситуація в державі стабілізувалася і вже не спостерігається постконфліктних подій. З урахуванням стану Латвії в часи радянської влади і активної ролі, яку відігравав КДБ, основний орган державної безпеки колишнього СРСР (підтримка тоталітарного режиму і придушення будь-якої політичної опозиції), Закон про вибори до парламенту переслідував законну мету захисту незалежності держави, її демократичного порядку, інституційної системи та національної безпеки. У перші роки після відновлення незалежності Латвії виборчі права могли значно обмежуватися без порушення статті 3 Протоколу № 1 до Конвенції. Однак після спливу часу одна лише підозра стосовно групи осіб не може вважатися достатньою, і влада повинна надати додаткові аргументи та докази, що виправдовують застосування зазначених заходів. Потреба в індивідуальному підході з часом зростала. Особа ніколи не обвинувачувалася у зловживаннях комуністичним тоталітарним режимом (придушення політичної та ідеологічної опозиції, доноси на людей або вчинення інших дій проти них). Десятирічний термін, протягом якого обмеження, передбачені іншими актами, могли застосовуватися до колишніх офіцерів КДБ, мав завершитися в червні 2004 року. Однак парламент продовжив його ще на 10 років, не пояснивши причин такого рішення. Влада вийшла за межі свободи розсуду, і оскаржуване втручання було несумісним з вимогами статті 3 Протоколу № 1 до Конвенції.

6. Розгляд і заборона політичних партій не стосується політичних прав і відповідно не підпадає під дію пункту 1 статті 6. Наприклад, рішення у справах: *Case of United Communist Party of Turkey and others v. Turkey* від 30 січня 1998 року, *Case of Socialist Party and Others v. Turkey* від 25 травня 1998 року, *Case of Freedom and Democracy Party (Özdep) v. Turkey* від 8 грудня 1999 року, *Affaire Dicle Pour le Parti de la Democratie (DEP) c. Turquie* від 10 грудня 2002 року, *Case of Yazar and others v. Turkey* від 9 квітня 2002 року, *Affaire Parti Socialiste de Turquie (STP) et autres c. Turquie* від 12 листопада 2003 року, *Case of Refah Partisi (The Welfare Party) and others v. Turkey* від 13 лютого 2003 року, *Case of Gorzelik and others v. Poland* від 17 лютого 2004 року, *Case of Vatan v. Russia* від 7 жовтня 2004 року, *Case of Presidential Party of Mordovia v. Russia* від 5 жовтня 2004 року, *Case of Partidul Comunistilor (Nepeceristi) and Ungureanu v. Romania* від 3 лютого 2005 року, *Affaire Parti de la Démocratie et de L'évolution et autres c. Turquie* від 26 квітня 2005 року, *Case of The United Macedonian Organisation Ilinden — Pirin and others v. Bulgaria* від 20 жовтня 2005 року, *Affaire Emek Partisi et Şenol c. Turquie* від 31 травня 2005 року, *Affaire Fazilet Partisi et Kutan c. Turquie* від 27 квітня 2006 року, *Affaire Demokratik Kitle Partisi et Elçi c. Turquie* від 3 травня 2007 року, *Affaire Herri Batasuna et Batasuna c. Espagne* від 30 червня 2009 року, *Case of Hadev and Demir v. Turkey* від 14 грудня 2010 року, *Case of Republican Party of Russia v. Russia* від

12 квітня 2011 року, *Affaire Eusko Abertzale Ekintza — Accion Nacionalista Vasca (EAE-ANV) c. Espagne* (no 2) від 15 січня 2013 року.

У справі *United Communist Party of Turkey v. Turkey* ЄСПЛ зазначив, що політичну структуру було розпущено турецькою владою на підставі того, що вона закликала до сепаратизму (§ 57).

ЄСПЛ встановив, що неузгодженість політичної програми із принципами та структурою держави не свідчить про несумісність із демократичними приписами (*Freedom and Democracy Party (OZDEP) v. Turke*, § 44).

ЄСПЛ вважає, що сама сутність демократії передбачає представлення та обговорення різних політичних проектів, навіть тих, які ставлять під сумнів спосіб організації держави, за умови, що вони не шкодять самій демократії (*Socialist Party v. Tu Socialist Party v. Turkey*, § 57).

*Матеріал підготовлено
Науково-аналітичним відділом Управління правової експертизи
Секретаріату Конституційного Суду України*

ЗОВНІШНІ ЗВ'ЯЗКИ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

КВІТЕНЬ

- 17–19 квітня робочий візит до Києва Голови Конституційного Суду Литовської Республіки Д. Жалімаса
- 27 квітня зустріч суддів Конституційного Суду України С. Вдовіченка та С. Шевчука з представниками Ради Європи в рамках реалізації проекту Ради Європи «Підтримка реформи системи суддівської відповідальності в Україні» на чолі з Керівником Департаменту з питань правосуддя та правового співробітництва Ради Європи Генерального Директорату прав людини та верховенства права Х. Юнкер (Данія)

ТРАВЕНЬ

- 2–9 травня суддя Конституційного Суду України С. Шевчук взяв участь у навчальній програмі «Інститут економіки для суддів» Центру права та економіки при університеті Джорджа Мейсона (м. Арлінгтон, штат Вірджинія, США)
- 3–7 травня візит делегації суддів Конституційного Суду України І. Сліденка, П. Стецюка, В. Шишкіна до ФРН для участі у фахових бесідах з питань догматики в конституційному праві за сприяння Німецького фонду міжнародного правового співробітництва (м. Бонн, ФРН)
- 20–25 травня суддя Конституційного Суду України О. Тупицький взяв участь у 18-й Міжнародній конференції суддів, організованій Фондом Фертів спільно з Конституційним Судом Турецької Республіки, юридичним факультетом Мічиганського університету та Міжнародним фондом виборчих систем (м. Анталія, Турецька Республіка)

Завідувач
редакційно-видавничого відділу
Секретаріату
Конституційного Суду України
С. Сидоренко
тел.: 0 (44) 238-10-32

Відповідальний
секретар
К. Мольченко
тел.: 0 (44) 238-11-54
e-mail: court@ccsu.gov.ua

Видавець

Видавничий Дім «Ін Юре»
Україна, 04107, Київ-107, вул. Багговутівська, 17–21
Тел./факс: 0 (44) 537-51-07
E-mail: sales@inyure.ua
www.inyure.ua

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції
Серія ДК № 2191 від 20.05.2005 р.

Над випуском працювали:

Пазенко О. С.,
Мурашкіна Я. В.,
Печенюк Ю. О.,
Карташова О. Р.

Підписано до друку 17.06.2015.
Формат 70 x 100 ¹/₁₆. Папір офсетний. Друк офсетний.
Ум. друк. арк. 11,55. Обл.-вид. арк. 7,9.
Зам. № 94.
Наклад 380.
Ціна договірна.

Віддруковано згідно з наданим оригінал-макетом
ТОВ «Наш Формат»
Україна, 04080, м. Київ, вул. Фрунзе, 86.
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців,
виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
Серія ДК № 4540 від 07.05.2013 р.